

Nepraleiskime pro akis nukirsto medžio, tačiau matykime ir nelegaliai kertamus miškus ..... p. 3
Tie, kurie moko dorovės, yra nutolę nuo įstatymų, bet pasaulis juos garbina kaip intelektualus ..... p. 5
To Gāvelio, kur mačiau MO muziejų, neturit? ..... p. 15

Skambutis

CRISTIAN CRUSAT

Man atvykus į Briuselį, žiniasklaidoje netilo kalbos apie europietiškos svajonės pabaigą. Išaugo nepasitikėjimas, pavyzdžiui, smurtas viešajame transporte, kuris visada išpliekisdavo, kai vienas keleivis pareikalavo, kad kitas pritildytų muziką savo MP3 grotuve ar mobiliajame telefone. Vieną dieną, grįždamas iš nuomojamos studijos Ikselio rajone apžiūros, pamačiau dvi gaujas iš daugiau nei trijų dešimčių jaunuolių, ant biržos pastato laiptų besisvaidančias „Jupiler“ alaus buteliais. Jie įgarmėjo į traškučių kioską ir ten, siaurame majonezo, šviežių daržovių ir frikadelių limbe, praliejo kraują. Butų, kuriuos apžiūrėjau, savininkai vis uždavinėdavo kvailiausių klausimų; vienas senukas net klausinėjo apie mano seksualinio gyvenimo dažnumą ir (šmaikštaudamas) ar merginos, kurias parsivesdavau namo, „galvotos, taip sakant, diskretiškos“. Metų metus kaip koks komiksų kalnys priklausiau nuo šykščių nuomotojų ir išpūstų nuomos kainų. Laimė, per vakarienę, į kurią buvau pakviestas, susipažinau su Elina. Švedė. Po susibūrimo palydėjau ją namo. Nors šeimnininkas mus pasodino šalia, nes abu buvome vertėjai, susibičiuliavome tik dėl stipraus abejingumo kitiems. Elina vertė kandidato į Nobelio premiją, egiptiečių ar turkų poeto, ankstyvąją kūrybą; kreipiausi į ją „jūs“, nors nebuvau tikras, ar ji jau perkopė keturiasdešimt. Ji man pasakė, kad planuoja kuriam laikui persikelti į Artimuosius Rytus, todėl pasiūlė man apsigyventi jos bute, kol bus išvykusi. „Tai, kas įvyko tarp mūsų, – pasakė ji man kitą dieną, kai aš siekiau savo batų, o ji užsimetė chalata, bet viena krūtis liko apnuoginta, – žinoma, nesuteikia teisės mane tujinti.“ Belgija buvo gana chaotiška ir nevaldoma šalis.

Mainais už tai turėjau rūpintis kate – Elina man perdavė veterinaro nurodymus – ir sąskaitomis už elektrą bei vandenį. Taip pat sutikau apmokėti valymo išlaidas, o tai reiškė, kad reikės mokėti už du filipinietės Teresitos apsilankymus per mėnesį. „Ji neturi leidimo gyventi šalyje. Nenoriu atimti iš jos vieno iš nedaugelio darbų. Ji labai maloni ir labai katalikiška, – pasakė Elina, ir jos akys išsiplėtė, tarsi ši mintis jai būtų nesuvokiama, – ir viską, ką uždirba, siunčia savo šeimai į... Manilą, – ar tai Filipinų sostinė? Ji turi raktus nuo namų.“

Atsidėjęs vertimo darbui sugebėdavau išvengti Teresitos, ji ateidavo valyti maždaug trečią ar ketvirtą popiet. Kažkodėl dėl to jaučiausi nejaukiai, tarsi duodamas išmaldą elgetai ir stengdamasis nežiūrėti į jo žaizdas. Anksčiau niekada nesamdydavau namų tvarkytojos, tiesiog mano finansinė padėtis to neleido. Palikdavau kelis banknotus ant virtuvės stalo ir išeidavau pasivaikščioti, pasižiūrėti „Ancienne Belgique“ programos ar iki viešosios bibliotekos, kur už užsienio poezijos skyriaus grupelė olandų pardavinėjo falsifikuotą kokainą.

Kartkartėmis gaudavau iš Elinos elektroninį laišką, jį teiraudavosi apie katę. Gyvūnas gerai maitinosi ir visą laiką miegojo, bet vis tiek išliko man abejingas. Informavau ją apie jos vardą gaunamus laiškus iš Briuselio savivaldybės, kuriuos, jai leidus, atplėšdavau. Nors buvome pasirašę sutartį (man reikėjo adres profesinei veiklai; taip sužinojau Elinos amžių – iš jos paso fotokopijos, jai buvo trisdešimt devyneri, dešimčia metų vyresnė už mane), savivaldybė norėjo patikrinti, ar name tikrai gyvena sutartį sudarę žmonės.

„Kol kas jų neįsileisk“, – griežtai paliepė Elina kitame elektroniniame laiške.

(Ji nusprendė mane tujinti.)

„Man neišeiti į lauką ir visą dieną sėdėt namie?“ – atraišiau jai.

„Butas taip pat yra mano vyro vardu, – paaiškino ji kitame laiške. (Nenustebau.) – Teoriškai jis čia tebegyvena. Jo vardas yra Kesas. Prašau daryti taip, kaip liepiu.“

Neatrašiau. Išivaizdavau jos vyrą kaip vieną iš kostiumuotųjų, kurie kiekvieną penktadienį kartu su kitais ministerijos įstaigos darbuotojais užpildydavo prašmatnių barų terasas (o sekmdieniais vilkėdamas velvetines kelnes virdavo makaronus. Ji vis dar jį įsimylėjusi, kad ir kur jis būtų).

Cristianas Crusatas Schretzmeijeris (g. 1983) – ispanų ir olandų kilmės ispaniškai kuriantis rašytojas, vertėjas, dėstytojas. Amsterdamo universitete yra apsigynęs lyginamosios literatūros daktaro disertaciją. Dėsto ispanų kalbą ir literatūrą.

Crusato apsakymų knyga „Trumpa kelionių ir dykumos teorija“ (*Breve teoría del viaje y el desierto*, 2011) buvo apdovanoja Europos Sąjungos literatūros premija. Jo esė, vertimai ir straipsniai apie literatūrą publikuoti įvairiuose Ispanijos ir Lotynų Amerikos žurnaluose.

Čia spausdinamas apsakymas *Timbre* – iš rinkinio „Vienišas sandoris“ (*Solitario empeño*, 2015).

Hans Bellmer. Lélé. 1934

Žinoma, neužsidariau Elinos bute, bet mane apimdavo nerimas kaskart išgirdus durų skambučių. Nusprendžiau perkelti savo rašomąjį stalą toliau nuo svetainės langų. Tuo metu verčiau XIX a. lenkų autorių, dažniausiai naktimis, nuo dešimtos vakaro iki ketvirtos ryto. Prieš eidamas miegoti išeidavau į vidinį kiemelį ir mano širdis pradėdavo daužytis, stebint, kaip katė laiminga sau vaikšto trečio aukšto balkono turėklu. Stovėdama nepasiekiamoje vietoje, penkių metrų aukštyje, ji įžūliai žvelgdavo į mane.

Tai užsitęsė. Iš pradžių jie skambino į duris vidurdienį. Kitą sykį po kelių dienų skambino popiet, nors nebuvau įsitikinęs, kas skambina: ar tai savivaldybės pareigūnai, ar kas nors iš Elinos pažįstamų, ar – kodėl gi ne – paštininkas. Netrukus pradėjo skambinti į duris kiekvieną rytą tarp aštuntos ir devintos, kai dar gulėdavau lovoje. Elektroniniu laišku pasiskundžiau Elinai; ji pažadėjo susisiekti su savivaldybe. Kol kas nusprendžiau dirbti buto gale esančioje virtuvėje, kurios langai žvelgė į tamsų mūrinį vidinį kiemą.

Vieną dieną, patraukęs kompiuterį į šalį ir ruošdamas pietus, mažiau apie lenkų rašytojo keistą polinkį į kurių personažų varginančias, nesibaigiančias kopuliacijas. Staiga, valgydamas, išgirdau iš prieškambario sklindantį šiugždesį. Pagalvojau, kad pareigūnai bando išlaužti duris. Susitvardžiau ir porą kartų kostelėjau (kad įsidrąsinčiau?). Žvilgtelėjęs į laiptų viršų, išvydau porą basų kojų ir mažytį

moters kūną. Visiškai pamiršau, kokia buvo diena. Ji sustojo prie katės kraiko dėžės ir parodė į mane ta pačia ranka, kurioje laikė porą balerinukių be raištelių. Ėmė juoktis, kita ranka užsidengė burną ir tarė:

– Mano vardas Teresita, – padėjo batelius ant grindų ir ištiesė man ranką. Ji kalbėjo angliškai. – Ar ne juokinga? Taip, mano vardas Teresita.

Pasakiau jai, kas esu. Nekantraudama ji nuėjo į virtuvę ir pradėjo rausti dėžėje, kurios anksčiau nepastebėjau, pilnoje valymo priemonių. Ji neaiškiai nusiviepe ir įsistebeilijo į „Coca-Cola“ laikrodį virš mikrobangų krosnelės. Be penkiolikos dvi. Susidomėjęs sėdomis už stalo stebėjau ją, baigdamas savo sumuštinį su vištiena.

– Penkiolika minučių, – sušnabzdėjo ji.

Tada iš rankinės išitraukė servetėlę, bananą ir pustutį vandens buteliuką. Stryktelėjo ant kėdės kitoje stalo pusėje. Jos kojos kyburiavo, nesiekdamos žemės.

– Galite pasiimti iš šaldytuvo, ko tik norite, – pasiūliau. – Limonado, alaus, jogurto... Taip pat turiu arbatos, – niekas iš šių žodžių nebuvo tiesa.

Ji nusijuokė purtydama galvą.

– Tiks ir bananas. Mėgstu kiekvieną popietę suvalgyti bananą, – pasakė ji.

Paėmiau iš stalčiaus šakutę ir peilį ir supjaučiau sumuštinio likučius:

– Daug darbo? – paklausiau.

– *Daug darbo, mažai darbo... Daug darbo, mažai darbo*, – melodingai atsakė ji su šypsena.

Atsistojęs pagriebiau obuolį ir įnikau lupti.

– Gal kitą savaitę grįš Elina, – tariau.

– Meilutė. O, ji tokia miela, ponია Elina... – ji gurkstelėjo ir pažvelgė į katę, kuri sudominta šurmulio ką tik pasirodė virtuvėje.

Gyvūnas išlenkė nugarą ir įnirtingai kratė uodegą, tarsi ką tik į išangę būtų gavęs elektros iškrovą. Tada be jokio įspėjimo pribėgo prie manęs ir šoko į glėbį. Maniau, kad mane puola, bet ji tiesiog liko stovėti ant kelių. Smakru pasirėmė į stalo kraštą. Teresita pabaigė bananą ir ėmė ploti katūčių.

– Tai pirmas kartas, – bandžiau paaiškinti. – Iki šiol niekada anksčiau...

– Ar jums patinka katės? – paklausė ji, šluostydamosi juoko ašaras.

– Jos puikiai palaiko draugiją, bet yra labai nepriklausomos, – tuo mano žinios apie šiuos gyvūnus ir baigėsi.

– Ar neprieštaraujate, jei parūkysiu?

Ji prisidėgė ir žiūrėjo į mane, o mane apsupo tirštas hašišo dūmų debesys.

– Suktinukė, – tariau jai šypsodamasis.

– Kaip sakote?

– Ar jums patinka katės?

– Ne, ne, ne, – atsakė ji su pasibjaurėjimu. – Jos nešvarios ir šlapinasi visur. – Iliustruodama „visur“ mostu ji išbarstė ant stalo suktinės pelenus.

Ji pašoko nuo kėdės ir pasičiupo „Chouffe“ alaus bokalą, jį panaudojo kaip peleninę. Jos kojos buvo pačios mažiausios, kokias man teko regėti.

– Ar visada valgote vienas? – paklausė.

– Vienas?

– Tik jūs. Arba tik jūs ir katė, arba tik jūs ir jis, – pasakė ji, rodydama į kompiuterį, bet jo neliesdama, tarsi tai būtų sprogtamasis užtaisas.

– Taip.

Ji kyštelėjo liežuvį katei ir nusišypsojo man:

– Negerai valgyti vienam. Tai nesveika.

– Man taip patinka, – atsakiau automatiškai, – man patinka ramybė.

– Bet žmonės, kurie valgo vieni, tampa niūrūs ir šalti, – smarkiai užsitraukusi užgesino suktinę „Chouffe“ bokalo dugne. – Reikia gerbti maistą.

– Kas taip sako? – suklausau aš.

Ji nutilo, o paskui sušuko:

– Lygiai dvi! Imkimės darbo!

Hunai prie vartų

Kartais atrodytų, kad žmonės pavargo nuo nesibaigiančių žinių apie karą, diskusijų apie vokiečių brigados ir lietuvių divizijos perspektyvas, pasipriešinimą, gynybą ir iššūkius nacionaliniam saugumui ir vis labiau renkausi gamtinius ar kultūrinius prieglobsčius. Kiekgi galima kalbėti apie karą?

1935 metų pabaigoje Londone prancūzų rašytojas André Maurois pusryčiavo Winstono Churchillio draugijoje ir šį įvykį aprašė po karo išleistame tekste „Prancūzijos tragedija“:

Pakilus nuo stalo jis paėmė mane po ranka ir nusivedė į nedidelę svetainę.

– Šiandien, pone Maurois, – ūmai tarė jis, – reikia rašyti nebe romanus. Ne!.. Ir nebe biografijas!.. Ne!

Pažvelgiau į jį kiek sunerimęs.

– Reikia kas dieną parašyti po straipsnį, – toliau kalbėjo jis, – ir kasdien vis apie tą patį... reikia visais įmanomais būdais tvirtinti viena: prancūzų aviacija, kuri buvo geriausia pasaulyje, nusirito į ketvirtąją ar penktąją vietą... O vokiečių aviacija, kuri apskritai neegzistavo, ima jau pirmauti pasaulyje. Tik tiek... ir daugiau nieko... Jei jūs imssite šaukti apie tai ir Prancūzija jūsų balsą išgirs, būsite nuveikę daugiau negu aprašinėdamas moters meilę ir vyro ambicijas.

Maurois paprieštaravus, kad aviacijos temos jis neišmano, kad jo niekas neklausytų, tad liksiąs prie romanų ir biografijų, Churchillis atsakė: „Šiuo metu vokiečių aviacijos grėsmė – tai vienintelė tema, kuri turėtų rūpėti kiekvienam prancūzui... Nes jūsų šaliai ši grėsmė gali tapti lemtinga... Kultūra, literatūra – visa tai, be abejo, puiku, pone Maurois, tačiau kultūra, neremiamą jėgos,

greitai nustoja gyvavusi“ (Andrė Morua, *Esė*, iš prancūzų kalbos vertė Jonas Mikelinskas, Vilnius: Mintis, 1991, p. 41).

Jau antrus metus besitęsiančio karo Ukrainoje, kurio baigtis vis dar nėra aiški, patirtis europiečius turėtų išmokyti, kad padėtis iš esmės pasikeitė, o saugumas ir vokiečių brigada ar amerikiečių junginiai prie NATO sienų yra svarbiau negu kultūra. Kultūra yra laimingų žmonių prieglobstis, bet, kaip sakė Tukididas, „laimė priklauso nuo noro būti laisvam, o laisvė priklauso nuo noro būti drąsiam“.

Šiais metais baigdamas susitikimą Maskvoje su Rusijos lyderiu Vladimiru Putinu Kinijos prezidentas Xi Jinpingas pareiškė: „Ateina tokie pokyčiai, kokių nebuvo šimtą metų. Ir mes šiuos pokyčius valdome kartu.“ – „Sutinku“, – palinkėjo Putinas. Žodžiai apie „pokyčius, kokių nebuvo šimtą metų“, yra dažnai vartojami Kinijoje augančiai šios galybei ir neva menkstančiai JAV ir Vakarų šalių jėgai apibūdinti. Vizitas Maskvoje gana aiškiai parodė, kad Kinija palaiko Rusiją kare prieš Ukrainą, kad Rusijos ir Kinijos draugystė yra strateginė, kad JAV ir Kinijos konfrontacija tęsis ilgai ir kad pasaulis (neperdedant) toliau grimzta į XXI amžiuje dar nematytą krizę.

Pasibaigus Pirmajam pasauliniam karui buvo ieškoma prasmų ir reikšmių, kurios įprasmintų didžiulius karių, dalyvavusių šiame konflikte, praradimus. Daugelyje Didžiojo karo paminklų įvairiomis estetinėmis formomis buvo perteikiamas įspėjimas ir tikslas – „niekada daugiau“. Bet tas „niekada“ truko vos dvidešimt metų. Po Antrojo pasaulinio karo Holokausto tyrinėtojai suformavo skambų moralinį šūkį „Niekada daugiau!“. Brutali Rusijos agresija ir rusų kareivių nusikaltimai Ukrainoje

parodė, kad valstybiniu lygmeniu suformuoti oficialieji karo aukų atminimo įamžinimo standartai, nuolatinis kalbėjimas apie Antrojo pasaulinio karo aukų atminimą, apie patirtas kančias ir raginimas „niekada“ neužmiršti praeities neveikia. Kaip rašė Hegelis, iš istorijos mes išmokome, kad nieko iš jos nepasimokėme. Jokia atminimo politika ir priminimas apie buvusius karus nepadės išvengti būsimų karų ir karo baisumų.

Šiandien galima konstatuoti, kad Jungtinių Tautų sistema atgyveno – Rusija, sulaužiusi visas chartijas ir susitarimus, vieningai nepasmerkiama kaip agresorė ir, manau, dar pamatysime šios neveiksmingos organizacijos, kuri buvo kuriama kaip taikos ir stabilumo garantas, žlugimą. Karo Europoje fone praranda prasmę visokios žmogaus teisių gynimo ar „gydytojų be sienų“ organizacijos, sulyginančios Rusijos ir Ukrainos kareivių elgesį, laimės indeksus tiriančios institucijos, sportas ir kultūra kaip tautų bendradarbiavimo sritys („Nemaišykite sporto ir kultūros su politika“ – ne, maišykime) ir kiti panašūs dalykai. Esminis klausimas lieka, kiek naikintuvų ar tankų turi Europa, kad galėtų organizuoti efektyvią gynybą. Prisiminkime Churchillį ir kitą anglą – Rudyardą Kiplingą, kuris 1914 metais rašė:

*For all we have and are,
For all our children's fate,
Stand up and take the war.
The Hun is at the gate!*

– VYGANTAS VAREIKIS –

Memorabilia

Neužmiršiu!

Maždaug prieš šimtmetį šie miniatiūriniai paveikslukai su Gedimino pilies bokštu turėjo gelbėti lenkų okupuotą Vilnių ir Vilniaus kraštą. Net ne tai, ne gelbėti ar šiaip padėti engiamiems vilniečiams lietuviams, bet iškovoti miestą tiesiogine šio žodžio prasme. Bando tai įsivaizduoti: popieriniai paveikslukai prieš sparnuotus legendinius lenkų husarus. Panašius į arkangelą Mykolą, dangaus kareivių vyriausiąją strategą.

Paveikslukai, tiesa, gražūs, vykusiai sumaketuoti, *art deco* šriftas, turbūt kokio gero dailininko Kaune darbas. Primena pašto ženklus. Visos labdaros bei rinkliavos anais laikais leisdavo tokio tipo aukų lakštus. Skirtingo nominalo. Šis paveikslukas kuklus, jo vertė tik penki centai. Buvo brangesnių, kitokios išvaizdos. Specialiai nesidomėjau. Švč. Jėzaus Širdies bažnyčios statybai Vilniuje ar Mergelės Marijos auksinėms karūnoms Aušros vartuose irgi buvo išleisti panašūs aukų ženklukai. Originaliosios karūnos per karą dingo, gal išgabentos į Lenkiją, iš anos bažnyčios irgi nelabai kas likę, o Vilnius štai tebestovi. Iškovotas, susigražintas, išgelbėtas, vis švenčiantis savo jubiliejų. Vadinas, padėjo popieriukai?

Raidės VGF ant šio ženklo reiškia Vilniaus geležinį fondą. Tai buvo padalinys 1925 metais Kaune įsteigtos Vilniaus vadavimo sąjungos. Kodėl fondas geležinis, nežinia. Greičiausiai užuomina į geležinį vilką. O gal ir į geležinę tautos valią neatiduoti savo sostinės. Vilniaus vadavimo sąjungą kūrė garsūs politikai, mokslo ir meno žmonės, dvasininkai. Įtakinga ir turtinga organizacija ilgainiui turėjo per 70 savo skyrių ir keliasdešimt tūkstančių narių, net užsienyje. Milžinišku tiražu leido dvisavaitinį žurnalą „Mūsų Vilnius“. Po visą Lietuvą buvo rengiamos Vilniaus dienos, sodinami Vilniaus medžiai, mokyklose vedamos Vilniaus vadavimo pamokos, platinamas Vilniaus pasas, kuriame net vaikai galėjo lipdyti aukų ženklus ir pasijusti Vilniaus vaduotojais. Viskas staiga nutrūko, kai 1938 metų pavasarį Lenkija paskelbė Lietuvos vyriausybei ultimatumą, reikalaujama užmegzti diplomatinius santykius ir grasindama ginti savo interesus bet kokiomis priemonėmis. Ultimatumas buvo priimtas. Vilniaus vadavimo sąjunga ir Geležinis fondas turėjo užsidaryti.

Dar sykį, tik kaip paprastas laikraštis, „Mūsų Vilnius“ išėjo 1939 metų spalio 11-ąją, jau vykstant karui, vokiečiams ir rusams prarijus Lenkijos valstybę, o mums džiūgaujant, kad Sovietų Sąjunga atiduoda Vilnių ir Vilniaus kraštą mainais į savo karines įgulas Lietuvos teritorijoje. „Vilniau! Sveikiname tave iš visos lietuviškos širdies! Vienybėje ir laisvėje eisime šviesiais keliais į ateitį!“ – pirmame laikraščio puslapyje krykštauja vienas iš redaktorių, žurnalistas, fotografas ir poetas Petras Babickas. Kas žino, ar jis pats nuoširdžiai tuo tikėjo, nebloggeriai pažinodamas bolševikų sistemą, bet po penkerių metų, artėjant Raudonajai armijai, vis dėlto jau nerizikavo laukti šviesios ateities: perplaukė Nemuną ir nėrė tolyn. Keliauti mėgo ir buvo pratęs. Pasimirė Rio de Žaneire, išsvajotame literatūrinio herojaus Ostapo Bendorio mieste. Smagu, kad sulaukė Kovo 11-osios.

Nenoriu nei plačiau aptarinėti, nei vertinti mūsų prieškarinės Vilniaus kampanijos, visų tų šūkių „Už Aušros Vartus, Gedimino pilį, Vytauto grabą!“ arba „Į Vilnių, ilgesių šventovę, žygiuok kaip dainos ir kardai!“. Anais laikais būčiau tikrai įsigijęs žalią, simpatišką Vilniaus pasą ir pildęs jį aukų ženkleliais. Panašiai kaip Babickas tada kalbėjo ir mąstė Mykolas Biržiška, Kazys Pakštas, vyskupas Reinys, Antanas Miškinis, net Vincas Mykolaitis-Putinas ir daugybė kitų šviesių asmenybių. Aišku, kai kas ir kritikavo ar šaipėsi, kai kas (pavyzdžiui, Herbačiauskas ir Šalkauskis) to paties „Mūsų Vilniaus“

puslapiuose išmintingai klausė, ką mes veiksime Vilniuje su lenkų ir žydų dauguma mieste ir keliais procentais lietuvių. Herbačiauskas išvadintas lenkų agentu. Šalkauskio pastabos (dėl autoriaus vardo) niekaip nekomentuotos.

Tam tikra prasme Vilniaus krašto klausimas dvidešimt metų ir pas mus, ir kitur Europoje buvo tarsi lakmuso popierėlis: pasakyk, kam priklauso ta teritorija, ir bus aišku, kas tu esi. Lygiai kaip dabar Krymo pusiasalis. Lietuva anuomet vis dėlto buvo silpnoji, nuskriaustoji konflikto pusė. Su visais to fakto padariniais bei atgarsiais. Jeigu reikia – ir su Kristaus palaiminimu mažutėliams. Tiems, kurie užverda popierines kovas. Nedreba prieš arkistrategą Mykolą. Buvo ir dar, matyt, bus ir daugiau panašių mūsų kovų. Esame maži. Kad ir kiek pūstumeisi viena ar kita proga.

Istorikų nuomone, ne visai patrauklus, kartais komiškai atrodęs dviejų dešimtmečių Vilniaus vėjus („Ei, pasauli, mes be Vilniaus nenurimsim!“) smarkiai prisidėjo prie to, kad, užėmęs rytines Lenkijos dalis, Stalinas neturėjo pasirinkimo, ką daryti su Vilniumi. Kita vertus, Vilniaus klausimas buvo jam ir didysis jausmas pasigauti į savo tinklus visą Lietuvą. Ir dar galima prielaida, kad Vilnius dabar būtų Baltarusijos miestas, jeigu ne generolo Želigowskio žygis ir begėdiška krašto aneksija, trukuosi anuos du dešimtmečius.

Maniau šalia raginimo nepamiršti Vilniaus rašysias apie tai, kas man pačiam nepasimiršta šiame mieste. Bet vis tiek išlindo istorijos dalykai. Labai painios ir margos istorijos. Vilnius ir yra tokios istorijos miestas nuo pat savo atsiradimo. Ištikimybė ir meilė jam brangiai kainuoja. Žiūri pro „Mažosios studijos“ langus, kokios nuostabi ir sava Pilies gatvė, o tau už nugaros ima krenkšti šiuose namuose nusenęs, gal čia ir pasimiręs vyskupas sufraganas Kazimieras Michalkevičius. Drąsus žmogus. Kilimo nuo Ukmergės krašto. Kalbėjęs lenkiškai. Tarnavęs Vilniui. Su lietuviais – nelabai mandagus.

Tokia šio miesto aura. Mylėti jį su visu jo turiniu – skausminga procedūra. Bet kuriais laikais.

Premjerė, kuri taip ir netapo politike

Tiems, kurie šį pirmadienį žiūrėjo LRT laidą „Forumas“, pro akis veikiausiai negalėjo praspūsti vienos iš dalyvių kūno kalba. Laida buvo skirta aptarti politinę situaciją konservatoriams nusprendus inicijuoti pirmalaikius rinkimus. Laidos viešnia, kurios kūno kalbą čia turiu omeny, buvo Tėvynės sąjungos-Lietuvos krikščionių demokratų (TS-LKD) frakcijos seniūnė Radvilė Morkūnaitė-Mikulėnienė. Visu savo kūnu tą vakar laidos dalyvė bylojo, kad jai nepatogu būti studijoje, kad ji to nenori ir gal net mano, jog ir neverta. Tos prieš save demonstratyviai laikomos sunertos rankos ir šnairavimą į kitus laidos dalyvius primenantis žvilgsnis įkūnijo visą „mes jums visiems per geri“ konservatorių laikyseną. Radvilė priminė Jupiterį, priverstą prie vieno stalo sėdėti su jaučiu.

Ingrida Šimonytė pademonstravo, kad nors jos startas politikoje buvo geras, politike tapti jai taip ir nepavyko. Jei oksimoronas „demokratinis technokratizmas“ turėtų prasmę, tai ji gerai iliustruotų pirmieji I. Šimonytės metai politikoje. Kadaise ji kvietė rinkėjus „susitarti“, kokios valstybės – didelės, minimalios ar krikdemiškai vidutinės – norime. Išties susitarimas ir konsensusas yra svarbios politikos dedamosios. Tačiau kiek susitarimų pasiekė I. Šimonytė? Proga įgyvendinti savo krikdemiškos gerovės valstybės, orientuotos ne į visus, o į tam tikras prioritetas visuomenės grupes, viziją ji gavo. Tačiau ar pavyko premjeri įtikinti visuomenę, partijos ir koalicijos kolegas bent vienu svarbiu klausimu? Sprendimai vis dažniau buvo priimami stengiantis visus pastatyti prieš įvykusį faktą (mokesčių reforma, atrodo, taip ir liksianti neįgyvendinta, – geras to pavyzdys). Technokratizmas galiausiai nusiųrė demokratiją ir visuomenei buvo pasakyta, kad jei kas nors nepatinka, per kitus rinkimus bus galima išsirinkti geresnę valdžią. Kitokią politiką ir kitokį, liaudžiai priimtinesnį konservatizmą su žmogišku veidu žadėjusi I. Šimonytė ne tik netapo politike, bet dar ir perėmė TS-LKD „geriausius genus“ – pasipūtumą, aroganciją ir mesianizmą, pridengtą šventeiškumu ir moralizmu.

Galbūt I. Šimonytė šiaip jau yra geras žmogus. Galbūt jai netgi tikrai rūpi visos valstybės ir visuomenės problemos. Tačiau, perfrazuojant vieną gerai žinomą posakį, geras žmogus nėra politiko apibrėžimas. Man I. Šimonytė visuomet priminė asmenį, kuris puikiai išmano kokį nors klausimą techniniu aspektu (veikiausiai čia visų pirma omeny turėtina ekonomika) ir žino, ką daryti vienoje ar kitoje situacijoje. Pamenate tuos visus filmus, kuriuose superherojui koks nors aukščiausio rango karo vadas duoda „dar penkias minutes“ pasauliui išgelbėti, priešingu atveju į priešų laivą, kuriame yra ir superherojus, bus paleista visa ugnis? Šitas iki kaulų smegenų

racionalus ir neįkvepiantis filmo herojus ir yra I. Šimonytė.

Tačiau politika yra susijusi ne tik su žinojimu ir technika. Politika yra valdymo menas ir lygiai kaip menas nėra taisyklių, kurios pasakytų, kaip nutapyti objektyviai gražų paveikslą, taip ir politikoje nėra recepto, kaip spręsti vieną ar kitą problemą. O jei ir yra, tuomet politiką galėtume lyginti su atlikimo menu. Tačiau ir čia politikas kaip ir muzikantas geras yra ne tuomet, kai moka tiesiog pagroti iš natų sąsiuvinio, o kai improvizuoja, kai groja taip, kad galime kalbėti apie autorinį atlikimą. Politika taip pat yra ir aplinkybių, dažnai nepalankių, suvaldymo bei palankaus meto veikti ir priimti reikiamus sprendimus pajautimo menas. Žinoma, premjerė darbą pradėjo nepavydėtinomis aplinkybėmis. Pandemija, Baltarusijos sukelta migracijos krizė, karas Ukrainoje, pragyvenimo sąnaudų krizė, infliacija ir, atrodo, stojanti ekonomika – visi šie veiksniai nepalengvino premjerės darbo. O kur dar reakingieji krikdemiškos partijos viduje ir Laisvės partijos libertarai koalicijoje. Jei eini į tokią mėsmale, teks būti lanksčiai. Tačiau I. Šimonytė pasirinko drauge su visu kabinetu atlaikyti visas audras. Tokia pozicija leidžia išlaikyti rimtį ir atrodyti solidžiai, tačiau kritinėse situacijose statiškumas ir nelankstumas priveda prie griūties. Čekiukai už kelis tūkstančius savivaldoje baigia išversti anksčiau tvirtai lyg uola stovėjusią Vyriausybę su ministre pirmininke priešaky.

Ministrė pirmininkė galėjo pasakyti daugiau nebeturinti jėgų ir atsistatydinti. Tačiau kas nutinka tiems, kurie žino, kaip reikia ką nors daryti (ir netgi yra teisūs), kurių neklauso, kuriuos ignoruoja ir kurie tad yra priversti „politikuoti“? Jie netenka kantrybės. Geriausiai atveju. O blogiausiai – puola kaltinti visus, kad šie yra kvailiai ir kad arba daro taip, kaip jiems pasakyta, arba eina į pražūtį vieni, arba eina velniop. Šiaip jau dešiniams dažniausiai palankiam Andriui Tapinui pradėjus savivaldybių tarybų skaidrinimo akciją, premjerės reakcija priminė visų šių trijų reakcijų mišinį. Užuoat prisiėmusi atsakomybę ir pažiūrėjusi į reikalą techniškai (būtent tuomet, kai to labiausiai reikėjo!), ji pasirinko laikytis anksčiau aprašytos konservatorių būdingos pažeminto jaučio pozicijos. Prieš rinkimus žadėjusios „duoti Lietuvai daugiau jėgos“, dabar premjerė ir TS-LKD vadovybė atsakomybę nusprendė permesi visiems juos *daėdusiems* politinio lauko žaidėjams. Tačiau kaip visas šis atsakomybės permetimas Seimui ir rinkėjams padės pasiekti didesnio skaidrumo savivaldybėse, lieka neaišku. Valstybininkais save vadinusi partija valstybės interesus aukoja savo užgautam ego apraminti.

Praėjusį šeštadienį vieno nekilnojamojo turto vystytojo sprendimas nupjauti šimtmetį Vilniaus ažuolą Lietuvoje sukėlė neeilinę pasipiktinimo bangą. Nuomonę išsakė ir Vilniaus meras, ir pats prezidentas. Architektų biuras atsiribojo nuo projekto vystytojo, su kuriuo dirbo. Eiliniai piliečiai netgi rinkosi degti žvakučių prie nukirsto medžio, o socialiniai tinklai piktinosi: „Kaip taip galima!“ Tad ažuolai šią savaitę virto visur. Visur sukeldami isterišką triukšmą. Stebėdamas įsiskaudinusios, neva neįvertintos, nesuprastos ir kerštauti visiems pradėjusios premjerės politinį pasirodymą mintyse lyginau jos reakciją į čekiukų skandalą su visuomenės reakcija į nukirstą ažuolą. Problema? Taip. Problema, kuri visus *pramušė*, nes tiek iki čekiukų, tiek iki nukirsto ažuolo dar buvo nemažai kitų problemų, kurias reikėjo sugerti ir išverti (pvz., nudžiūvusios liepos Gedimino prospekte ar mokesčių reforma)? Taip. Bet abiem atvejais tai nebuvo nepakeliami dalykai. Reikia ne raudų ir užgautų jausmų, o aiškumo, kaip problemos bus sprendžiamos. Šiuo atveju premjerės reakcija į vieno žiniasklaida ir socialiai atsakingu verslu užsiimančio veikėjo iškeltą „nepakeliamą skaidrumo standartą“ prilygsta visuomenės reakcijai į vieną nukirstą medį. Abiem atvejais reakcijos veikiausiai yra gana autentiškos, bet neadekvačios. Galbūt šis neįtikimas atitikimas byloja, kad esame verti tokių politikų, kokius turime?

Keli ministrai, kurie negali pateikti čekiukų, nėra problema. Problema yra ydingas, atgyvenusias aristokratiškais principais besiremiantis politikų darbo savivaldybių tarybose modelis. Duokime politikams geras algas, iš kurių jie galėtų padengti visas su darbu susijusias išlaidas. Duokime algas visiems, kad į savivaldos politiką ateiti galėtų ne tik tie, kurie turi pragyvenimo šaltinį ir dirbti nori dėl garbės, bet ir tie, kurie turi paskolas, šeimas ir kurie norėtų gyventi iš savo darbo politikoje. Papirkime politikus patys, kad jų nepapirktų stambūs verslas ar interesų grupės. Nepraleiskime pro akis mieste nukirsto medžio, tačiau matykime ir nelegaliai kertamus miškus ir su tokiais pat ar net didesniu įkarščiu piktinkimės masiškai gamtą teršiančiu stambiu verslu. Politika yra resursų paskirstymo menas. Kaip ir politikai, mes turėtume mąstyti, kaip būti gerais politikos stebėtojais ir jos dalyviais. Pyktis yra resursas. Svarbu jo neiššvaistyti bet kaip.

– KAROLIS DAMBRAUSKAS –

„Keistos vestuvės“

Prieš devyniasdešimt penkerius metus, dar gerokai prieš dabartines diskusijas Lietuvoje apie gėjų partnerystę, – 1928 metų liepos 4 dieną, – Vilniaus laikraštyje „Съцяг Працы“ („Darbo vėliava“), kurį leido gudų kairieji, P. Asako slapyvardžiu buvo išspausdinta istorija „Keistos vestuvės“. Šiuo slapyvardžiu publikavosi Piotra Miatla (1890–1936), turėjęs kitą pseudonimą – P. Čabor. Apysakoje gudų autorius įsivaizdavo, „kaip vyras veda vyrą“, galiausiai jie susilaukia vaiko. Taip rašytojas tyčiojosi iš polonofilų gudų, išgąsdindamas Vilnių tuomet pirmomis gėjų vestuvėmis, nors tik kūryboje, ir pavadindamas „keistomis vestuvėmis“.

Šiuolaikiniai gudai ir lietuviai neįsivaizduoja gėjų vestuvių, o štai mūsų pirmtakai tai leido, viską įsivaizdavo ir drąsiai kūrė įvaizdžius. Žinoma, rašytojo pasitelktas triukas šiandien, be jokios abejonės, būtų pavadintas homofobija, kaip ir pasakojime slypinčios pašaipos. Miatla „keistas vestuves“ tarp Todaro ir Franuko naudoja kaip pasityčiojimą iš politinių oponentų, kaip paslėptą įžeidimą tam tikrai neprincipingai gudų daliai, kuri ieško kompromiso ir už pinigus gali girti tiek bolševikus, tiek lenkus. Rašytojas paprastai ir taip taikliai perteikė lenkų cenzūros ir despotizmo atmosferą, kurioje tuo metu gyveno ir gudai, ir lietuviai, kad Todaro ir Franuko vestuvių fenomenas visiems atrodė nieko keisto.

Žinoma, Miatla nėra pirmasis gudų arba Vilniaus veikėjas, prabilęs apie gėjų vestuves, juolab pradėjęs už tai kovoti, tačiau jis yra vienas iš tų, kurie nepabijojo fantazuoti ir artikuliuoti kolektyvines baimes. Ši tema iki šiol tebėra tabu, pasitelkiamą – tiek opozicijos, tiek valdžios – oponentams nuginkluoti ir marginalizuoti, o tai dažnai daroma ne taip subtiliai, su humoru ir iki galo kaip prieš beveik šimtą metų.

Dabar, XXI amžiuje, kai vyras su vyru iš tikrųjų situokia, tekstas „Keistos vestuvės“ praranda neigiamą atspalvį, grįžtame prie fantazijos, troškimo ar tiesiog praktikos, kuri tapo ir tampa pasenusi, artikuliacijos. Tokie tekstai liudija lyties požiūrio aktualumą, yra turtinga vietinė lyčių istorijos medžiaga ir išsklaido kaltinimus dėl išskirtinai vakarietiškos lyties kilmės.

Gudijos istorijoje ir literatūroje gausu tekstų, istorijų ir faktų, kurie sudaro vietos lyčių istorijos pagrindą. O įdomi rašytojo Piotros Miatlos figūra – dar vienas to įrodymas.

Be šios istorijos, P. Čabor slapyvardžiu jis paliko iš dalies spausdintus, iš dalies rankraštinius savo lyriškus, įnoringus ir estetinius pasakojimus. Apsakymų rankraštis saugomas Vilniaus Vrublevskių bibliotekoje ir tyliai prašosi būti išspausdintas su visu kitu laikraščiuose išsibarsčiusiu literatūriniu paveldu.

Kaip publicistas ir rašytojas, Miatla XX amžiaus trečiojo dešimtmečio Vilniuje buvo garsus, bet dar labiau išgarsėjo kaip aktyvus politinės kairės veikėjas (Vakarų Gudijos komunistų partijos ir Gudijos valstiečių darbininkų draugijos narys). Jis buvo plačiai publikuojamas laikraštyje „Съцяг Працы“, kuris dėl cenzūros per dvejus metus 15 kartų pakeitė pavadinimą. Platino ir vertė marksistinę literatūrą.

Taigi užmirštų, nežinomų ar mažai žinomų Gudijos ir Vilniaus autorių literatūrinis ir socialinis paveldas išlieka neįkainojamas lobis, dažnai dar nepublikuotas, paslėptas archyvuose ar bibliotekose, kur žmonės rečiau lankosi. O pats tekstas ir rašytojo figūra rodo, kad tarpukario Vilniuje jau buvo paliesta tema, kuri pastaraisiais metais drasko visuomenę ir Lietuvos Seimą. Atrodo, kad buvęs Vilnius buvo daug drąsesnis. Belieka tikėtis, kad praėjusio amžiaus trečiojo dešimtmečio gudų rašytojo fantazijos pagaliau išsipildys ir gėjų santuokos nustos būti siaubu ir keistomis vestuvėmis.

– VITEBSKIETĖ –

Atstatyti žmones tarsi sugriautus miestus

Savanoriaudamas Kauno Raudonojo Kryžiaus pabėgėlių centre sutikau ukrainietę režisierę ir psichoterapeutę INNA FALKOVA, dirbančią su karo aukomis Charkivo srityje ir kuriančią spektaklius Charkivo mieste. Kartu Kauno miesto kameriniame teatre statėme spektaklį „Ar tau lengva?“, todėl nusprendžiau su ja pasikalbėti. Mūsų pokalbis vyko šių metų vasario 8 d.

Eduardas Saprykinas

– *Kaip dabar Charkivas atrodo ir kaip žmonės reaguoja į karo negandas?*

– Miestas smarkiai nukentėjo praeitų metų pavasarį, kai Rusijos armija priartėjo gana arti, artilerija galėjo pasiekti miestą – smarkiai nukentėjo tie rajonai, kuriuose judėjo atskiri padaliniai ir tankai. Vėliau, vasarą, Rusijos armija buvo priversta kiek atsitraukti, bet artilerija vis dar galėjo pasiekti Charkivą ir jis toliau buvo itin smarkiai niokojamas. O rudenį, kai mūšiskiai privertė Rusijos armiją atsitraukti beveik iš visos Charkivo srities, mūšių intensyvumas sumažėjo. Pastaruoju metu artilerijos apšaudymai tapo retesni, bet išlieka reguliarūs, daugiausia yra taikomasi į infrastruktūros objektus, prieš dvi dienas artilerijos sviediniai pataikė į gyvenamuosius namus, bet iš esmės tai nutinka rečiau, ne kasdien, kaip buvo praeitą pavasarį ir vasarą.

Charkivo valdžios atstovai gerą prasmę nustebino, nes po apšaudymų iškart atvyksta daugybė gelbėjimo brigadų, čia pat surenka nuolaužas, šalina apšaudymų padarinius; gyventojams suteikiama visokeriopa pagalba, užkalami namų langai – tų, kurie buvo nuniokoti. Dėl šios priežasties susidaro įspūdis, kad miestas nepaliekamas likimo valiai – vis iš naujo atstatomas, atnaujinamas. Susidaro vaizdas, kad Charkivas nėra mirštantis miestas, jis tebekovoja, prorusiškų nuotakų visiškai nėra, man tokių žmonių neteko sutikti. Galbūt kokia senyva močiutė sėdi kokiam nors atokiam name, galbūt pragyvenusi visą gyvenimą Sovietų Sąjungoje, galbūt dar neseniai žiūrėjo prorusišką televiziją ir jaučia simpatiją Rusijai. Nebuvau sutikusi nė vieno, kuris būtų nusiteikęs prorusiškai. Charkivas tapo kariniu, logistiniu miestu, kuris visų pirma tenkina fronto reikmes. Na, ir čia liko drąsesni žmonės, žinoma, daug žmonių išvažiavo, liko tie, kurie šalina apšaudymų padarinius ir pan. Kai kurie išėjo kariuoti. Na ir, aišku, čia tiesiog nėra tų, kurie gyvena per daug nesukdami galvos, tiesiog atsipalaidavę.

– *Išgirdęs, ką pasakoji apie greitą miesto atstatymą, stauga prisimintinau internete sklandžiusį vaizdo įrašą ar tiesiog nuotrauką, – ten matosi apšaudymų padariniai iš ryto: subombarduota gatvė, joje žioji kraiteriai. O kitoje nuotraukoje, manoma, darytoje vakare, ta pati vieta, kur tos duobės išlygintos ir užklotas asfaltas. Ar tiesa, kad taip žaibiškai šalinami apšaudymų padariniai?*

– Taip, tai tikrai greitai vyksta. Net toks paradoksas: mano vaikinai, reporteris Charkive, daro reportažus, fiksuoja vaizdo įrašus ir nuotraukas, dėl kitų darbo reikalų jis ne visada suspėja atvykti į įvykio vietą iš karto po apšaudymo. Tokiu atveju jis atvažiuoja kiek vėliau, po pusės dienos – ten viskas sutvarkyta. Tada jis sako: „Ką man įrašinėti, jau viskas pasikeitė.“ Vakarp ar per artimiausias kelias dienas apšaudyta vieta bus sutvarkyta, langai užkalti specialiais skydais. O vasarą net sodindavo gėles prie daugiabučių laiptinių, tai labai pakelia gyventojų dvasią. Deja, Ukrainoje ne visur tai taip sparčiai vyksta: maži miesteliai, kaimai aplink Charkivą tebestovi gerokai apgriauti ir apleisti. Tai kelia liūdesį, po kiekvieno apšaudymo toliau tebeniokojamos ir griauamos apylinkės, tiesiog nėra resursų ir jėgų viską atstatyti, trūksta žmonių, kad tais darbais užsiimtų. Tai sukelia beviltiškumą ir slogius jausmus.

– *Noriu paklausti apie emocijas, su kuriomis susiduriate šiuo neįprastu, netgi ekstremaliu laiku. Jūs, ukrainiečiai, dabar gyvenate kitaip negu tos sąlyginės taikos metu. Greičiausiai apima baimė, nerimas ir daug kitokių neaiškių jausmų, kuriuos nusakytų frazė: „Viskas pražuvo ir nėra išeities.“ Vis dėlto žvelgiant iš šalies susidaro įspūdis, kad bandote įveikti tuos iššūkius apsisarvuodami kantrybe, procesus priimate stojiškai, bet taip pat stengiatės keisti esamą situaciją.*

– Na, Ukrainoje emocijos atslenka ir atslūgsta bangomis, tai apima tiek masių emocinę būklę, kuri vis kinta, tiek individualias emocijas, su kuriomis susiduria kiekvienas atskirai. Man atrodo, kad dabartiniu metu tokių emocijų kaip beviltiškumas ar įsivaizdavimas, kad viskas pražuvo, apskritai nėra. Žinoma, iš pradžių emocijos mainėsi, buvo siaubas, baimė ar pyktis, įniršis. Buvo įvairiausių stadijų ir galų gale priėmimas, įsisąmoninimas. Atrodo, tai truko visą pavasarį ir vasarą, iki pat rudens. Mano nuomone, visuomenė pradėjo įsisąmoninti tą faktą ir nepasiduoti tiems jausmams, o šiuo metu įgavo stojiškumą. Mums reikia būti stipriems, tvirtai stovėti ir kovoti, o susitaikymo su esama situacija ar minčių apie pasidavimą apskritai nėra. Žinoma, visa tai, kas vyksta, yra sunku, tai iššūkis, kai kurie jaučiasi silpni, bejėgiai, pažeidžiami šitoje situacijoje. Bet dauguma išvažiavo į Lvivą, Vakarų Ukrainą, pasitraukė iš šalies, daž-

niausiai moterys su vaikais. Apskritai visuomenė pasiryžusi kovoti ir dorotis su tuo. Savo ruožtu, kaip psichologė, dirbu deokupuotose teritorijose, matau ir susitinku su žmonėmis, kuriems sunku, jie kenčia; stengiuosi jiems suteikti tvirtybės, padedu atrasti vidinę stiprybę, pamatyti savas galimybes ir nepasiduoti kovoje už gyvenimą.

– *Smalsu sužinoti, koks to darbo pobūdis, – ar ši veikla nepareikalauja per daug tavo jėgų, juk neigiamos emocijos atsispindi labai stipriai?*

– Turiu ne vieną veiklos sritį, bet kelias. Taip buvo ir mano ikikariniam gyvenime, turėjau bent dvi, greta to atsiradavo dar visokių veiklos sričių. Panašiai ir dabar turiu du darbus. Turiu psichologės-psichoterapeutės išsilavinimą ir gan seniai dirbu šioje srityje. Turiu antrąjį išsilavinimą, kuris susijęs su menine kūryba; šioje srityje taip pat gan seniai dirbu, tai apima teatrus, performansus, įvairių kūrybinę veiklą. Prasidejęs karui, man atrodė, kad šioms dviem profesijoms nelieka vietos. Ypač meninei kūrybai. Kai teikiama psichologinė pagalba, nagrinėjami daugiasluoksniai, ilgai besitęsiantys reiškiniai. Šiems procesams reikalinga gyjančiojo savirefleksija. Tokioje įtemptoje situacijoje, kai susiduri su iššūkiu, bandydama tiesiog išgyventi ir prisitaikyti prie pakitusių gyvenimo sąlygų, profesinis klausimas tampa nebe toks aktualus. Tačiau, praėjus pusmečiui, abi mano profesijos vėl tapo reikalingos ir įmanoma tai realizuoti, dirbti. Dabar važinėju į deokupuotas teritorijas, dirbu ten kaip psichologė, taip pat Charkivo teatre teko prisidėti prie pirmojo kalėdinės nuotakos spektaklio, kuriame paliečiama karo tema, premjeros. Jame dainuojamos ukrainiečių liaudies dainos, pats spektaklis turi ritualinį pobūdį – kaip šūkis, kuriuo pasisakoma prieš karą ir puoselėjama visa, kas gyva, šviesa. Taip, „Vertepas“ kalba apie Šiaurinės žvaigždės sužibimą danguje ir vaikelio laukimą, o šiam gimus ateina ir šviesa. Pirmą kartą nuo karo pradžios spektaklis buvo rodomas mieste ir žmonės pasinaudojo galimybe kiek pabėgti nuo įprastos karinės rutinos. Karo sąlygos jau buvo tapusios kasdienybe, kai sėdima namuose, tamsoje be elektros. Žmonės pirmą kartą susirinko, trumpam pamiršdami karą, ir tai turėjo terapinį poveikį.

Man pirmąją pusę metų buvo sunku matyti sugriovimus, skausmą, sužeidimus, kiek emocinio skausmo visa tai suteikia. Palaipsniui atradau vidinių jėgų, kaip visa tai matyti, priimti, kaip su tuo būti. Sąmoningai kreipiu dėmesį į tai, kaip atstatyti, atitaisyti tuos sukeltų sutrikimų padarinius. Tarsi miestą, kurį griaua, bet mes jį atstatome. Įvairūs kariniai analitikai sako, kad Charkivo neįmanoma sugriauti, jeigu tebevyksta atstatymo darbai; be to, jis per didelis. Tas pats vyksta ir su žmogaus psichika: ji niokojama, bet jeigu mes palaikome atstatymo procesus – tęsiame juos. Tvirtiname, suderiname savo psichiką, sukaučiame jėgas ir pasirenkame orientyrus, kurie padeda išeiti iš šių sudėtingų situacijų. Gyvenimas yra stipresnis, viskas šioje planetoje vyksta dėl gyvybės. Šiuo metu man nėra sunku dirbti: susitvarkau, kai neigiamos energijos nėra per daug. Smagu, kai matau, kad yra pasiektas rezultatas, pagijimas, tai mane paskatina veikti.

– *Kaip atrodo kenčiančiojo pasitaikymas, būklės pagerėjimas?*

– Su įvairiais klientais tai vyksta skirtingai. Teikdama psichoterapines paslaugas siekiu, kad mūsų pokalbio, terapinės sesijos metu pakoreguotume požiūrį, kuriuo žvelgiama į šią situaciją. Taip pat ieškome vidinės stiprybės, pagalbos, kuria gali pats sau padėti. Dažnai pats žmogus nenumano, nemato ir nežino, kaip stiprinti ir kurti ryšius su artimaisiais, aplinkiniais, kad tokiu būdu jis gauna socialinę paramą, – tai gali būti draugai, giminiai, gal ir kokių nors organizacijų bei savanorių pagalba. Labai svarbu puoselėti vidines vertybes, kurios tampa ramsčiais. Kartais sesijos metu žmogus staiga pamato, kas gali jam padėti ir kaip galima persikeisti. Trumpiau tariant, kaip atkurti savo ir artimųjų gyvenimą – tiesiog matosi, kai žmogus atranda kelią ir lyg kažkas spragteli – jis jau nujaučia, kaip galima išeiti iš kentėjimo būsenos, kuri tiesiog atima vidines jėgas, ir tada pradeda veikti. Žinoma, tai malonus jausmas, bet ne visada žmogus supranta, kad jis ne vienas, kad jis kažkam rūpi ir galima gauti pagalbą. Na, ir aš, kaip tokios paramos teikėja, esu, ir yra kiti žmonės, artimieji, kurie geba suprasti. Mes atvežame vaistų į deokupuotas teritorijas, ne tik vaistų, kartais ir maisto produktų, kartais dar kitokią pagalbą teikiame. Dėl viso to žmogus supranta, kad jis ne vienas pasaulyje.

– *Kai buvo išlaisvinta Buča (Kyjivo sritis), o vėliau Iziumas (Charkivo sritis), spaudoje buvo gausybė pranešimų apie rusų karių nežmonišką elgesį, nukreiptą prieš ukrainiečių civilius. Tai buvo seksualinę prievartą patyrusios aukos ir kankinti, galų gale nukankinti asmenys. Ar tau teko susidurti su tokiais atvejais?*

– Kai išlaisvino Iziumą, taip susiklostė, kad patekau į miestelį, kai jame dar buvo atliekama patikra, filtracija (procedūra, kurios metu užtikrinama, kad jau sąlygiškai saugu tęsti civilių ir įvairiausių savanorių veiklą). Iziumas buvo dar uždarytas, ten patekau su pirmaisiais savanoriais,

jie ten atvyko netikėtai, neįsivaizduoju, kaip jie gavo leidimus, dėl to, kad tokiais atvejais niekas negaudavo leidimų. Miestelis buvo tikrinamas: įprastai pirma atvyksta kariškiai, ieško kolaborantų, ginklų, dar kažko; tada atvyko pirmieji savanoriai, tiesiog naktį jie man paskambino, jie irgi netikėtai sužinojo, kad galima atvežti pirmuosius krovinius. Greičiausiai jie pagalvojo, kad galima pakviesti psichologą. Šeštą valandą ryto išvykimas, o man naktį paskambino, ir aš sutikau važiuoti. Atvažiavus daugybė žmonių stovėjo pagrindinėje miestelio aikštėje. Jie neturėjo mobiliojo ryšio, elektros, todėl niekaip nepavyko susisiekti, tad jie atėjo į aikštę, kad pamatytų vienas kitą ar sužinotų informacijos, gautų žinią, ar jų artimieji ir kaimynai iš gretimų gatvių gyvi. Taip pat kad gautų pagalbos, vandens, maisto: taip jie nuo ryto iki pat vakaro ten stovėdavo, bendraudavo. Mes atvažiavome, pradėjome sesijas (veikiau pokalbius su vietiniais gyventojais – tiesiog minioje, aikštėje), buvo teikiama tokia psichologinė pagalba. Aišku, ten buvo asmenų, patyrusių kankinimus, ir pirmas žmogus, su kuriuo teko bendrauti, buvo vyras, kuris kalėjo rūsioose, kankinamas elektros šoku ir kitokiais būdais. Vėliau mes vis susisiekdavome ir netgi dabar apsiekiame draugiškais skambučiais ar žinutėmis. Tokių žmonių buvo gana daug, o dėl atvejų, kai aukos patirdavo seksualinę prievartą, – man su tokiais klientais neteko dirbti, bet aš žinau tokių atvejų. Bet tada, kai dirbau su kankinimų atvejais, patekau į eks-humacijų vietą, kur buvo keturi šimtai penkiasdešimt penki kūnai – sumesti miške; tie kūnai akivaizdžiai bylojo apie kankinimus.

– *Tai tiesiog protu nesuvokiama. Mums, gyvenantiems Lietuvoje, nors dauguma lietuvių palaiko ukrainiečius, kartais kyla daugiau panikos negu jums, stebintiems šį karą pro savo namų langus. Mums vis dar kyla klausimų, kaip bus ateityje, ar ateis ta ilgai laukta pergalė, ko ji pareikalau.*

– *Dar truputį apie susitelkimo ir tikėjimo savimi paradoksa, kuris jums nesvetimas. Tiesiog susidaro vaizdas, kad jūs gerokai užtikrintesni ir pakantesni tiems iššūkiams ir skausmui, kuris eina kartu su karo padariniais.*

– Apskritai aš manau, kad Ukrainoje dabar sunku ir gali būti dar sunkiau, turint omenyje, kad tikimasi antrojo rusų puolimo, bet mes neturime kitos išeities – mums nelieka nieko kito, kaip tapti stipresniems, atkaklesniems, priešintis tam, kovoti už savas teritorijas; kiti variantai net nesvarstomi. Savų teritorijų atidavimas ar tapimas Rusijos dalimi lygus mirčiai, tai kelis kartus istorijoje jau yra įvykę, dėl to mes kovojame iki pat pabaigos, tiek, kiek pajėgiame. Aš labai dėkinga Lietuvai ir mane labai palietė, vos ne iki ašarų. Apsiverkti galiu, bet neverkiu, kai dirbu su žmonėmis iš išlaisvintų teritorijų, kai jie pasakoja apie sunkias istorijas – kaip jie išgyveno, kaip laidodavo artimuosius ar buvo kankinami. Su tuo aš jau susigyvenau, išmokau susitvartyti. Tačiau verkiu, nes žinau, kad lietuviai itin greitai surinko milijoną eurų Ukrainai ir dar kelis vėliau, kai vyko akcija „Radarom“. Lietuviai neabejingi ir pasiruošę susivienyti, padėti. Labai jums ačiū.

– *Ačiū jums, kad susivienijote ir tapote tarsi skydas nuo Rusijos. Mes matome, jog šitas karas iš pat pašaknių neteisingas ir žiaurus. Rusija mums taip pat kelia grėsmę, todėl jaučiame empatiją.*

– *Noriu paklausti tokio dalyko: Charkivas iki karo buvo rusakalbis miestas – tavo gimtoji kalba rusų, bet kai kartu statėte spektaklį, tu su kita režisierė – Marija Bakalo – tarpusavyje kalbėjotės ukrainietiška. Kokia kalbinė padėtis Charkive dabar ir ar ji keičiasi?*

– Charkivas išties buvo rusakalbis miestas, bet tai rusifikacijos, komunistinės ir okupacijos pasekmė. Iki tol, kai Ukraina buvo okupuota Sovietų Sąjungos, XX a. pradžioje, Charkivas buvo ukrainietiška kalbant miestas. Praėjusio šimtmečio pradžioje, paskelbus Ukrainos nepriklausomybę, Charkivas neilgai buvo tuometinės valstybės sostinė. Tuo metu tai buvo šalies kultūrinis centras – čia rinkdavosi ukrainiečių rašytojai, muzikantai ir kiti. Kyjivas, žinoma, buvo stipri kultūrinė sostinė, bet, įsigalėjus sovietams, Charkive buvo represuota daug rašytojų, menininkų. Na, ir vyko ukrainiečių bandūrinių suvažiavimas – juos visus suėmė ir represavo, kobzarius (ukrainiečių liaudies muzikantus, pasakotojus) ir bandūrinius. Jų pašaukimas buvo ne tik groti, atlikti dainuojamąją poeziją, jie tarsi saugojo kultūrą ir istoriją. Tokiu būdu jie išsaugodavo tautos istorijas. Taigi, sovietai juos visus surinko ir represavo – sušaudė Charkive. Tik po to Charkivas tapo rusakalbiu miestu, liko nedidelė kalbančiųjų ukrainietiška dalis.

Dabar, keičiantis kalbinei situacijai, mieste skamba daug rusų kalbos, nes įprotis vis dar gajus – tai kartų pasikeitimo klausimas. Be to, dabar visi užimti fronto aprūpinimo klausimais ir nelabai yra kada dorai išmokyti ukrainietiška. Nors situacija įtempta, prie visų jėgimų, parduotuvių iškabų ir organizacijų, kur renkasi žmonės, daugiausia šnekama ukrainietiška. Labai daug šeimų, kurios tarpusavyje iš principo šneka ukrainietiška. Na, o tarp jaunimo netgi madinga kalbėti ukrainiečių kalba, šie jauni žmonės skleidžia žinią,

„Hanfeidzi“. Senovės Kinijos išmintis valdovams ir vadovams

„Hanfeidzi“ – prieš daugiau nei 2,2 tūkst. metų sukurtas vienas žymiausių senovės Kinijos filosofinių praktinių veikalų, priskiriamas legistų, arba – dar supaprastintai vadinamų – „įstatyminkų“ (kin. *Jadzia*), mokyklai. Vadina muoju Kariaujančių valstybių laikotarpiu (453–221 m. pr. Kr.)¹ nuolatinės skirtingų valstybių tarpusavio kovų ir suirutės sąlygomis Kinijoje radosi ir plėtojosi daug veikėjų ir mąstytojų grupių, siekusių paaiškinti ir suvaldyti netvarką, atrasti geriausių valstybės, visuomenės, gyvenimo modelį. Legistai iš visų išsiskyrė tuo, kad akcentavo savanaudišką žmogaus prigimtį ir pasisakė už griežtais rašytiniais įstatymais ir nurodymais grįstą valstybės santvarką, kurios centre – stiprus valdovas, taikantis aiškiai reglamentuotas bausmes ir apdovanojimus.

Rekonstruotą, mūsų dienas pasiekusią „Hanfeidzi“ knygos versiją sudaro 55 skyriai, kurių turinį, manoma, sukūrė skirtingi autoriai. Vienas jų, kurio rankai mokslininkai priskiria bent keliolika veikalų skyrių ir kurio garbei knyga ir pavadinta², – tai tragiško likimo tuometinės Hano valstybės aristokratas Han Fei (gimęs apie 280 m. pr. Kr., nusižudęs 233 m. pr. Kr.). Išgyvendamas dėl priešų puldinėjamos ir vidaus suiručiu alinamos savo valstybės ir turėdamas aštrų protą ir puikų išsilavinimą, bet dėl stipraus mikčiojimo negalėjęs varžytis su tuo metu aktyviai besireiškiančiais, savo iškalba valdančiųjų dėmesį bandančiais patraukti kitais mąstytojais ir veikėjais, Han Fei siūlymus dėl deramo valstybės valdymo savo valdovui išdėstė raštu.

Išnagrinėjęs ne tik prieš jį kūrusių legistų teorinius darbus, bet ir gausybę dokumentinės istorinės medžiagos, Han Fei apibendrino prieš jį kūrusių legistų palikimą ir sukūrė analogų neturintį praktinį vadovą, kuriuo remdamasis valdovas gali pažaboti žmogaus prigimtį ir sukurti bei išlaikyti paklusnų, valstybės tikslams tarnaujantį biurokratinį aparatą. Han Fei kaip niekas kitas skrupulingai aprašė ir suklasifikavo skirtingas valstybei kenksmingo elgesio apraiškas ir priemones tokiam elgesiui atpažinti ir valdyti.

Paradoksalu, tačiau talentingojo Han Fei mintys didžiausią pripažinimą pelnė ne gimtojoje Hano valstybėje, kuriai jos pirmiausia buvo skirtos, o jai priešiškoje Čino valstybėje. Susižavėjęs Han Fei raštais, Čino valdovas netgi buvo nepasiūlęs jam valstybės tarnautojo postą, tačiau čia įsikūso buvęs Han Fei bendramokslis Li Si, kuris tuo metu Čino valstybėje ėjo aukštas pareigas. Veikiamas pavydo už

save gabesniau, Li Si įkalbėjo Čino valdovą suimti Han Fei ir apklausti, nes šis neva galįs šnipinėti Hano valstybės naudai. Įtarimas Čino valdovui pasirodė pagrįstas, ir Han Fei buvo suimtas. Jam dar belaukiant nuosprendžio, Li Si melagingai pranešė Han Fei, kad šis jau yra apkaltintas, ir pasiuntęs nuodų patarė jam užbaigti savo gyvenimą ir išvengti gėdingos bausmės. Paklūsęs šiam Li Si nurodymui, Han Fei tapo klastos, kurios metodą pats buvo aprašęs savo raštuose, auka.

Užgesus Han Fei gyvybei, jo idėjos ne tik nebuvo užmirštos, bet ir suvaidino lemiamą vaidmenį viename svarbiausių įvykių Kinijos civilizacijos istorijoje. Įgyvendinęs legistines idėjas praktikoje, Čino valdovas 221 m. pr. Kr., t. y. praėjus 12 metų po Han Fei savižudybės, užbaigė Kariaujančių valstybių laikotarpį ir tapo pirmuoju suvienytosios Kinijos imperatoriumi Čin Ši Huangdi, įtvirtinusiu legizmu grįstą santvarką ir įgyvendinusiu daugybę svarbių reformų.

Despotiška Čino imperijos sistema, viena vertus, sulaukė įvairių Kinijos istoriografų bei intelektualų kritikos ir kuriam laikui į užmarštį nugramzdino daugelį legizmo idėjų. Kita vertus, tiek Han Fei, tiek kitų legistų idėjos ir darbai ne kartą buvo iš naujo prisiminti ir įgyvendinti skirtingais pavidalais. Pavyzdžiui, kai po Čino ėjusios konfucianizmo ideologija grįstos Hanų dinastijos laikotarpiu (206 m. pr. Kr.–220 m. po Kr.) imperatoriaus valdžia dėl eunuchų ir karo vadų įtakos valstybėje labai susilpnėjo, legistinės idėjos buvo pasitelktos imperatoriaus įtakai stiprinti. Kai kurių šiuolaikinių sinologų teigimu, būtent iš naujo Hanų dinastijoje atrasta legizmo ir konfucianizmo sintezė ir jos pagrindu sukurtas naujas valstybės valdymo modelis tapo vienu svarbiausių veiksnių, padėjusių įsitvirtinti Hanų dinastijai ir sukurti tvirtus konfucianistinės valstybės pamatus, turėjusius įtakos visai tolesnei Kinijos civilizacijos raidai.

XX a. legizmą bene labiausiai pripažino Mao Dzedongas, kūręs ir įgyvendinęs modifikuoto marksizmo ideologiją. Jis ypač vertomis dėmesio laikė Han Fei idėjas apie darbo ir karinės jėgos sutelkimą ir panaudojimą, karinį bei ekonominį valstybės stiprinimą. Šiandien praktinių legizmo įgyvendinimo pavyzdžių galime matyti kai kurių šiuolaikinių Kinijos civilizacijos kultūrinį klodą turinčių valstybių (pvz., Singapūro) santvarkose.

Čia pirmąkart pristatomos iš senosios kinų kalbos į lietuvių kalbą išverstos keturių skirtingų „Hanfeidzi“ veikalų

skyrių ištraukos³. Vienių autorystė beveik neginčijamai priskiriama pačiam Han Fei, kiti, manoma, buvo sukurti kitų autorių. Tačiau visuose juose atsispindi legistinis pasaulio matymas ir aiški praktinė orientacija.

Pažymėtina, kad originalusis knygos tekstas, kaip ir didžioji dalis to meto kiniškų veikalų, labai lakoniškas. Tai veikiausiai lėmė praktiški sumetimai – iki popieriaus išradimo dar buvo likę keli šimtmečiai⁴, tad tekstai buvo raizdomi ant bambukinių lentelių, kurios vėliau buvo jungiamos į ritinėlius. Užrašymas kainavo daug laiko ir pastangų, o gatavi veikalai tokiose laikmenose užimdavo daug vietos ir buvo sunkūs. Kuriant tokiomis sąlygomis reikėjo labai taupyti žodžius. Tačiau nepaprastai turiningas ir išraiškingas kinų raštas leido į gana ribotą teksto apimtį sutalpinti prasminius niuansus, emocijas ir atspalvius.

Veikalo ištraukos išverstos remiantis komentaris kiniškuose šaltiniuose ir suteikiant, kur manyta esant tinkama, tekstui šiuolaikiškesnę formą (pvz., sujungiant kelis trumpus sakinius į vieną sudurtinį, idant skambėtų sklandžiau ar pan.), tačiau kaip įmanoma tiksliau atkartojant originalą, kad lietuvių skaitytojai galėtų susipažinti su kuo autentiškesne šios nepaprastos knygos versija.

– RŪTA ONA SRUOGINIS –

¹ Šis Kinijos istorijos laikotarpis (kin. *džanguo*) kartais dar verčiamas kaip „priešiškos karalystės“ („Visuotinė lietuvių enciklopedija“) arba „kariaujančios karalystės“. Čia pasirinktas „kariaujančių valstybių“ terminas turbūt geriausiai atspindi kinišką originalą ir prasmę – „džan“ reiškia karą, o žodis „guo“ senaisiais laikais reiškė įvairias valstybinių darinių formas (kunigaikštystę, karalystę ir kt.), kurios toje pačioje valstybėje laikui bėgant kito.

² Žodis „dzi“ kinų kalboje reiškia garbingą titulą, pridėdamą prie nusipelnusio veikėjo vardo. Jis gali reikšti „meistras“, arba „mokytojas“ (plg. Sundzi, veikalo apie karo meną autorius).

³ Mėnraštyje „Metai“ (2009, Nr. 12) buvo publikuota keletas ištraukų iš kitų veikalų skyrių (vertė A. Blažytė).

⁴ Manoma, kad popieriaus gamybos iš medžio žievės, kanapių, audinių atraižų ir žvejybos tinklų būdą apie 105 m. išrado kinų išradėjas Cai Lunas. Cai Luno mokiniui jį patobulinus, popierius imtas gaminti Kinijoje, o vėliau ir visame pasaulyje.

Hanfeidzi

Ištraukos

Šeši pragaištingi mažmožiai. Vidinės pusės apatinės dalies pasakojimų rinkinys¹

Esama šešių pragaištingų mažmožių, kuriems valdovas turėtų būti nuolat akylas. Pirmas – tai laikinas savų galių perleidimas žemiau esantiems. Antras – tai valdovo ir jo pavaldinių siekių išsiskyrimas. Trečias – tai pasikliovimas regimybe. Ketvirtas – tai naudos ir žalos supainiojimas. Penktas – tai įsitraukimas į vidaus ginčus ir kovas. Šeštasis – tai priešiškos valstybės įsikišimas.

[...]

Pasikliovimas regimybe. Dokumentiniai pasakojimai

Situacijos regimybė kaip tik yra toji priežastis, dėl kurios valdovas praranda savo galią taikyti nuobaudas, o pavaldiniai pasiekia savųjų tikslų. Ši tiesa atsikleidžia toliau pateikiamuose dokumentiniuose pasakojimuose.

Či valstybėje² buvo toks vyresnysis tarnautojas³ vardu I Še. Kartą iš pobūvio pas valdovą išėjo jau gerokai įkaušęs, tad ties rūmų vartais stabtelėjo atsiremti. Čia sargas su nukirsta pėda⁴ ėmė jo kaulyti išmaldos: „Ar nesutiktų gerbiamasis gėrimo likutį⁵ vargšui atiduoti?“ I Še ėmė plūstis: „Dink! Kaip kažkoks bausmės suluošintas žmogus dar drįsta garbaus vyro prašinėti išgerti?!“ Nukirstapėdis atsitraukė. Vos tik I Še išėjo, šis po vartų stogo atbraila papylė vandens – taip, kad atrodytų, lyg prišlapinta. Kitą dieną išvykdamas iš rūmų šį vaizdą pamatė valdovas ir užsirūstinęs paklausė, kas šioje vietoje prišlapino. Nukirstapėdis atsakė: „Jūsų tarnas nieko nematė. Nors... vakar čia stovėjo vyresnysis tarnautojas I Še.“ Valdovas apkaltino I Še ir šiam buvo įvykdyta mirties bausmė⁶.

Du Vei valstybės⁷ valdovo ministrai buvo priešiška nusiėkę Dzijango⁸ vietos valdytojo atžvilgiu. Tad vietos valdytojas per kitą žmogų išplatino suklastotą Vei valstybės valdovo įsakymą, pagal kurį neva duotas nurodymas prieš jį surengti išpuolį. Valdovui per pasiuntinį pasiteiravus vie-

tos valdytoją, kas gi galėtų jam jausti šitokią neapykantą, šis atsakė: „Nėra tokio, kuris drįstų. Tiesa, kadaise tarp manęs ir dviejų asmenų būta nesutarimų, tačiau tikrai ne tokių.“ Valdovui apklausus savo artimiausius pavaldinius, šie patvirtino, kad tikrai – nesutarimų tarp jų būta. Todėl valdovas tuos du asmenis ir nuteisė.

Dzi Sinas ir Juan Čianas buvo vienas kitam priešiški, o naujai pareigas pradėjęs eiti Sima Si⁹ susipyko su Dzi Sinu, tad per pasiuntinį paslapčia nužudė Juan Čaną. Valstybės valdovas pamane, kad žudikas yra Dzi Sinas, ir dėl to jį nuteisė.

Dženg Siu buvo mylimiausia Dzingo valstybės¹⁰ valdovo sugulovė. Šiam įsitaisius naują gražuolę, Dženg Siu taip ją pamokė: „Valdovui labai patinka matyti rankove pridengtą nosį ir burną, tad kai tik prie Jo priartėsite, būtinai šitaip prisidengkite.“ Kaskart matydama su valdovu, gražuolė vis dangstydavosi, vos tik šis prie jos priartėdavo. Valdovui pasiteiravus Dženg Siu apie tokio elgesio priežastis, ši atsakė: „Ji anksčiau yra sakiusi negalinti pakęsti Jūsų, Valdove, kūno kvapo.“ Kartą visi trys – valdovas, Dženg Siu ir gra-

žuolė – sėdėjo kartu. Dženg Siu iš anksto jau buvo įspėjusi valdovo tarną, kad vos tik valdovas ką pasakys, šis kaipmat turis paklusti jo žodžiams. Gražuolė palinkdama prie valdovo keliskart vis prisidengė nosį ir burną. Valdovas įsiutęs suriko: „Nukirskite jai nosį!“ ir tarnas staigiu peilio mostu nukirto gražuolei nosį.

Kitas šaltinis byloja, kad Vei valdovas Dzingo valdovui buvo padovanojęs vieną gražią merginą. Dzingo valdovas labai ja gėrėjosi ir labai ją mylėjo. Žinodama, kaip valdovas šia gražuole gėrisi ir kaip ją myli, ankstesnioji valdovo sugulovė Dženg Siu ėmė ja gėrėtis ir ją mylėti dar labiau. Rūbų, daiktų ir reikmenų – visko parūpindavo, ko tik ši įsigeisdavusi. Valdovas apie Dženg Siu taip kalbėjo: „Mano ankstesnioji žino, kaip myliu naująją, jos gėrėjimasis jąja ir meilė šiai moteriai netgi pranoksta manąją. Ji tarytum tėvus godojantis nuolankus sūnus, kaip ištikimai valdovui tarnaujantis valdininkas.“ Supratusi, kad valdovas nieko nenučiuokia apie jos pavydą, Dženg Siu naująją taip pamokė:

Nukelta į p. 9 ►

¹ „Šeši pragaištingi mažmožiai“ – tai skyrius, kurio autorystę tyrinėtojai bemaž vienbalsiai priskiria pačiam Han Fei.

Pavadinime atsispindi vieta, kurią šis tekstas užima bambukiniuose veikalų ritinėliuose (*visos pastabos – vertėjos*).

² Či – valstybė, gyvavusi 1046–221 m. pr. Kr. dabartinės Šandongo provincijos teritorijoje.

³ Vyresnysis tarnautojas, arba vidurinis meistras (kin. *džong dafu*), – to meto valstybinio biurokratinio aparato dalis. Šias pareigas einantys valdininkai pasižymėjo puikiu išsilavinimu ir iškalba ir dirbdavo valdovo patarėjais įvairiais klausimais.

⁴ Pėdos (arba pėdų) nukirtimas – viena iš senovės Kinijoje taikytų pagrindinių penkių bausmių (kitos keturios – veido ištatuiravimas, nosies nukirtimas, iškastravimas ir nukirstinimas). Siekiant dar labiau pažeminti šią bausmę patyrę žmonės neretai būdavo skiriami vartų sargais, durininkais. Jie netgi turėjo pravarde, kuri toliau į lietuvių kalbą verčiama tiesiogiai – „nukirstapėdis“.

⁵ Istoriniai šaltiniai byloja, kad vyresnysis meistras I Še gerai sutarė su valdovu ir I Še paliekant rūmus valdovas galėjo jam įduoti rūmuose gamintos ryžių degtinės. Toks gėrimas eiliniams žmonėms už rūmų ribų buvo neprieinamas.

⁶ Šiame pasakojime minimas valdovas, anot istorinių šaltinių, pasižymėjo ūmiu būdu ir liguistu potraukiu švarai. Tai veikiausiai ir paaiškina tragišką ir greitą šios istorijos baigtį.

⁷ Vei – valstybė, gyvavusi 403–225 m. pr. Kr. dabartinių Henano, Hebei, Sansi ir Šandongo provincijų teritorijose.

⁸ Dzijangas – vietovė dabartinėje Henano provincijoje.

⁹ Dzi Sinas, Juan Čianas ir Sima Si – Džongšano valstybės ministrai.

¹⁰ Dzingas (dar kartais vadinama Dzing Ču arba Ču) – valstybė, gyvavusi 770–223 m. pr. Kr. Jos valdos apėmė plotą nuo dabartinės Hebei iki Dziangsi provincijos.

¹¹ Nosies nukirtimas – viena iš minėtų senovės Kinijoje taikytų pagrindinių penkių bausmių. Įvairių šios istorijos komentatorių teigimu, bausmės griežtumą šioje situacijoje galėjo lemti viena svarbi aplinkybė. Į Ču valstybę kitų valstybių atstovai dažnai žiūrėjo iš aukšto, laikė juos prastesniais, kiek barbariškais. Gražuolė, kaip matyti iš toliau einančios teksto dalies, kaip tik ir buvo kilusi iš Vei valstybės, taigi, svetimšalė. Galėjo būti, kad tariamas gražuolės bjaurėjimasis valdovo kūno kvapu užgavo jo ne tik kaip vyro, bet ir kaip Ču valstybės valdovo savigarbą.

„Kauno literatūros savaitė“. Vyksmo refleksija

Jau (dar tik) trečią kartą vykstantis festivalis „Kauno literatūros savaitė“ ryškėja savo konceptualumu. Lauryno Katkaus ir Rūtos Eidukevičienės iniciatyva ir pastangomis bei su Vytauto Didžiojo universiteto ir „Kauno kultūros sostinės 2022“ komandos palaikymu šis literatūros festivalis debiutavo prieš dvejus metus ir tuomet buvo tiek maloni nuostaba, tiek įsisenėjusio poreikio patenkinimas. Po metų vykęs antrasis pasirodė organizatorių kur kas labiau išstobulintas ir gyvensnis (gal ir todėl, kad jau be nuotolinio bendravimo), tačiau svarbiausia, ką iš jo atsime, tai kaip literatūriniai susitikimai pristabdė mano galvoje *skalbiankės* principu besisukantį minčių gniužulą apie karą, – trumpam lyg popietinis penkiolikos minučių snūstelėjimas be jokio sapno. Tuomet pasijutau ir kalta, ir besimėgaujanti tuo, kad į mano žvilgsnio priekinę eilę grįžo literatūra – mano tiesioginių darbų erdvė. O gal tik taip sutapo, regis, tą vėlyvąjį pavasarį daugelis po truputį atgijo po šoko ir ėmė tęsti savo kasdienį racionalų gyvenimą, kas net pravertė remiant Ukrainą. Ir nors karas tebesitęsia, šiomet gyvenam šiek tiek stabiliau.

Sugrįžkime prie festivalio.

Esu viena iš daugelio „Kauno literatūros savaitės“ kolegijos narių. Jokių privilegijų, bet man svarbu ja būti, taigi nuolat seku vyksmą ir programoje jau atpažįstu pavadinimus – „Išėiviai ir namiškiai“, „Pasimatymai“, „Nauji vėjai“, „Atviras mikrafas“, „Naktinė kavinė“. Šie pavadinimai man sufleruoja būsimų renginių formą, žanrą, suponuoja lūkestį ir nulemia pasirinkimą, dėl ko ir būtent į kurį einu. Taigi, einu į viską iš eilės. O ir dangus šiais metais nepagalvi gero oro. Vargu bau pati šiluma kaip nors gerintų literatūrą, bet nuotaiką ir nusiteikimą eiti į renginį – labai.

III

Trečiadienio vakarą į Kauno menininkų namus įleikiu pavėlavusi ir randu vietą tik salės gale. Žmonių per daug, kad suskaičiuočiau, jaučiuosi beveik minioje ir per toli nuo scenos, bet scenoje vykstančio pokalbio vibracija mane įtraukia. Šių metų festivalį ką tik atidarė jo vadovės Rūtos Eidukevičienės trumpa sveikinimo kalba, esą, kiek galima atsakinėti į tą neprotinę žurnalistų klausimą „kam Kaunui reikalingas literatūros festivalis?“, tarsi neaišku, kiek Kaune yra skaitančių ir rašančių žmonių ir kiek pats miestas patenka į grožinę literatūrą. Ir scenoje – Danutė Kalinauskaitė su naujuoju romanu „Baltieji prieš juoduosius“ (Tyto alba, 2023), kuriame Kaunas atlieka ryškų vaidmenį. Tiesa, Danutė galėtų kalbėti ar rašyti apie absoliučiai bet ką – Kauną, šachmatų ar sumuštinių valgymą, nes esmė ta, kaip ji kalba ir kaip rašo, – aš kaskart kaip katinas susiraityčiau ant jos kelių ir užmurkčiau. Jau tas kalbos grakštumas ir nesuvaidintas nuoširdumas. Štai ir dabar, skaitydama ištrauką iš savo romano, ima nevalingai juoktis ir sustoti negali, nes jai pačiai juokingas, komiškas, gal apgailėtinas atrodo jos parašytas personažas. Ir salė juokiasi kartu, net iki gaudulio dėl kažkur eilučių klostėse slypinčios melancholijos. Atrodo, kad kalbindama Danutė Žydronė Kolevinskienė atliko veik nematomą darbą, tačiau tiesa tokia, kad kartais moderatorius privalo tapti nematomas, tyliai ar garsiai rūpintis, kad kalbėtų tie, kurių klausytis žmonės susirinko. Ir šįsyk nežinau, ar galėjo būti geriau, nei buvo.

„Na kaip?“ – po renginio klausiu festivalio meno vadovo Lauryno Katkaus. Geriausias jo atsakymas – iš laimės šviečiantis veidas, kuris taip švies iki pat festivalio galo.

Išeinantys iš salės rašytojai, dėstytojai, redaktoriai, kritikai ir kiti festivalio bičiuliai kviečiami dar pasilikti ir atšvęsti atidarymą, pasivaišinti taurė vyno ar vandens bei užkandžiais. Vaisės labai gražiai paruoštos ir skanios, bet ne jos esmė, o tai, kad čia vyksta tiesioginė literatūros sociologija. Stebiu besišypsančiųjų grupes aplink stalus ir nuolat jose vykstančias rokiuotes. Visi pažįstami ir turi ką aptarti, visi susiję universiteto arba knygų reikalais: „Kaip tu gerai rašai?“, „O tu rašyk!“, „Mums reiktų sugalvoti kokią bendrą veiklą“, „Matau ir seku tavo darbus“, „Aš jums papasakosiu...“, „Gal galėtum...“, „Atleiskite, turiu važiuoti į oro uostą pasitikti to rašytojo italo.“ Ir juokiasi, dėkoja, linksi. Čia dabar pajuntu tą pačią literatūrinę bendruomenę, kurią juntu PDR-uose ar „Šiaurės vasarose“. Išėidama esu labai laiminga ir noriu su visais apsikabinti.

IV

Po įspūdžių pilno atidarymo vakaro ketvirtadienio renginį „Pasimatymai“ su italų rašytoju Paolo Giordano norėčiau praleisti. Prieš kelias savaites iš Lauryno sužinojusi, kad šis rašytojas atvyks į Lietuvą, tiesą sakant, pirmą kartą apskritai į Baltijos šalį, iš bibliotekos pasiėmiau jo romaną „Užgrobti dangų“ (Alma littera, 2021), bet taip ir grąžinau nė nepradėjusi skaityti. Gal kokių stereotipų savo galvoje paklaidinta, nusprendžiau, neva bus popsas, o gal mačiau, kad nebespėju per kitus „privalomus“ skaitinius. Visgi, jau taip sutampa, kad tą vakarą turiu pasimatymą su šiuo metu Kaune gyvenančiu italų (ne rašytoju) ir, norėdama išsisukti nuo būtinybės kalbėtis apie šį bei tą ir nieką, pakviečiu jį į

renginį. Juolab kad renginys dvikalbis – lietuviškai ir itališkai. Šiaip man atrodo gražu, kad visi „Literatūros savaitės“ svečiai iš užsienio kalbinami ne tarptautine anglų, o jų gimtąja kalba, dalyvaudant profesionaliems vertėjams.

Vos įėjusi į Kauno kultūros centro didžiąją salę, apsidžiaugiu, kad atėjau. Salė veik pilna puošnių žmonių inteligencijos išvagotais veidais ir visame kame tvyro preciziška estetika – nuo sceninės kompozicijos ir apšvietimo iki rašytojo, vertėjos ir moderatorių verbalinės ir neverbalinės laikysenos scenoje. Su manimi atėjęs italas sako, kad šis rašytojas labai žymus Italijoje, ir tą akimirką didžiuojuosi, kad turim tokį festivalį. Vertėjos beveik nejaučiu, atrodo, lyg visi lietuviškai kalba, išskyrus tuos momentus, kai šalia manęs sėdintis italas (ne rašytojas) „pirma laiko“ nusijuokia iš šmaikščių Paolo atsakymų. Puikiai dera ir vienas kitą papildantys moderatoriai – Rytis Zemkauskas vakarui suteikia lengvo paprastumo nuotaiką, o Virginija Cibaruskė išlaiko aukštus literatūros kritikos standartus. Matosi, kad atsakingai ruošiasi pokalbiui, štai ir dabar Virginija nuožmiai klausia rašytojo, bandančio išsisukti nuo konkreto atsakymo, ar būtų galima vadinti autobiografiniais jo romanus, gvildenančius jautrias ir net nepatogias temas – nevaisingumą, traumines patirtis, meilę ir nuo vaikystės trunkančią draugystę. Skaitymų metu, sekama scenos ekrane teksto vertimą, pasigailiu, kad knygos neskaičiau. Ypač dėl to, kai sužinau, kad knygoje moteriškosios lyties pasakotoja nė kiek neprimena mūsų lietuvių (vyrų) romanuose stereotipinės moters eskizo. „Mes neturim tokios tradicijos“, – paklausta, kodėl lietuvių literatūroje yra taip, kaip yra, atsako Virginija. Italų rašytojas stebisi ir teigia, kad juk, išskyrus nedidelę žmogaus anatomijos dalį, tarp vyrų ir moterų nėra jokių skirtumų. „Gal kitą kartą į Lietuvą atvyks jau ne Paolo, o Paula?“ – švelniai provokuoja Rytis. Paolo nesutrinka, sako, kad kai jam buvo trylika ir teko operuoti apendiksą, po operacijos jo tėvas, ligoninėje dirbantis ginekologu, paguldė jį į savo skyrių, tai teko registruoti jį kaip Paulą, nes vyrų į ginekologinį neguldo. Nokautas mizoginijai ir homofobijai.

V

Penktadienio pavakario „Atradimų“ Kudirkos bibliotekoje su čekų rašytojais Bianca Bellová ir Vratislavu Kadlecu, kalbinamais Ingos Vidugirytės, laukiau dėl Biancos. Jos siurrealistinis, o gal net ir realistinis romanus „Ežeras“ (Sofoklis, 2020) apie išdžiūvusią Aralo jūrą ir toksiniais apnuodytą gamtą man iš tiesų buvo atradimas, visų pirma dėl literatūrinės švrios, neperkrautos kalbos ir paliktos laisvės man pačiai suprasti, kas čia vyksta. Skaitydama romaną vėdžiau paralelę tarp dvilypės katastrofos – nykstančio ežero ir nykstančio žmogiškumo, būtent apie tai noriu paklausti autorės. Atsako taip, kaip ir rašo: ji mylinti visus savo skaitytojus vienodai ir leidžianti jiems patiems interpretuoti taip, kaip jie interpretuoja. Nejuo tikėjau, kad atsakys kitaip.

Kita šio renginio ašis – dar būsimas (tikiuosi) atradimas Vratislavas. Klausau jo gyvo skaitymo lyg radijo teatro, beveik nedirsčiodama į vertimą ekrane ir per žiūrovų galvas nematydama jo paties. Kaip įdomu, nes jo apsakymų vertimai į lietuvių kalbą dar tik pasirodys.

Paskui iš bibliotekos einam į *kultūrę*.

Šiais metais jungtinis renginys – „Nauji vėjai“ ir „Atviras mikrafas“ – po pertraukos sugrįžta į Kauno kultūros centro terasą, ten, kur ir turėtų būti: lauke, bet ir po stogu, yra šiam vakarui įrengtas mini baras, erdvė prisirinkusi jaunimėlio, o scenos fone – Kultūros centro langų spalvingi vitražai tautiniais motyvais. Neringos Butnoriūtės estetiškai varijuojamoje pirmoje vakaro dalyje savo kūrybą skaito kultūros institucijų ar asmenybių pasiūlyti jaunieji (patirtimi, ne amžiumi, nors tai dažnai sutampa) autoriai. Ne tik skaito, Neringa kiekvieną pristato išsamiau nei vardu pavarde ir pakalbina. Nors šiomet naujų vėjų tik penki, visiškai pakanka. Maloniai nustebina Andriaus Patiomkino (to paties, kurį mes žinome, kaip puikų vertėją) prozos tekstas. Galvoju, gal yra kur nors publikuotas, norėčiau perskaityti, nes šurmulys neleidžia gerai įsigilinti į mintį. Štai ir už mūsų nugarų kažkam kažką be atokvėpio kalba vienas Kauno dramos teatro aktorius, atėjęs pažiūrėti tik į vieno žmogaus pasirodymą, – iškart išėina, net nesulaukęs pirmos dalies pabaigos. Nespėju paprašyti truputį tyliau, tik pavymui bambu: palauk, ateisiu aš į tavo spektaklį.

Kita vertus, ne šiuo konkrečiu atveju, bet apskritai tai toks negailestingas renginio žanras, kai publikos šurmulys duoda suprasti, kurie tekstai ar jų išraiška silpnėsi. Visa tai labai primena „Poetiniame Druskininkų rudenyje“ rengiamus „Poetišką naktį: jaunųjų poezijos skaitymus“ ir „Pravirą mikrofoną“ ir labiausiai – dėl patogiai sėdinčiųjų vertinimo pašnibždomis „čia apie ką tas tekstas?“, „o! šitas geras“ ir garsių *chebryčių* šūksnių bei plojimų lydint savus. Tiktai tekstai čia nebūtinai į poeziją taikančio žanro ir gal

būt sunkiau išlaikyti publikos susidomėjimą skaitant pjesę ar prozą.

Šiomet šiame vakare aplopes ir slemo dominavimas, net ir antroje dalyje, kurioje prie pagrindinio pulto išdykauja slemėris Jovaras Kelpšas. Prie atviro mikrofono autorių daugiau, jie laisvi, autoritetų nerekomenduoti, patys sau drąsūs, tiesa, ne visi – dalis užsiregistravusiųjų renginyje net nepasirodo. Sutemus darosi šalta, bet noriu išlaukti iki galo. Žvilgsniu sekioju, kaip po erdvę nuolatos migruoja ir akimirkas gauda festivalio akis – fotografas Jonas Petronis, dėvintis vienais marškinėliais. Paskui laikinai patikėjęs savo fotoaparata pirmam iškėlusiam ranką po klausimo „ar kas moka fotografuoti?“, lipa į sceną ir (kas galėjo pamanyti!) skaito eiliuotus tekstus būtinųjų santykių temomis. Gal išspausdintos publikacijos ir nebus, bet publika jam ploja ir krizena, akivaizdžiai pažįsta situacijas iš teksto arba patį Joną (kas gi jo VDU'ne nepažįsta!). Žiūrovai Jonui skiria antrą vietą, bet man jis favoritas, ypač dėl jo darbo ir įdėtų pastangų gražiai fiksuoti festivalio žmones.

VI

Šeštadienio ryte pramiegu bukinistų ir nepriklausomų leidyklų mugę „Knygų laisvė“ Studentų skvere, gaila, bet knygos ir taip netelpa namuose, tik skaityk. Bet šiandien neskaityu, nes popietę ir vėl įgrūnu į Kudirkos biblioteką, kur mano buvęs dėstytojas, o dabar jau kolega Ramūnas Čičelis du poetus – „namiškę“ Daivą Čepauskaitę ir „išėivį“ Aistį Žekevičių – kalbina apie kauniškumą, miestą ir distanciją. Ir koks gi aš išėivis, sako Aistis, ir koks gi čia atstumas, vos devyniasdešimt keli kilometrai. Klausydami pokalbio svarstau, kiek aš pati galiu šią distanciją pajaušti – esu iš Kauno ir čia dirbu, ir būtent šioje bibliotekoje nemažą laiką tarpą esu dirbusi, sėdėdavau daugmaž ten pat, kur sėdžiu dabar. Gramzdinuosi į filosofavimo pelkę, kol netoliese sėdintis Laurynas žiūrovo teise tiesiai šviesiai paklausia, kuo skiriasi rašytojai kauniečiai nuo vilniečių. Ir čia aš suklūstu, nes kartais labai aiškiai matau tą, regis, neišsprendžiamą takoskyrą tarp Kauno ir Vilniaus autorių – lyg du priešingus poliūs, vienas į kitą žiūrinčius per atstumą. Kauno rašytojai, bent ta oficialioji Rašytojų sąjungos dalis Kaune išties atrodo uždaroka ir konservatyvi – maždaug taip savo nuomonę dėsto Daiva ir tuojau pat priduria, kad iš tiesų juk kauniečiai rašo ne tik Kauno skaitytojams, bet ir visiems žmonėms, kaip bet kurio kito miesto rašytojai. Jos atsakymas sušildo mano požiūrį į abu poliūs ir apskritai į visus rašančiuosius, kad ir kur jie gyventų.

Beveik po poros valandų pasimatysime su rašančiuoju latviu, ir koks gi čia atstumas.

„Ar lengva tau, kaip aktoriumi, būti savimi?“ – tokį pirmąjį Sandro Bernotaitės klausimą išgirdusi latvių teatro ir jau literatūros žvaigždė Andris Kalnozolas tarsi užsideda sutrikusio kaukė. Nesu tikra, kiek viskas yra tikra, o kiek teatras – jiedu su Sandra kalbasi lyg seni pažįstami, nors susitiko tik prieš kelias valandas. Gal taip atrodo, nes abu pažįsta teatro sceną, toks tokį jaučia. Vis dėlto pats pirmas Sandro klausimas duoda gerą dramaturginį toną ir pokalbį kreipia labiau apie asmenybę negu apie Andrio knygą „Mane vadina Kalendorium“ (Odilė, 2022), atvedusią gausią šio vakaro publiką į Menininkų namus. Andris sako, kad ši knyga jam išgelbėjo gyvybę, mat buvęs giliausioje duobėje ir meldęs, kad kažkas nutiktų ir padėtų jam išlipti. Paskui atėjo nušvitimas, o tiksliau – prisiminimas apie kadais pažinotą žmogų vardu Oskaras, mokėjęs visą vardyno kalendorių. Ir tuomet jis, naudodamasis bibliotekos kompiuteriu, beveik vienu ypu parašė „Kalendorių“ – knygą apie meilę. Ir užtikrintai priduria, kad tik iš meilės galima išmokti visą kalendorių. Paskui jis atsistoja ir prisipažįsta, kad mokysis lietuvių kalbos ir kad dabar jau tai viešai pareiškęs nebeturės kur dėtis. Mes irgi mokyklose galėtume mokyti latvių kaip antros užsienio kalbos. Pamažu ima atrodyti, kad beveik viską, ką jis sako, suprantu, ir vertėja tik patikslina detales. Kai išgirstu jį sakant „kad mes visi sėdėjam p[r]ie viena ugniskura“, suprantu, kad išties sėdėjom.

Po renginio visi drauge keliaujame (simboliška!) į Teatro klubą.

Vėlyvoji „Naktinė kavinė“ Teatro klube – vienintelis mokamas šio festivalio renginys. Ir tai juntama. Žmonių mažiau nei visuose kituose, daugiausia festivalio svečiai ir bičiuliai, moderatoriai, organizatoriai, kartu atėję jų draugai ar šeimos nariai. Nežinau, kiek bilietų parduota, bet nieko naujo, kad žmonės neįpratę (gal ir nenusiteikę pratintis) mokėti už literatūrinį renginį, net jeigu jo dalis – muzika. Man vis tiek keista, kad į koncertus, spektaklius, net nišinių filmų peržiūras ar meno galerijas mes perkam bilietą, bet literatūra kažkodėl turi būti už dyką. O mes, renginių organizatoriai ir literatai, užuot vieningai nustatę bent simbolines renginių kainas, džiaugiamės, kad atėjo „18 žmonių“. Juk tai, ką šį vakarą ant scenos mums parodo reperiai Ernestas Noreika-BEETA ir MC Jabber iš Didžiosios Britanijos / Vokietijos, verta solidžių honorarų. Ernesto repavimu nebuvau

„Arlekino milijonai“ – choreografinė archeologija ar šventės paieškos?

Kovo pabaigoje Lietuvos nacionalinis operos ir baleto teatras pakvietė žiūrovus į vieno garsiausių pasaulio choreografų Alexei Ratmansky „Arlekino milijonų“ premjerą. Jo atkurto Mariaus Petipa baleto pasaulinė premjera įvyko 2018 m. birželį Niujorko „Metropolitan Opera“ teatre. A. Ratmansky, ukrainiečių kilmės choreografas, nuo 2009 m. yra *American Ballet Theatre* reziduojantis choreografas. Orkestrui dirigavo Margaryta Grynyvetska iš Ukrainos.

„Arlekinada“ arba „Arlekino milijonai“ – garsaus prancūzų šokėjo, baletmeisterio ir pedagogo, išgarsėjusio Rusijoje, M. Petipa (1818–1910) Ermitažo teatrui sukurtas baletas. Jo įkvėpimo šaltinis buvo italų *commedia dell'arte* personažai ir siužeto peripetijos. M. Petipa sukurtas spektaklio premjera įvyko 1900 m. vasario 10 d. „Arlekino milijonai“ buvo vienas iš paskutinių choreografo baletų.

Savo kūryboje ir mokykloje M. Petipa sujungė senąją prancūzų ir italų baleto tradiciją su naujovėmis. Tos tradicijos pagrįstas pantomima, kuria perteikiamas siužetas, o spektaklis užbaigiamas divertissementu. Choreografas nustatė baleto spektaklio ir atskirų numerių struktūrą: pantomimos ir šokio epizodai niekada nesijungia, bet eina paeiliui, kiekvienas veiksmas yra logiškai užbaigtas siužeto ir choreografijos atžvilgiu, choreografijai būdingas saikingumas ir griežta forma. Iš artistų reikalaujama tobulo artistiško ir tikslaus vaidmens suvokimo. Spektaklio kulminacija – *grand pas* – sudėtinga, turinti daug dalių muzikinė šokio forma, poetiškai apibendrinanti ir atskleidžianti šokio technikos grožį: jame šoka pagrindinių ir nepagrindinių vaidmenų atlikėjai ir kordebaletas. *Pas de deux* – įprastas klasikiniuose baletuose – taip pat yra sugalvotas M. Petipa.

Muziką „Arlekino milijonams“ parašė italų kompozitorius, dirigentas ir pianistas Riccardo Drigo (1846–1930), tuo metu dirigavęs Sankt Peterburgo imperatoriškuosiuose teatruose. Spektaklis buvo skirtas rinkinei rūmų publikai – kompozitorius gerai žinojo, kokio siužeto ir kokios muzikos reikia klasikiniam baletui, kad jame atsiskleistų šokio ir artistų plastikos grakštumas. Baleto siužetas gana paprastas – Geroji fejta padeda Arlekinui nugalėti piktą ir pragmatišką Kolombinos tėvą Kasandrą ir laimėti mylimosios širdį ir ranką.

Choreografas A. Ratmansky turėjo sumanymą pastatyti „Arlekino milijonus“ tokius, kokius juos sukūrė M. Petipa. Jis išnagrino Harvardo universiteto bibliotekos Teatro kolekcijoje saugomus originalius M. Petipa pastatymo notacijos užrašus. (Imperatoriškosios baleto trupės artistas Vladimiras Stepanovas tais laikais sukūrė šokio užrašymo tam tikrais ženklais būdą, o Marijos teatre juos užrašė ir išsaugojo Stepanovo mokinys Nikolajus Sergejevas.)

La Belle Époque... Taip numylėta poetų ir artistų. Kiekvieno žmogaus sąmonėje palikusi vienokį ar kitokį įspaudą ir nostalgiskas insinuacijas, ieškant seniai praėjusios epochos grožio, kur moterys – fejtos ir poetų mūzos – paslaptingos ir gražios kaip gėlės.

„Arlekino milijonuose“ žiūrovus, tik įėjusius į salę, pasitinka rausvais tonais tapyta uždanga, kurioje užrašyti 1900 metai, pavaizduoti muzikos instrumentai ir Arlekino kaukė, apjuosta rožių vainiku. Spektaklio dailininkas Robertas Perdziola stengėsi atkurti 1900 m. pastatymo originalumą ir puošnumą (scenografija ir kostiumai sukurti pagal Oresto Allegri ir Ivano Vsevoložskio eskizus).

Pakilus uždangai atsiveria Renesanso miesto vaizdas. Tai gali būti bet kuris Europos miestas – net Vilniaus senamiestis. Dviejų gatvelių sankryža, namas su balkonu, prieš kurį prasideda *commedia dell'arte* vaidinimas. Personažų kostiumai išduoda, kad veiksmas vyksta ne „gražiosios epochos“ metu, o kur kas anksčiau – tuomet, kai *commedia dell'arte* suklestėjo Europoje, o italų dramaturgas Carlo Gozzi rašė dramas, pagal kurių pasakiškus siužetus Europos teatruose buvo kuriami operos ir baletai, beje, vaidinami ir Vilniuje, Pilies teatre. „Gražiosios epochos“ poetai simbolistai irgi mėgo *commedia dell'arte* – jie dažnai semdavosi įkvėpimo iš teatro ir savo kūryboje naudodavo kaukes – personažus. Čia galima paminėti ir poetą, diplomata Jurgį Baltrušaitį, kuris gyvendamas Rusijoje 1913 m. parašė prologą austrų rašytojo ir dramaturgo Arthuro Schnitzlerio pantomimai „Pjeretės šydas“, ir 1900 m. M. Petipa baleto pastatyme Arlekino vaidmenį atlikusį Georgijų Kiakštą (iš tiesų jis – lietuvis Jurgis Kėkštas, gimęs Kaune). Lietuvoje šis baletas „Arlekinados“ pavadinimu pirmą kartą buvo pastatytas 1929 m. ir buvo rodomas kartu su Igorio Stravinskio „Ugnies paukšte“ (choreografas Pavelas Petrovas). Paskutinį kartą jis buvo statytas Vilniuje 1971 m. (choreografas Vytautas Grivickas).

Kad A. Ratmansky pavyko atkurti originalią M. Petipa choreografiją, galima spręsti iš pirmojo veiksmo pantomimos numerių – Arlekino (Genadijus Žukovskis) ir Kolombinos (Kristina Gudžiūnaitė) dialogo, gatvės muzikantų, Kolombinos kavalieriaus Leandro (Voicechas Žuromskas) pasirodymo, „atliekant“ garsiąją „Serenadą su mandolina“, sargybinių – Napoleono armijos kareivių pokštų. Šios pan-

tomimos labai primena nebyliojo kino pantomimas iš XX a. pradžios ir Charlie Chaplino plastiką. Plastika, gracija, kūno kalba, o ne galingi šuoliai buvo to meto baleto estetika. Išsiskiria Kasandro (Laimis Roslekas), Pjero (Jeronimas Krivickas) humoristiniai pantomimos pasirodymai, savo plastine išraiška atskleidžiantys seno žmogaus charakterį. Epochą charakterizuoja ir kordebaletas simetrija, ir solistų Pjero ir Pjeretės (Olesia Šaitanova) bei Arlekino ir Kolombinos simetriniai duetai, „žaidžiantys“ veidrodžio principu.

Commedia dell'arte žanrui būdingi netikėtumai, žaismė, išdaigos, humoras, cirko triukai. A. Ratmansky balete jie pateikiami kaip naratyvo dalis: Arlekino – lėlės išmetimas iš balkono, staigus balkono nusileidimas ir Kolombinos su Pjerete pabėgimas, efektingas Fėjos (Greta Gilytė) pasirodymas iš už skulptūros. Jie suteikia romantiškam siužetui dinamikos ir pasakiškumo.

Antrajame veiksmo prieš žiūrovų akis atsiveria rūmų pokylių salė, pro kurios arkas matyti sodas. Baleto artistai, pasipuošę spalvingais kostiumais, pradeda veiksmą iškilmingu polonezu ir kadriliu. Čia galima pamatyti ir subtilius ampyro stiliaus kordebaletos damų tualetus, teikiančius joms nepakartojamo žavesio pramaišius su splinu, ir vėlyvojo rokoko stiliaus kordebaletos kostiumus – krinolinus, perukus, trikampes skrybėles, kurie aiškiai charakterizuoja epochą ir visuomenės hierarchiją. Šoka ir daug vaikų (Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos Baleto skyriaus moksleiviai). Šventę sutrikdo netikėtai pasirodęs vestuvėms prieštaraujantis Kolombinos tėvas Kasandras. Bet Feja, besiruošianti sutuokti jaunuosius, žino, kaip nuraminti Kasandrą, – mosteli burtų lazdele ir iš stalo „iššauna“ banknotų fejerverkas. Tuos banknotus sparčiai susirenka mažieji arlekinai, pradingstantys šokio sukuryje. Žiūrovams telieka spėlioti, kur jie buvo panaudoti. Gal tie milijonai vaizduojamoje epochoje „nukrito iš dangaus“ Jurgiui Baltrušaičiui ar Riccardo Drigo? Betgi visiems žinoma, kas nutiko po 1917 m. revoliucijos.

Antrojo veiksmo šokių kompozicijos (*grand pas*) darosi vis sudėtingesnės – čia galima pamatyti ir solistų, ir kordebaletos išraiškingas variacijas. Šventės kulminacija tampa „rūmų spektaklis“, kuriame Kolombina vaizduojama kaip mažas vieversėlis kitų vieversėlių būryje, o Arlekinas kaip medžiotojas, pasiryžęs laimėti jos širdį. Vieversėlis ir Arlekinas atlieka tradicinį *pas de deux*, ir pagaliau Arlekino šokis pasireiškia visa jėga – atliekami piruetai, šuoliai, labai efektinga aukšta „varlytė“. Vaidinimui baigiantis visi artistai susijungia į margaspalvį džiaugsmingą šokį.

Meilė triumfuoja. Šventė įvyko. Įvyko tiems, kas jos laukė.

– NIDA TIMINSKAITĖ –

Martyno Aleksos nuotrauka

girdėjusi, tiesiog stačiai pribloškia. Jis kalba daug greičiau, nei aš girdžiu, ir varo savo greitakalbę ilgai, ilgai, atrodo, visą lapą perskaito nekvėptelėjęs. Ką kalba MC Jabber, turbūt neišverstų joks vertėjas. Jeigu netyčia pametu jo teksto eigą / žodžių prasmę, be šansų, kad pavyktų pasivyti, bet tai ne problema, nes veža ritmas. Būrelyje nusprendžiam, kad šitą repo kovą vienbalsiai laimėjo Lietuva. Tuo metu sceną perima lietuviškai dainuojanti alternatyvus roko grupė „Sinstation“ ir mūsų įsidaudrinusias sielas nuramina ir užliūliuoja jų akustinis koncertas.

Po „Naktinės kavinės“ dalis mūsiškių tradiciškai patraukia į barą „Skliautas“. Įėję į vidų, randam tirštą minią. Per pusę sienos kabančiame ekrane su kitais europiečiais (ir ne tik) bando varžytis mūsų „Čiūto tūto“, ir truputį sugrįžtam į realybę.

VII

Sekmadieninį *brančą* „Puspiečius offline“ praleidžiu. Nesu tikra, ar suprantu konceptą, matyt, čia tik rytiniams paukščiams. Bet pasiryžtu atlaikyti iki galo, tad pavakarę leidžiu Kauno kameriniame teatre – čia dar du festivalio „Pasimatymai“ su lietuvių nuotykiu literatūra ir skandinaviškuoju detektyvu. Patogios teatro kėdės ir prietema yra pats tas nuo intensyvaus festivalio jau kiek pailsusiems žiūrovams. Panašus erdvės pojūtis buvo Kultūros centro salėje, tik ši vieta labiau kamerinė, jaukesnė. Tarpų tarp užsėstų kėdžių daugiau, bet tikrai nekritiškai. Su kai kuriais žmo-

nėmis po keleto dienų nuolatinio matymosi renginiuose jau norisi sveikintis.

Juodos spalvos scena kaip tik tinka kalbėti apie snipų romanus ir detektyvus, ir nors nesu šio žanro gerbėja, užkimbu ant užmesto kabliuko pirmųjų „Sekmadieninio pasimatymo“ dalyvių – rašytojų Bernardo Gailiaus, Antano Šileikos ir juodu kalbinančio Ernesto Parulskio, jau kelerius metus vedančio LRT radijo laidą detektyvinių istorijų mėgėjams „Nenušaujami siužetai“, neabejotino šios temos profesionalo. Bent jau Bernardo istorinį trilerį „Kraujo kvapas“ (Aukso žuvys, 2022) tikrai skaitysiu. Jie aptaria pesimistišką nuotykinės literatūros situaciją Lietuvoje, geros žanrinės literatūros trūkumą ir trūkumą ją rašančiųjų ir optimistiškai anonsuoja, kas iš šių dviejų autorių kūrybos bus išleista artimiausiu metu. Vardindami mėgstamiausius ar jų pačių kūrybai daugiausiai įtakos padariusius užsienio autorius, pasiūlo rekomendaciją ir festivaliui – ką būtinai reikėtų pakviesti kitais metais. „Bus padaryta! Tik reikės, kad užstatytum savo butą“, – iš salės į Ernesto rekomendaciją atsako Laurynas. Tačiau mintis jau paleista į erdvę, o festivalis augs.

Į antrą ir jau paskutinį šių metų festivalio „Pasimatymą“ atvyksta Kati Hiekkapelto, kaip teigia jos knygas lietuvių kalba leidžianti leidykla „Sofoklis“, viena labiausiai pripažintų šiuolaikinių detektyvų rašytojų Suomijoje. Iš pažiūros rašytoja atrodo be galo miela, mačiau ją vakar kukliai besišypsanti renginiuose, sako, kad ir savo detektyvuose vengia itin žiaurių aprašymų. Ją kalbinantis Audrius Ožalas

klausia, kaip taip yra, kad ramiose skandinavų šalyse detektyvo tradicija tokia stipri. Ji sako, kad Skandinavijos šalių įvaizdis tėra įvaizdis, jie turi daug ilgų ir tamsių vakarų arba kad bent policininkai turėtų ką veikti, atsako pusiau juokais. Mums sunkiai suvokiama, kad rašytojas galėtų kreiptis į policijos nuovadą su prašymu pakonsultuoti dėl kriminalinio romano rašymo, bet Kati sako, kad ji taip padarė, ir jai policija paskyrė konsultantą. Iš šmaikščių Audrius klausimų ir dar šmaikštesnių Kati atsakymų ima juoktis net renginio iš suomių kalbos vertėja ir įsijuokia taip, kad gera nuotai-ka (bekalbant apie kriminalinį romaną!) užkrečia visą salę. „Dabar žinosime, ką reiškia nuotaikingas vertimas“, – jai dėkodamas sako Laurynas. O man jos nuoširdus ir nevalingas juokas taip primena Danutės juoką, prieš keletą dienų jai skaitant savo tekstą. Ekleziastiškasis ratas užsidaro. Laurynas, įkvėptas vakarykščių repo kovų, pats išrepuoja festivalio statistiką ir magiškus skaičius – ateinančiųjų metų festivalio datą. Užgęstant scenos šviesai matom, kaip jo veidas tebešviečia laime.

Po festivalio dar ilgai galvoju: tiek daug žmonių, rašytojų iš Kauno ir ne Kauno, lietuvių, ne lietuvių, įvairiausių žanrų tekstų, knygų. Po pusantros savaitės parašau šį tekstą. Na, kaipgi kam?

Na kaipgi kam.

– AGNĖ CESIULĖ –

INDRĖ LARSEN

•
viskam kas ateina iš tavęs
pasiduodu –
lyg didelis kaimas giedotų
sustojęs ratu
aplank nebylų
pasiutusį vaiką
iš labai toli siunčiamais žodžiais

•
aksominis dūžis
į žalvario dubens
kraštą
palieka...
...su kylančiu
salsvu dūmu
tilsta
užkimę giedojimai

•
per daugel vakarų
išrištas senas piktas mazgas
pavirsta drobule
ašarų išlydėtuvėms

tai iškeliauja
ligi dugno atsidusus
ir dar viena naktis
praradusi bet kokią galią jaust

tai tyliai atsigirsta
seniai pažįstama giesmė
išdildytu man iš omens vardu
ir ima varstyt langus

•
tyliai tiki
be balso
seniai išsižadėjus
taip reikalingos tam jėgos

nebyliai
kaip suakmenėjus gilė
po perdžiūvusiais lapais
šešias žeminės amžinybes
būni –
priklausoma
ir pamiršta net
laiko įnorių
lig jis užvaldo mirtinai...

įtikinti Kūrėją! –
aplinkui narstančių sliukų giesmė

...kol neatsiveri
su vargiai tramdoma jėga
ne savo...

– dangui
jis akina skaudžiu
tviskėjimu –
be lūkesčio
tiktai su ardančia trūnėsių luobą
gležna mintim –

dabar tau
leidžiu
viską

•
slėptis jaukioj sielos spintutėj
kažkur
šėlstančiuos rūmuos
suvis užmirštoj
pasakoj

•
ir šiandien karšta –
anapus
krūmynų blykšo
spengiantis oro paveikslas...

ne nuo sproginio
mirtų penki milijardai –
iš bado

o man tiltas –
užutėkio žvilgsnis
gaivinantis

...samanos
turkio dugne...

prisimenant taiką

būdavo, manęs nēr
tiktai erdvė
kvietimas

pripaišeliotos
kadais baltos
tarpvartės –
kartu su miestu
jo triukšmais ir
saule
skrieja per
žydinčią
visa išteisinančią
tylą

popiečio sapnas

kai išbristi devyni sirupai
ir sparnai padžiauti
kai pas ežerą...

garsas paviršium toli eina

slyst nuoga nuo rugpjūčių plausto

į vakaro vandenį
kaip pirmąjį kartą...

•
paslydus
metai
pračiužinėti...
bandymai
stotis
tviskantys
raštai

•
tarp iškvėpimo ir
įkvėpio
nieks
nesustoja
tylos nēr
niekio nēr
nes –

širdis

•
dar šiltos pėdos
neša
krautuvėlėn
pusryčių

pakrantės salos lydi
kartu skambėdamos

besiplaikstančiame
marškiny
nėra sakytum
nieko... tik
saulė ir
budinanti
vis tolyn

tavin
mintis

•
aukštai virš laimės miestų –
aš ir tykus ežerėlis kalno delne

okarina arbatinėje

išsilaisvinusios iš batų
pėdos
grimzta
kvėpuoja
į kilimus

pagalvių tvirtovėse
aplank vėlumų
alkelius
klostės
drabužių

žodžiai
žaidžia
šnara
užsimiršę žalsvuos
ritualuos

už bambuko
sienutės
molinė
slibino
šnervė
išpučia
ilgų
garsą

– tylą

iš pavasarių

kažkieno strykas
linguoja
sodus

primerktų vokų erčioj
dienojančius

nesu jų klausius
lig šiol, bet
pamenu

kažkada šalant šlaunims ant
metalinio suolo stoties
perone

tolima siela praėjo
nešina smuiku
plastmasiniam
prekių
maišely

•
Senų giesmių tvorelėm apsitvėrus
Lieku stebėtojo namuos...

Skreite pelenės kruopų liūdesys,
Už lango paukštis apsisuko – nēr!

Šis amžinybės užkampis blašų,
Jaučiu, tėra akivaizdybė –

Prisiekęs nepaleisti taip lengvai
Ant žirnių klupdęs baimės dievas

Išbluko pamažu, paskui kažkur užkrito...

Nuo vieno lango krašto iki kito
Žaliojo sodai,

Baltų padangių spinduliai
Styguoja mano netvarkos dienas...

Ir radusi skreite šafrano dulkę
Aš suprantu, iš kur visa šitos šviesos spalva...

– kartojas viskas, taip ir sakei...

Blyški bičiulių Mėta Marija, prigijusi Vokietijoje, prie Mozelio upės, eina Pirmosios Komunijos. Saknys šiek tiek vokiškos – motina liuteronė nuo Klaipėdos. Kaimelio tarp vynuogynų tradicija – prie durų prieš savaitę pastatyti baltai žydinčią gelę, kad visi žinotų, jog namuose šventė, ir užsuktų pasveikinti. Ir kaimynai suka, net nelabai pažįstami, mama nespėja kepti pyragų. Ant šaldytuvo nebetelpa atvirukai, vienas prasiskleidęs, matyti priklijuota rausva iš dešimties eurų išlankstyta origamio širdelė.

Pirmiausia – fotosesija prie upės. Šiomet kaštonai dar nespėję uždegti visų žvakių. Palydėti vaikų į bažnyčią renkasi dūdų orkestras – buvusios didybės likučiai, jis griaudės ir nuo viškų per mišias. Eisenos priekyje – aukštai iškelta lazda, ant jos keliomis eilėmis į taktą krūpsi kutai. Balkonėly garbės sargyboje stovi senukų pora. Gal ir patys prieš daug metų ėjo čia su procesija, smunkant baltoms kojiniams, su pakalnutėmis ir vėjo plaukstomais kaspinais plaukuose. Kad artimiesiems skirtas klauptas neliktų apytuštis, juos atstoja mes, tarsi iš ano palyginimo apie vestuvių pokylį. Kunigas duoda komunią atsiklaupęs priešais vaiką, akys viename lygyje. Vaikai tik penki, suaugusiųjų – koks pusšimtis. Vaikų kasmet mažės, bus metų, kai jų visai nebus, – ir dėl demografinės žiemos, ir dėl nenumaldomo grįžimo prie mažosios kaimenės formato. Jėzaus skonis, paskui jau be dūdų ir kaspinų.

Sūnaus Sutvirtinimas, o Liuksemburge – maratonas, kasmetinis pasaulinis renginys. Dauguma gavių uždarytos. Žmonės blaškosi, ieškodami aplinkkelio, kažkokia mergina verkdama kalba telefonu, jos automobilis sulankstytom darelėm – šalikelėje. Vos nepravirkstu ir aš – kad nepavyks nuvažiuoti. Sutvirtinamieji keturi. Būtų dar mažiau, jei ne imigrantai. Šalia lietuvių stovi rusai. Sutvirtinimo broliai? Jo mama iš Sankt Peterburgo, ant jos visas mišias pramiega mažasis. Liudmyla iš Chmelnyckio, atblokšta į Liuksemburgą karo, anądien susipažinusi su jais, tiesia tam vaikiukui dėžutę su šilauogėm. Kai tarsteliu, jog šiais laikais daugeliui tie rusai geriausiu atveju būtų tuščia vieta, tik numoja ranka. Kalbamės irgi okupantų kalba, taip išėjo, kad mums ji – artimo meilės.

Sutvirtinimą teikia kardinolas, radęs laiko tarp svarbių pareigų, stambi figūra ir Vatikane. Per pamokslą kalba, kad Dievas yra amžina Meilė, mylinti ir kai vaikai žaidžia kompiuterinius žaidimus, net kai daro ką nors bloga. Baigdamas pamokslą sako: jūs – Bažnyčios dabartis ir ateitis. Kiek jau yra tai supratę?

Tylus broliukas kunigėlis iš Argentinos atkuto, kai paprašiau jį būti sūnaus Sutvirtinimo tėvu. Draugai toli. Dėl visa ko paaiškina, kad prancūziškai „Sutvirtinimo tėvas“ ne *père*, o *parrain*. Per mišias jis tik su sutana, be raudonai auksinio arnoto, kaip kiti prie altoriaus. Gano garbanotą avinėlį. Kardinolas turėtų būti patenkintas tarnaujančia bažnyčia. O man gražu, kad pasaulietis ir kunigas arti vienas kito, reikalingi vienas kitam. Pažada melstis ir paprašo vaiką melstis už jį. Pasakau, kad melsiuos už juos abu.

Po mišių šventoriuje kuklius sesučių vienuolių vaisės. Ateina ir kardinolas. Jam niekas nepataikauja, kalbasi kaip su normaliu žmogum. Jis irgi nevaizduoja kažki ko, paragauja naminio alaus, šnekučiuojasi apie šį bei tą. Vėjas įsisuka į padurkus, kilsteli staltiesę, pažeria iš lengvų vienkartinųjų lėkščių riešutus ir bulvių traškučius, prajukdo žmones. Šventosios Dvasios priminimas, kad ji yra su mumis per visas dienas iki pasaulio pabaigos.

Hanfeidzi

► Atkelta iš p. 5

„Valdovas Jumis gėrisi ir Jus myli, tačiau negali pakęsti Jūsų nosies. Tad kai matysitės su Juo, vis ją prisidinkite – taip amžiams liksite Jo numylėtine!“ Naujoji paklaūsė – kaskart matydama su valdovu vis dangstydavo savo nosį. Kartą valdovas pasikvietė Dženg Siu ir jos paklausė: „Kai matomės su naująja, ji vis dangsto savo nosį. Ką gi tai galėtų reikšti?“ Ši atsakė: „Ne man tai žinoti.“ Tačiau valdovui ėmus tardyti Dženg Siu prasarė: „Ji neseniai minėjo negalinti pakęsti Jūsų, Valdovo, kūno kvapo.“ Valdovas piktai suriko: „Nukirskite jai nosį!“ Dženg Siu iš anksto jau buvo įspėjusi valdovo tarną, kad vos tik valdovas ką pasakys, šis kaipmat turįs įsakymui paklusti. Valdovo tarnas taip ir pasielgė – staigiu peilio mostu nukirto gražuolei nosį.

Fei Udzi buvo Dzingo valstybės ministro patikėtinis, o Si Juanas – naujai į tarnybą pas šį ministrą priimtas tarnautojas, kurį ministras labai mėgo. Tad Udzi ministrui pateikė tokį pasiūlymą: „Ministras šitaip mėgsta Si Juaną, tad kodėl neiškėlus jo namuose pobūvio?“ Ministras atsakė, kad sumanymas esąs geras, ir pavedė Udzi nuvykti pas Si Juaną į namus ir viską suruošti. Udzi savo ruožtu taip pamokė Si Juaną: „Ministras yra pilnas puikybės ir labai mėgsta ginklus ir karius. Privalote Jį iškilmingai priimti, tad visų pirma nedelsiant rūmų papėdėje ir priešais vartus išrikiuokite ginkluotą kariauną.“ Si Juanas taip ir pasielgė. Atvykęs ministras didžiai nusistebėjo: „Kas tai būtų?“ Udzi tarė: „Ministre, Jūs pavojuje. Traukitės iš čia! Nežinia, kas dar čia gali nutikti.“ Ministras labai įširdo ir užsiundęs savo kariauną ant Si Juano nuteisė jį myriop.

Tarp Si Šou ir Džang Šou vyravo nesantaika, o naujai į valdžią atėjęs Čen Siu nesutarė su Si Šou¹². Todėl Čen Siu per pasiuntinį paslapčia nužudė Džang Šou. Vei valdovas pamanė, kad tai Si Šou darbas, ir dėl to jį nuteisė.

Džongšano valstybėje gyveno toks neturtėlis valdovo sūnus. Jo arklys buvo liesas, o vežimas visas aplūžęs. Tarp valdovo patikėtinių buvo tokių, kurie šio nuskurdėlio atžvilgiu turėjo asmeninių nuoskaudų, todėl už jį valdovui išreiškė tokį prašymą: „Princas taip skursta, jo arklys toks liesas, tad kodėl gi Valdovui neskyrus jam kiek daugiau pašaro?“ Valdovui nesutikus, jo patikėtiniai naktį paslapčia padegė šieninę. Valdovas pamanė, kad tai jo skurdžiojo sūnaus darbas, ir dėl to jį nuteisė.

Vei valstybėje gyveno toks garbaus amžiaus mokslininkas, kuris nesutarė su Dzijango vietos valdytoju. Vienas iš pastarojo samdytinių¹³ dėl asmeninių priežasčių šiam mokslininkui jautė neapykantą. Samdytinis mokslininką užpuolė ir nužudė. Siekdamas, kad vietos valdytojas įskaitytų tai kaip nuopelną, taip jam pranešė: „Jums, Valdytojau, šis asmuo buvo priešiškas, tad Jūsų tarnas, Valdytojau, už Jus jį nužudė.“ Reikalo nuodugnai neišnagrinėjęs, valdytojas samdytinį apdovanojo.

Kitas šaltinis byloja, kad vienas jaunuolis, Dzijango vietos valdytojo sugulovės sūnus, stokojo tėvo pripažinimo ir labai troško pelnyti šio prielankumą. Či karalystė į Mali kalnus¹⁴ pasiuntė vieną garbaus amžiaus mokslininką rinkti vaistingųjų augalų šaknų. Jaunuolis panoro jį užpulti, tad atėjęs pas savo tėvą taip šiam pasiūlė: „Či karalystė į Mali kalnus pasiuntė vieną garbaus amžiaus mokslininką. Skelbiasi, neva jis ten vaistingųjų augalų šaknis kasa, nors iš tikrųjų tai Jūsų, Valdytojau, valdas šnipinėja. Jei Jūs pats, Valdytojau, jį nužudysite, tai būsite kaltas prieš Či valstybę. Tad leiskite man, Jūsų tarnui, jį nudurti.“ Valdytojas sutiko. Gavęs leidimą, jaunuolis kitą dieną tamsiojoje miesto pusėje¹⁵ nudūrė mokslininką. Valdytojas, kuris anksčiau buvo nusigręžęs nuo jaunuolio, pamažu su juo suartėjo.

Naudos ir žalos supainiojimas. Dokumentiniai pasakojimai

Jei matyti, kad kažkoks dalykas galbūt duos naudos, pirma reikia atidžiai stebėti tuos, kurie tą dalyką palaiko. Tačiau jei matoma, kad kažkoks dalykas yra žalingas, reikia daryti visiškai priešingai. Išmintingas valdovas, apsvarstydamas skirtingas situacijas, turėtų daryti taip: jei koks dalykas yra žalingas valstybei, reikia įsigilinti, kam toji žala galėtų būti naudinga. Taip pat jei koks įvykis yra žalingas pavaldiniams, reikia žiūrėti, kas jiems galėtų būti priešiškas. Ši tiesa atsiskleidžia toliau pateikiamuose dokumentiniuose pasakojimuose.

Čen Siu buvo Vei valstybės valdovo pavaldinys. Jis palaikė gerus santykius su Dzingo valstybės valdovu, tad įkalbėjo šį užpulti Vei. Pasiprašęs už Vei valdovą vesti taikos derybas su užpuolike, Čen Siu pasinaudojo Dzingo valstybės galia ir taip Vei valstybėje įgijo ministro postą.

Kartą, valdant Hano kunigaikščiui Džao, labai pabrango soros ir jų ženkliai sumažėjo. Kunigaikštis Džao vienam savo patikėtiniui liepė apieškoti grūdų sandėlius. Paaiškėjo, kad už sandėlius atsakingas valdininkas buvo pavogęs ir išpardavęs didžiulį kiekį sorų.

Džao Sisiu einant Dzingo valstybės ministro pareigas, kažkas padegė grūdų sandėlius ir šienines. Niekas nežino-

jo, kieno tai darbas. Džao Sisiu liepė pavaldiniui apklausti vieną prekybą grūdais ir pašaru besiverčiantį žmogų. Paaiškėjo, kad jis ir buvo padegėjas.

Kartą, Džao kunigaikščio Si valdymo metais, rūmų virėjui patiekus į stalą valgius, sriuboje plaukiojo žalių kepenų gabalėliai. Pasikvietęs vienu rangu už virėją žemesnį rūmų virtuvės tarnautoją, kunigaikštis tardančiu tonu šio paklausė: „Kodėl į mano sriubą primėtėte žalių kepenų?“ Parklupęs ant kelių, virtuvės tarnautojas kakta palietė žemę¹⁶ ir, pripažinęs mirtiną savo nusikaltimą, taip teištare: „Aš, Jūsų vargšas, troškau rūmų virėjo nušalinimo.“

Kitas šaltinis byloja, kad kunigaikščiui maudytis skirtame pašildytame vandenyje buvo žyvro. Kunigaikštis pasiteiravo, ar esama žmogaus, kuris pakeistų už vonios reikalus atsakingą valdininką, jei šis būtų atleistas. Patikėtiniams atsakius, kad taip, toks asmuo yra, kunigaikštis įsakė jį atvesdinti. „Kodėl pripylėte žyvro į maudymuisi skirtą vandenį?“ – kaltinamai paklausė. „Atleidus atsakingą tarnautoją, aš, Jūsų tarnas, būčiau užėmęs jo vietą, tad dėl to ir pripyliau žyvro į vandenį“, – atsakė šis.

Kartą, Dzingo valstybės valdovo Veno laikais, už virtuvę atsakingo valdininko pagalbinkas į stalą patiekė keptos mėsos, kuri buvo apsvijusi¹⁷ šeriais. Pasikvietęs valdininką, valdovas kaltinamai suriko: „Tu¹⁸ gal nori, kad valdovas paspringtų? Kodėl mėsa šeriais apsvijusi?“ Valdininkas parklupo ant kelių ir, pakartotinai kakta liesdamas žemę, taip kalbėjo: „Jūsų tarnas padarė tris mirtinus nusikaltimus. Galąstuvu taip pagalandu peilį, kad šis savo aštrumu prilygo gandziangui¹⁹. Peilis prapjovė mėsą, bet nenupjovė nuo jos šerių. Tai – pirmas mirtinas Jūsų tarno nusikaltimas. Tada ant iešmo verdamas atidžiai kiekvieną gabalėlį apžiūrėjau, tačiau šerių nepastebėjau. Tai – antras mirtinas Jūsų tarno nusikaltimas. Paskui krosnies žarijas įkaitinau iki raudonumo. Jų kaitroje iškepė mėsa, bet šeriai liko nesusvilę. Tai – trečias mirtinas Jūsų tarno nusikaltimas. Juk tarp virtuvėje dirbančių pavaldinių vargu ar būtų toks, kuris Jūsų tarnui galėtų pavydėti!“ Valdovas į tai atsakė: „Teisingai pasakyta.“ Ir, iškviets šio valdininko pavaldinį, ėmė jį tardyti. Galiausiai jį ir nuteisė.

Kitas šaltinis byloja, kad Džino valstybės valdovo Pingo iškeltos pobūvio metu valdovo sugulovės sūnui teko šeriais apsvijęs mėsos gabalas. Valdovas paliepė tučiuojau nužudyti mėsą ruošusių virtuvės tarnautoją. Įsakymas esą buvęs neatšaukiamas, tad vos tik jį paskelbus tarnautojas, pakėlęs akis į dangų, ėmė aimanuoti: „O, tris mirtinus nusikaltimus padariau, nė pats nežinojau!“ Valdovas sukluo: „Ir kas gi tai būtų?“ Į tai tarnautojas atsakė: „Jūsų tarno peilis toks aštrus, kad viską skrodžia lyg vėjo gūsis žolę. Kaulus sukapojo, o štai šerių nenupjovė. Tai – pirmas nusikaltimas, už kurį Jūsų tarnas nusipelno mirties. Visą kepiu ant vyšnios medžio žarijų. Mėsa nuo kaitros paraudonavo, riebalai pabalo, tačiau šerių jį nenusivilino. Tai – antras nusikaltimas, už kurį Jūsų tarnas turi mirtį. Mėsai iškepus, kiekvieną gabalėlį akylai apžiūrėjau, tačiau šerių ant mėsos nepastebėjau. Tai – trečias mirtinas Jūsų tarno nusikaltimas. Spėju, kad tarp virtuvėje dirbančių pavaldinių gali būti toks, kuris paslapčia man klastą surengė. Ar tik nebus per anksti Jūsų tarną nužudyti?“

Pavaldiniai, kurie išduoda, gviešiasi valdžios ir žudo

Visi pavaldiniai išdavikai seka, kur link krypta valdovo širdis, idant pelnę šio pasitikėjimą ir prielankumą vėliau galėtų įgyti strateginį pranašumą. Tai, kam valdovas palankus, pavaldiniai ima liaupsinti, o tai, ko valdovas bodisi, jie ima peikti ir niekinti. Didžiai daliai žmonių būdinga suartėti su tais, kuriems tie patys dalykai rodo atgrasūs arba patrauklūs, ir nusigręžti nuo tų, kurių požiūris į priimtinus ir atmestinus dalykus yra priešingas nei jų pačių. Tai, ką pavaldiniai iškelia ir liaupsina, yra būtintai, kam valdovas pritaria. Toks reiškinys vadinamas pritarimo bendryste. Lygiai taip pat visa, ką pavaldiniai peikia ir niekina, yra būtintai, kuo valdovas bodisi. Toks reiškinys vadinamas atmetimo bendryste. Apie tokius, kurie, sutardami tiek dėl to, kas jiems yra priimtina, tiek dėl to, kas jiems yra atmestina, kada nors būtų pasielgę priešingai vienas kito atžvilgiu, dar niekada neteko girdėti. Vadovaudamiesi šiais dėsniais pavaldiniai ir įgyja valdovo pasitikėjimą ir palankumą.

Pasinaudodami tuo, kad turi valdovo pasitikėjimą ir palankumą, tokie pavaldiniai išdavikai ima piktnaudžiauti savo galia – pasitelkdami pagyras ir šmeižtą, jie priverčia vienus pavaldinius priimti į valstybės tarnybą, o iš kitų ją atimti, ir jei valdovas neturi konkrečių būdų, kaip juos sudrausminti, nesugeba akylai jų stebėti ir tyrinėti jų elgesio, tada neišvengiamai patiki jų sakomais žodžiais, nes anksčiau juos siejo bendrystė, ir taip tokie valdovo mėgstami pavaldiniai apgaulės būdu pasiekia savanaudiškų tikslų.

Štai taip aukščiausi esantysis yra apgaunamas, o žemesnieji tampa stiprūs ir įtakingi, dėl ko atsiranda pavaldinio pranašumas prieš valdovą. Tokie pavaldiniai dar vadinami valdovo užvaldytojais. Kai valstybėje esama tokių pavaldinių – valdovo užvaldytojų, tai likusieji negali visu savo protu ir visomis jėgomis būti ištikimi valdovui, o skirtingus

postus užimantys valstybės tarnautojai nebesilaiko įstatymų ir nebeteikia valstybei naudos. Kaip tai pasireiškia?

Žmonės siekia saugumo ir naudos ir vengia pavojaus ir žalos – tokia žmogaus prigimtis. Tačiau šiandien tie pavaldiniai, kurie iš visų jėgų stengiasi būti naudingi, tie, kurie pasitelkia visą savo išmintį tam, kad išreikštų didžiausią ištikimybę ir atsidavimą valdovui, gyvena varge ir skurde, jų tėvai ir sūnūs irgi dėl to kenčia. O išdavikai, apgaudinėdami valdovą, įgyja aukštus, įtakingus postus, mėgaujasi turtais, jų šeimos gyvena prabangoje, o tėvai ir sūnūs jais didžiuojasi.

Nejau įmanoma priversti žmones nustoti siekti saugumo ir naudos ir vietoj jų rinktis pavojų ir žalą?

Akivaizdu, kad jei valdant valstybę daroma šitokių klaidų, tai esant viršuje norėti, kad tarp žemesniųjų nebūtų išdavikų, o valstybės tarnautojai gerbtų įstatymus, reiškia norėti to, kas neįmanoma.

Šeši neatitikimai²⁰

Bijantys mirti ir sprunkantys nuo nelaimių yra tie, kurie kovos lauke vėliau patys pasiduoda į priešo rankas, tačiau šiandien tokie žmonės yra pagarbiai vadinami branginančiais gyvybę. Tie, kurie moko dorovės ir kuria įvairias mokyklas²¹, yra nutolę nuo įstatymų, tačiau pasaulis juos garbina kaip intelektualus. Klajojantys po svetimus kraštus²² ir gausinantys savo garbę ir gerovę tesiekia sau naudos, tačiau pasaulis jais žavisi kaip talentingais meistrais. Tie, kurių žodžiai yra tokie pat pakrikę kaip ir jų pačių protas²³, yra sukčiai ir apgavikai, tačiau pasaulis juos pagarbiai vadina iškalbos meistrais. Tie, kurie švaistosi kardais ir rengia mirtinus išpuolius²⁴, yra nuožmūs ir negailestingi, tačiau šiandien pasaulis liaupsina jų narsą. Tie, kurie pridengia nusikaltėlių arba nepraneša apie įvykdytą nusikaltimą, nusipelno mirties bausmės, tačiau šiandien jie gerbiami už siekį apsaugoti gerą kito vardą. Štai šie šeši žmonių tipai yra liaupsinami.

Nebijantys pavojų ir paaukojantys gyvybę dėl valstybės yra garbingi narsuoliai, bet pasaulis šiandien juos kaltina blogai pasirinkus savo kelią. Tie, kurie nekreipia dėmesio į paskalas ir tuščius žodžius ir laikosi vien tik valdovo įsakų, yra žmonės, visiškai atsiduodantys įstatymui, bet pasaulis juos niekinamai vadina menkais ir nusizėmusiais. Prasimaitinantys iš sunkaus savo pačių darbo duoda naudą visai valstybei, bet pasaulis juos pašiepia dėl gabumų stokos. Tie, kurie yra sąžiningi ir tiesūs, yra paprasti ir dori, tačiau žmonės niekinamai juos vadina kvailiais. Tie, kurie gerbia įsakymus ir klusniai vykdo užduotis, gerbia aukščiausiai esantį, bet pasaulis juos niekinamai vadina baikštuoliais. Sudrausminantys prasikaltusius ir išdavikus padeda valdovui stebėti ir kontroliuoti pavaldinius, bet pasaulis juos niekinamai vadina šmeižikais ir skundikais. Štai šie šeši žmonių tipai yra niekinami.

Taigi, šešių rūšių išdavikai, apsimetėliai ir niekam ne-naudingi žmonės yra liaupsinami ir garbinami, o kiti šešių rūšių žmonės, kurie yra labai naudingi žemės ūkiui ir karybai, yra menkinami ir išjuokiami. Visa tai ir yra šeši neatitikimai.

Nukelta į p. 15 ►

¹² Si Šou – Kariaujančių valstybių laikotarpio (475–211 m. pr. Kr.) politinis strategas, o Čen Siu – Vei valstybės tarnautojas. Kokias pareigas ėjo Džang Šou, šaltiniai nenurodo.

¹³ Samdytiniai (kin. *ke*) – iš svetimų kraštų į valdovo rūmus atsikviesti ir pasamdyti žmonės, turėję įvairias pareigas – nuo samdomų žudikų iki muzikantų.

¹⁴ Kalnuotos vietovės pavadinimas.

¹⁵ Tamsioji (kin. *jin*) miesto pusė – šiaurinė miesto dalis.

¹⁶ Žemės palietimas kakta parklupus – bene didžiausias atgailos už padarytą pražangą gestas senovės Kinijoje.

¹⁷ Greičiausiai turėta omenyje, kad nuo mėsos nebuvo nuskusti ilgi galvijo šeriai, kurie kepat ant iešmo nuo sukimo apsisuko apie mėsos gabalą.

¹⁸ Paprastai valdovo kreipinys į pavaldinius yra neutralus arba mandagus. Šioje teksto vietoje pabrėžtinai vartojamas kreipinys „tu“, kuriuo kreipiamasi į žemiau esantįjį.

¹⁹ Gandziangas – vienas iš dešimties garsųjų senovės Kinijos kardų, Pavasario ir rudens laikotarpiu (771–476 m. pr. Kr.) sukurtas pusiau mitinių personažų – Gandziango ir jo žmonos Moje.

²⁰ „Šeši neatitikimai“ – tai skyrius, kuriame legistai polemizuoja su keliomis skirtingomis to meto filosofinėmis mokyklomis ir kritikuoja jų idėjas. Dėl teksto autorystės tyrinėtojai nesutaria – yra manančių, kad jis galėjo būti parašytas kelių skirtingų autorių, ne Han Fei.

²¹ Kalbama apie daoistus ir tuos, kurie to meto Kinijoje kurdavo privačias mokyklas ir savo autoritetais laikė senovės veikaluose išdėstytą išmintį, o ne jų gyvenamojo laikotarpio įstatymus.

²² Turimi omenyje po skirtingas to meto Kinijos teritorijoje gyvavusias valstybes keliaivę ir įvairius mokymus skleidę filosofai ir intelektualai.

²³ Kalbama apie to meto politinius strategus.

²⁴ Turimi omenyje kovos menų meistrai, pasižymėję riterišku elgesiu.

Žvilgsnis į Anne Conway filosofiją

Anne Conway. Seniausios ir naujausios filosofijos pradai. Iš lotynų k. vertė Laurynas Adomaitis.
V.: Jonas ir Jokūbas. 2018. 273 p.

Prieš penkerius metus pasirodė britų filosofės ledi Anne Conway (1631–1679) veikalo „Seniausios ir naujausios filosofijos pradai“ vertimas į lietuvių kalbą. Tai yra vienintelis filosofės kūrinys, paskelbtas po jos mirties 1690 metais. Šiandien skaitydami įvairių šalių mokslininkų straipsnius, mokslines studijas, kuriose susikoncentruojama ne tik į Conway mąstymo sistemą, bet ir į biografiją, galime daryti išvadą, kad tyrinėtojai bando nupūsti užmaršties dulkes ir įvertinti į istorijos paraštes nustumtos mąstytojos filosofinį palikimą.

Filosofė buvo Kembridžo platoniko Henry More'o mokinė, domėjosi žydų misticizmu, atsivertė į kvakerių tikėjimą. Jos metafizika sudaryta iš įvairių mąstymo ir religinių, mistinių tradicijų elementų – platonizmo, kabalos, neoplatoniškosios krikščionybės ir kt., o prieštaraudama mechanisticinei negyvos, tšios ir nesuvokiančios materijos sampratai Conway išplėtoja vitalistinę filosofiją, teigdama, kad „viskas yra gyva ir koku nors laipsniu iš tikrųjų gyvena“ (VIII, § 7, p. 243). Nuosekliai dėstydamą argumentus, mąstytoja atmeta mechanistinę pasaulėžiūrą, kai gamta ir kūnai suvokiami tik kaip pagal mechanikos dėsnius veikiančios „mašinos“. Juk viena yra suvokti gamtą ir kūnus kaip „mašinas“ ir visai kas kita, filosofės žodžiais, teigti, kad „kūnas yra gyvas, turintis gyvybę ir suvokimą, kurio širdis yra daug kilnesnė nei plikas mechanizmas ar mechaninis judėjimas“ (IX, § 2, p. 247).

Kūno ir dvasios vaidmenį aptarsiu vėliau, mat norėdami geriau įsižiūrėti į Conway filosofinį vaizdą turėtume atkreipti dėmesį, kad filosofė pripažįsta hierarchinę tvarką. Ji teigia, kad egzistuoja trys esmės arba substancijos: pirmoji, laikoma Dievu, antroji – Kristus (tarpininkas tarp Dievo ir kūrinijos) ir trečioji – kūrinija (VI, § 4, p. 137). Pirmąją substanciją filosofė suvokia kaip savipakankamą pilnatvę: visa pripildančio, kūriniją spinduliuojančio Dievo samprata yra jos filosofinės sistemos pamatas. Vis dėlto Kristaus-tarpininko, esančio tarp dviejų kraštutinumų, vaidmuo parodomas kaip lemiantis būties tvarką. Kitaip tariant, būtis sąrangos filosofė neįsivaizduoja be jungties tarp Dievo ir pasaulio. Toji jungtis, anot Conway, ir yra Kristus, nes be jo „atsirasų tikras trūkis ir tarpas tarp Dievo ir kūrinijos, kurio jis neužpildytų, o tai yra absurdas“ (V, § 4, p. 123). Conway kristologija yra įdomi ne tik dėl sąsajų su kabala (Kristus lyginamas su kabalistiniu dangiškojo Adomo vaizdiniu), bet ir pastangos

išspręsti prieštaras ar radikalius skirtumus tarp religijų. Tokia pastanga pasireiškia, viena vertus, nutolstant nuo dogmatiškos trinitarinio Dievo sampratos (I, § 7, p. 73, 75), kita vertus, įrodinėjant antrosios substancijos, t. y. Kristaus-tarpininko būtinybę. Bet tai nėra neproblemiška, mat atsižvelgiant į hierarchinę tvarką, kurioje Kristus-tarpininkas yra būtinas, pagrįsta klausti, ar įmanoma išspręsti nesutarimus ir prieštaras, kylančius tarp skirtingų religinių tradicijų. Pasak tyrinėtojos Sandrine Parageau, racionaliai pagrįsdama tarpininko būtinybę ne religiniu ar teologiniu, o metafiziniu pagrindu, filosofė išryškina Kristų kaip metafizinį principą, dėl kurio kitų religijų atstovai galėtų sutarti, remdamiesi ne tikėjimu ar sąžine, o protu (Sandrine Parageau, „Christ in Anne Conway's Principia (1690): Metaphysics, Syncretism, and Female Imitatio Christi“, *Journal of Early Modern Christianity*, 2018, 5 (2), p. 252). Conway įsitikinusi, kad kitų religijų atstovai, suvokę tarpininko egzistencijos būtinybę, „neabejotinai ir net nenoromis turės pripažinti tai, kad tas tarpininkas yra Jėzus Kristus“ (VI, § 5, p. 143). Tokie ir panašūs teiginiai, kaip ir neoplatonizmo persmelkta Conway teodicėja, negali būti nagrinėjami neatsižvelgiant į to meto kontekstą, o įvairių mąstymo sistemų mišinys jos filosofijoje atrodo prieštaringas, nors kaip tik dėl to gan artimas šiuolaikybei.

Dera pabrėžti, kad filosofė, kalbėdama apie Dievo ir pasaulio substancijų netapatumą, nutolsta nuo Hobbeso materializmo ir Spinozos panteizmo (IX, § 3, p. 247, 249), tačiau kūrinijos įvairovė, jos teigimu, pasireiškia ne esmiškai, o laipsniškai: kūrinijos esmė yra ta pati, o skirtumai pasirodo tik kaip savybės arba modai. Tai labai svarbus jos filosofinės sistemos aspektas, nes probleminius klausimus, susijusius su dualizmu, anot Conway, išsprendžia kūno ir dvasios, kaip vienos esmės, besiskiriančios tik savybėmis, pripažinimas: „kūnas yra ne kas kita, kaip tvirta ir sutirštinta dvasia, o dvasia – ne kas kita, kaip lakus ir užaštrintas kūnas“ (VIII, § 4, p. 239). Laikydama įvairiausias gyvybės formas tos pačios substancijos, filosofė pateikia argumentus, nukreiptus prieš radikalųjį Descartes'o kūno ir dvasios dualizmą.

Kūnas Conway filosofijoje yra suprantamas kaip tam tikra išraiška, tiesa, ne tokia subtili kaip dvasia ir visgi esanti tos pačios esmės: materija kaip tokia neegzistuoja, ji tėra „tuščias prasimanymas ir chimera“ (VII, § 2, p. 187). Conway teigia, kad dvasia negalėtų jausti jokio prierašumo tam, kas yra negyva. Ir atvirkščiai – ji sako, kad absurdiška kalbėti apie kūno skausmus, jei kūnas tėra negyva, nesuvokianti materija (VIII, § 1, p. 225; § 2, p. 231). Regis, „kūno“ ir „dvasios“ sąvokos Conway metafizinėje sistemoje praranda tokią prasmę, kokią joms suteikia dualistinis požiūris, o tai reiškia, kad ir į mirtį reikėtų žvelgti kaip į galimybę tapti kažkuo kitu. Filosofė tvirtina, kad tam tikrą tobu-

lumo laipsnį pasiekusios sukurtosios būtybės pasikeičia arba transmutuoja iš vienos rūšies į kitą: „potencialiai būtybės yra begalinės – tai reiškia, kad jos visada turi gebėjimą tobulėti be jokios pabaigos“ (VI, § 6, p. 149). Aiškindama, kad mirtis yra perėjimas iš vieno laipsnio į kitą, mąstytoja pasitelkia biblinę kritusio kviečio grūdo alegoriją (Jn 12, 24). Taigi sukurtosios būtybės tobulėja, įgaudamos vis kitokį pavidalą, pasiekdamos vis kitą išraiškos laipsnį (nors kalbama ir apie būtybių degradaciją, tačiau pastaroji nelaikoma amžinu nuosprendžiu).

Sukurtųjų būtybių įvairovė ir jų tobulėjimo vizija yra glaudžiai susijusios su epistemologija ir morale, nes „kiekvienas pažinimas reikalauja įvairovės ir daugialypumo, kurie priklauso subjektui arba priimančiajam“ (VII, § 4, p. 217). Šiame teiginyje slypi tai, ką filosofė vadina priėmimu ir dalijimusi. Ji parodo, kad pažinimo galia išskleidžiama per sukurtųjų būtybių tarpusavio pagalbą: „Kas ką nors priima, yra tuo puoselėjamas, todėl tai, kas priimta, tampa priimančiojo dalimi, tad priimantysis nebėra vienas, jis tampa daugybe bei tokiu ir net labiau daugialypiu, kiek tik yra dalykų, kuriuos jis yra priėmęs. Šitai tarp būtybių atsiranda tam tikras bendrumas per dalijimąsi ir priėmimą – tarpusavyje jos viena per kitą keičiasi ir viena būtybė negali gyventi be kitos“ (VII, § 4, p. 219). Tokį sudėtingą požiūrį atspindi ne tik kompleksiškos kūno visumos aprašymas (VII, § 4, p. 213), bet ir tvirtinimas, esą meilė, kurią žmogus jaučia kitam žmogui, suriša saitais: „jie yra kartu savo dvasia, tad iš jų sklinda nuolatinė dvasių iškrova ir emanacija, ir tos dvasios kaip kokios virvės juos sujungia bei suriša“ (ten pat). Beje, filosofė neapsiriboja tik žmogiškais būtybėmis, o kalba apie meilę gyvūnams, medžiams ir kitiems kūriniams, todėl visa kūrinija gali būti suvokiama kaip vienas iš skirtingų dalių sudarytas kūnas (VI, § 4, p. 141). Tai, žinoma, suteikia akstiną apmąstyti Conway idėjas ir šiuolaikinės ekologinės etikos kontekste.

Pabaigoje belieka pridurti, kad Conway požiūris yra ne tik tvirtas atsakas mechanisticinei pasaulio sampratai, jis dar ir toliaregiškas. Jungdama įvairias mąstymo sistemas, filosofė pateikia sinkretišką tikrovės suvokimo modelį, kuriame griežtos perskyros netenka svarbos. Racionaliai pagrįsdama Dievo egzistencijos būtinybę bei sukurtųjų būtybių tarpusavio sąryšius ir tobulėjimą, ji sumaniai integruoja klausimus, susijusius su mistiniais patyrimais. Todėl nors atlikta tyrimų, atskleidžiančių skirtingus jos filosofijos aspektus, Conway idėjos gali būti gvildenamos atsižvelgiant į religijos ir misticizmo studijas, komparatyvistiką bei šiuolaikinės filosofijos diskursus.

– IEVA RUDŽIANSKAITĖ –

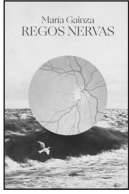
TEKSTAI NE TEKSTAI

LŪKESČIAI RAŠYTOJAMS

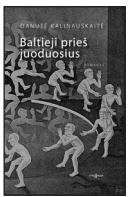
Vasara jau čia

María Gainza. Regos nervas. Romanas. Iš ispanų k. vertė Alexandra Bondarev. V.: Rara, 2022. 161 p.

Modernistinis pasakojimas, labai koncentruotas, taupus. Poliklinikoje pamatyta Rothko reprodukcija įterpia net dvi pastraipas iš kito laiko ir erdvės. Tapybos sąveikavimu kiek primena Donnos Tart „Dagilį“, tik daug mažiau realizmo. Grožinė literatūra taip pat virtusi intertekstu: „Nepažįstu nė vieno žmogaus, kada nors norėjusio tapti rašytoju ir neskyrusio bent kelių eilučių jūrai. Man labiausiai įstrigusios – dėl kažkokios mistinės priežasties visos parašytos moterų. Marguerite Duras: „Nuo tada, kai atvykau prie jūros, nebežinau nieko“; Marina Cvetajeva: „Nemyliu jūros – jūra be kontrapunkto“; Sylvia Plath: „Jis traukia jūrą kaip sunkus nusikaltėlis.“

Danutė Kalinauskaitė. Baltieji prieš juoduosius. Romanas. V.: Tyto alba, 2023. 203 p.

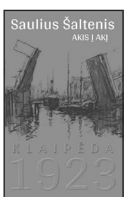
Ačiū Dievui, kad egzistuoja rašymo blokas – antraip daugelis rašytojų leistų inertiškas ir net grafomaniškas knygas. Skaitai ir jauti, kad metaforos, stilius negalėjo būti „padirbti“ per dvejus ar trejus metus. Knyga itin sociali, ji nejučia komunikuoja su tuo, kas ne taip jau seniai parašyta netoliese: protagonistės pokalbiai su mama primena dialogus su senele Amigorena iš Undinės Radzevičiūtės „Žuvų ir drakonų“. Yra ir Giedros Radvilavičiūtės intertekstas – psichiatras ardo savo megtinio rankovę, klausydamasis pacientės. Nemeilė imperinei rusų kultūrai išreikšta beveik tokiu pat intensyvumu kaip ir Kristinos Sabaliauskaitės „Petro imperatorėje“. Tik tiek, kad „Baltieji prieš juoduosius“ niekada nesulauks jokios panašios rinkodaros Lietuvoje ir visiškai neparuošta eksportui į užsienį.

Lietuvos menininkės: vizualiųjų menų kūrėjos nuo XX a. pradžios iki šių dienų. Sudarytoja Agnė Narušytė. Tekstų autorės: Agnė Narušytė, Ieva Burbaitė, Audronė Žukauskaitė, Laima Kreivytė, Karolina Rimkutė, Aira Niauronytė. V.: Kitos knygos, 2022. 440 p.

Dėl knygos jau kilo šioks toks skandalėlis: vienoms menininkėms nepatiko, kad jos atskirtos nuo vyrų, kitoms – kad neįtrauktos. Feisbuke madinga retoriškai piktintis: tad kelinta feminizmo banga čia pas mus dabar Lietuvoje? Bet tokia retorika demonstruoja tik privilegijuotą išmanymą, ne įsitraukimą. Vis dėlto perskaičiau susidomėjusi: man asmeniškai naudingiau, kad tokia knyga yra, negu kad jos nebūtų. Atradimu tapo Černė Percikovičiūtė (1911–1942) ir jos paveikslas „Žydė korporantė“ (knygoje nėra, bet radau internete). Įdomybių radau ir straipsniuose apie šiuolaikines menininkes, man tarsi ir žinomas.

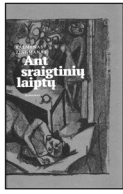
Saulius Šaltenis. Akis į akį: Klaipėda 1923. Kinematografinė istorija. V.: Vaga, 2023. 175 p.

Epigrafas, dėl kurio turinys iš karto tampa aiškus: „Vieno vyro meilė moteriai gali pakeisti valstybės likimą.“ O atvirksčiai nebūna?.. Ne, *femme fatale* raudonais balteliais yra geibi, kai reikia išreikšti bejėgystę ir globos poreikį (kinematografiškai žaviai sukniumba), bet moka pamosikuoti peiliu, jeigu kabinėjasi blogasis veikėjas (suprantama, ne lietuvis). Priešingai negu daugelis prozininkų (verčiau sakyti – trokštančiųjų jais būti), Saulius Šaltenis geba įdomiai pasakoti ir komponuoti; jo sakinytis nėra alogiškais asociacijų ryšiais paremta marmalynė. Kokybiška beletristika, nors kinematografinis aspektas man per ryškus. Kiek priminė Bernardo Gailiaus „Kraujo kvapą“. Progiškumas irgi erzina – atvarte išpausta 1923/100. Tačiau simpatiškas retro šriftas viršelyje, primenantis senąją „Populiariosios bibliotekos“ knygų seriją.

Kalmenas Zingmanas. Ant sraiginių laiptų. Romanas. Iš jidiš k. vertė Goda Volbikaitė. V.: Hubris, 2023. 121 p.

Tarpukario romanai, parašyti jidiš kalba ir labai gerai paaiškinantis, kaip tuo metu jautėsi žydai. Vaizduojamas žydų pogromas Lietuvoje dar Pirmojo pasaulinio

karo metais (autobiografiškas Kalmenui Zingmanui). Visgi pagrindinė veikėja – emancipuota moteris Nechomė. Kultūrinis fonas – ne tik tradicinės žydų šventės, bet ir visas kairuoliškumo spektras, judėjimų specifika. Gal skaitytojams jis taps aiškesnis antisemitizmo kontekste.

Dalia Leinartė. Neplanuotas gyvenimas: šeima sovietmečio Lietuvoje. V.: Auksa žuvys, 2022. 295 p.

Nepanašu į Tomo Vaisetos ar Norberto Černiausko beletristiką, todėl skaityti nuobodžiau, bet yra ir šmaikščių epizodų. Pavyzdžiui, jei tarpukariu sutuokė Juozas Tumas ir yra išlikęs dokumentas su jo parašu – tai labai svarus įrodymas ištuokos byloje, svaresnis už visus kitus. Vyrai nevengdavo apkaltinti žmonių „kurvavimu“, toji leksika išlikusi dokumentuose. Kurioziškos turto (tiksliau, daiktų, net rūbų, basučių ir kosmetikos) dalybos. Ankstyvuojū sovietmečiu santuoka galėjo būti anuluojama, jeigu nuotaka neduoda žadėtos pasogos dalies – paršelio. Gausūs faktai atskleidžia tikslų šeimos gyvenimo sovietmečiu pjūvį. Ištekėdavo labai jaunos, prigimdydavo vaikų, šiuos augindavo kiti, nes pačioms trukdydavo studijuoti. Propaganda siūlydavo internatines mokyklas, juk komunizme viskas, net vaikai, turi būti bendra (skyrų apie internatus perskaičiau itin asmeniškai). Dėl sutuoktinių smurto tekdavo skirtis. Tai taip liūdina, perskaitai ir galvoji, koks inertiškas yra žmogaus gyvenimas – paklūstama absurdiškiausiems valdžios ar Bažnyčios imperatyvams.

Unė Kaunaitė. 2084. Romanas. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2023. 279 p.

Su studijų drauge kalbėjome, kad visi dabar rašo distopijas. Ji tik atsiduso: „Verčiau rašytų utopijas...“ Pritariu. Sumanytas tarsi turėtų virsti George'o Orwello intertekstu, bet trūksta panoraminio žvilgsnio ar bent sukeistintos kalbos (ne pavienių išgalvotų terminų, bet pačios meninės kalbos). Įdomu, kad įtraukiami pandemijos atgarsiai. Kaip filosofinė problema nagrinėjama savižudybė, bet ji ne tiek analizuojama, kiek (nuviliančiai) sentimentalizuojama. Šiek tiek primena Sauliaus Stomos romaną „Skylė, dėžė ir Meilės kalnas“, šiek tiek – Jaroslavo Melniko distopijas.

Marius Marcinkevičius. Superbobutės 2: didžioji apgaulė. K.: Misteris Pinkmanas, 2022. 220 p.

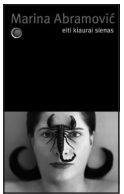
„Metuose“ skaičiau Gintarės Adomaitytės atsiliepimą apie pirmąją dalį – kaip neįjautriai knyga vaizduoja senatvę. Gintarė teisi, bet pateisinu ir autorių – tikslinė auditorija nepasižymi jautrumu, tarpusavyje bendrauja kaip tik tokiais stereotipais – spėju, tokiu būdu socializuojasi. Dukra nusivylė, neradusi simpatiškausios pirmosios dalies personažo – silkės; bet jai labai greitai juokingos tapo ir matrioškos, ir Leninas, ir visa kita Rusijos trolinimo atributika. Turiu apie tai nuomonę, bet jos nesakysiu.

Kārlis Vērdiņš. Vidaus tvarkos taisyklės. Sudarė Audrius Musteikis. Iš latvių k. vertė Erika Drungytė, Laimantas Jonušys, Audrius Musteikis, Artūras Valionis, Arvydas Valionis. V.: Asociacija „Slinktys“, 2022. 172 p.

Spalį „Šiaurės Atėnuose“ spausdinome Audriaus Musteikio pokalbį su Kārlī Vērdiņī: tada labai susidomėjau, daug kas, ką jis sakė, atrodė labai aktualu. Poeziją priėmiau ne iš karto, bet palaipsniui įvertinau. Kelis tekstus perskaičiau dukrai. Tikriausiai nesuprato, bet man suprasti, skaitant balsu, tapo lengviau. Smagiausias eilėraštis – „Mano tėvai“, su smagia gėjiška potekste: „mūsų abiejų tėvai galiūnai / didžiąsias problemas išsprendžia su huskvarna / mažąsias paprastu pjūklų įveikia // mūsų tėvai racionalizatoriai / grietinėlę suplaka gražtu / iš faneros surenčia namelį / prilituoja patys vištos kojėlę [...] pažiūrėję ilgą indų filmą / jie atsileido diržus / ir sukūrė mus“ (vertė Audrius Musteikis, p. 131).

Marina Abramović. Eiti kiaurai sienas. Iš anglų k. vertė Emilija Ferdmanaitė. V.: Kitos knygos, 2018. 421 p.

Nuo pat pirmųjų puslapių neįmanoma nepastebėti nuoskaudų tėvams (psichoanalizės pėdsakai matosi knygoje „Psichoanalitike kalbasi su Marina Abramović. Meninike kalbasi su Jeannette Fischer“). Abramović nėra mano herojė, sunkiai suprantu jos priklausomybę nuo komunistinėje Jugoslavijoje privilegijuotos motinos, santykius su vyrais, polinkį į ezoterinius kraštutinumus. Kodėl neturime savo Abramović? Todėl, kad buvo geležinė uždanga, niekas negalėjo keliauti. Užtat jau turime „Auksinių liūtų“ už meninį bendradarbiavimą.

Laura Sintija Černiauskaitė. Džiaugsmynas. Esė. V.: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2022. 173 p.

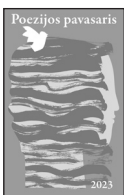
Regis, daugelį *esukų* girdėjau per „Mažąją studiją“ ar skaičiau „Metuose“, bet, kartu sudėjus, jie vis vien turbūt yra labiau proza negu esė. Gal dėl vaizdingumo, savotiško kalbos pakilumo, kaimynų ir prašalaičių virsmo charakteringais personažais. Nemažai apie savo tekstus autorė yra paaiškinusi katalikiškose laidose: bent jau knygą ėmiau į rankas įgavusi šio kias tokias išankstines nuostatas (pozityvias, bet su abejone dėl teologinės sistemos). Priimi faktą, kad rašoma gyvenant tvirtame religiniame pasaulevaizdyje: jis logiškai ir emociškai pagrindžiamas, bet įtikina ne visus. Gal dėl to silpniausios knygos vietos atrodo tos, kur mėginama švelniai moralizuoti (kad ir iš gerų paskatų).

Tove Ditlevsen. Kopenhagos trilogija. Iš danų k. vertė Aurelija Bivainytė. V.: Tyto alba, 2022. 367 p.

Pasirodo, ši knyga, nors parašyta septintojo dešimtmečio pabaigoje, tik neseniai atrasta kaip įdomybė ir išpopuliarėjo pasaulyje (gal dėl priklausomybės ir skandinaviško feminizmo temos). Patys danai autorę ne itin vertino, daugmaž kaip mes vertiname, tarkime, Gabrielę Petkevičaitę-Bitę. Vaizduojamas tarpukaris, daniškas socializmas, nelabai kuo nuo mūsų besiskiriantys šeimos papročiai – tik tiek, kad visa tai vyksta kur kas labiau industrinėje urbanistinėje visuomenėje. Moters rašytojos emancipacija dar ne itin sąmoninga, labiau primena skendimo judesius, siekiant išgyventi. Pasakojimas apie narkomaniją tikroviškas, tik menkai psychologizuotas – kodėl taip daroma.

Poezijos pavasaris 2023. Sudarė Kornelijus Platelis, svečių kūrybą atrinko Indrė Valantinaitė, CD sudarė Mindaugas Nastaravičius. V.: Rašytojų klubas, 2023. 384 p.

Kiekvieną kartą skaitau godžiai – lyg bet kurį naują literatūrinį žurnalą. Nežinau, kokius kriterijus taikė Kornelijus, veikiausiai leido atsiųsti jau publikuotus tekstus; bet nustebau, tarp jų radusi ir tokių, kurie buvo atsiųsti mums ir laukė eilėje, kol parengsime spaudai. Dėmesio, pradedantieji ir nepatyrusieji: jums reikia žinoti apie tekstų publikavimo etiką. Jeigu tekstas jau skelbtas (knygoje, internete, kultūrinėje spaudoje), antroji publikacija kultūriniame leidinyje neturi prasmės, todėl taip įprastai nedaroma, o jei daroma – laikoma nesąžiningumu. Taip pat tie patys eilėraščiai nesiučiami į visas iš eilės redakcijas, o tik į vieną – jei toji patvirtina, kad nespausdins, galima siųsti kitur ir laukti atsakymo iš ten. Šiaip gana kvailai atrodo ir atvejai, kai autorius rengia knygą, bet prieš tai nusprendžia pasipublikuoti ir išsiuntinėja redakcijoms skirtingus eilėraščius iš rankraščio. Savaitgalį imi vartyti kultūrinę spaudą ir pamatai, kad to paties autoriaus eilėraščiai – ir ten, ir ten, ir ten. Ne visada kuo platesnės teritorijos pasižymėjimas lemia sėkmę – veikiau atvirksčiai. Nekokia nuomonė apie autorių nevalingai susiformuoja: dažniausiai mažiau yra daugiau. Almanache patiko Simono Bernoto eilėraščiai, įdomus Alinos Borzenkaitės balsas. Giedriaus Alkausko kitokumo irgi neįmanoma nepastebėti. Zitą Mažeikaitę ir anksčiau mylėjau. Iš svečių ne bet kaip (išsiskiria iš kitų) atrodo estė Doris Kareva (vertė Agnė Bernotaitė) ir škotas Stephenas Wattsas (vertė Kornelijus Platelis).

Trumpam grįžus

Pirmas dalykas, kurį pajunti, yra šaltis. Kai dingsta vaizdas, atvėsta beveik iškart. Jausmas, tarsi nertumeisi iš odos. Kūnas nuo galvos iki kojų aplipęs gličia, iš neišku ko padaryta želė, kuri jau nebėra dalis tavęs. Kažkodėl visos žarnos atsijungia tik po to – šitai visada užklumpa nepasiruošus ir priverčia susiraukti. Kurį laiką negali pajudėti, turi laukti, kol bent dalis želė nuliurlės į kažkokią talpyklą, kur ją lyg išvalys, lyg paruoš naujam naudojimui. Tiksliai apie šitą procesą nieko nežinojau ir labai nenorėjau gilintis. Kažkas šiame procese yra giliai atgrasaus.

Įkvepiu oro. Degėsių kvapą ir kartumą burnoje pajuntu tuo pat metu. Girdžiu, kaip išjungia kondicionierius ir jo ūžimas palengva permuša tą šleikštų gurgėjimą. Pasukioju sustingusį kaklą ir apsidairau po patalpą. Klaustrofobiškai mažai vietos. Nepasakyčiau, kad jos daug reikėtų, bet labiau primena vietą, kurioje uždaro, nei tą, kurią išnuomoja. Vienas langas, kėdė, stalas, lova, kelios dėžės ir spintelės, dušas, veidrodis ir – kažkodėl – lova, kurioje niekad nemiegojau. Viską dengia storas dulkių sluoksnis, suteikiantis viskam tokios keistos ramybės pojūtį. Mirtinos ramybės. Vadinti namais neapsiverčia liežuvis, bet gal dėl to, kad senokai jo nejudinau.

Gurgėjimas pagaliau nutyla, vadinasi, galima lįsti iš šito lavonmaišio. Rankos ir kojos sustingusios, klauso sunkiai. Sako, kad užtenka išeiti kartą per savaitę norint išvengti galūnių apmirimo, bet abejoju, kad tai tiesa. Tiesa, pats paskutinį kartą išėjęs buvau lygiai prieš dvidešimt dienų – dar viena ir būčiau buvęs išmestas priverstiniam pasivaikščiavimui. Taip jau yra nutikę. Vis dėlto anksčiau reikėdavo atsijungti kasdien mažiausiai valandai. Dabar galima tempti beveik mėnesį. Vis dėlto progresas.

Galiausiai išsivadavęs iš savo antrosios odos dedu koją ant dulkių kilimo ir nerangiai einu prie veidrodžio po savęs palikdamas šlapius pėdų atspaudus. Kaskart nustembu save pamatęs – čia tikrai mano kūnas? Susiraukšlėjęs, raudonomis dėmėmis išmuštas beveik beformis mėsos maišas, nuo kurio varva gleivės. Atrodau kaip naujagimis. O gal tiesiog apgailėtina. Noriu į dušą.

Vėsus vanduo visada verčia pasijusti geriau. Norėtusi siek tiek taip pabūti, bet vanduo bėga lygiai 7 minutes – dabar tokia norma. Pripratau nusiprausti kaip įmanoma greičiau, kad likusį laiką galėčiau tiesiog pastovėti po tekančiu vandeniu ir negalvoti apie nieką, kol išsijungęs. Kažkada, dabar jau labai seniai, buvau prie jūros. Tiksliai neatsimenu jokių detalių, išskyrus tą jausmą, kai visu kūnu pasineri į šaltą sūrų vandenį. Ne tas pats, tikrai ne, bet bent primena.

Tebevarvėdamas einu į kampatį, kuris lyg ir atlieka virtuvės funkciją, – viena spintelė ir keli plastikiniai buteliukai jame. Juodi, neskaitant etiketės per visą aukštį, su visa eile sudėtinųjų dalių ir vartojimo instrukcija, kuri, mano galva, gana paprasta: atkimšti, stengtis išgerti kuo greičiau ir per daug negalvoti apie skonį. Šįkart paragauju, lyg kažko tikėdamasis, – nieko naujo, skonis kaip vėmalų, koks ir visada. Šitas skystis turėtų būti pritaikytas specialiai man, pagal tikslus apskaičiavimus, ko reikia šitam nudėvėtam kūnui ir persotintoms smegenims. Skonį galėjo apskaičiuoti ir geresnį, bet be jo turbūt nenuėičiau ir pusės kelio į vieną pusę, todėl per daug nesiskundžiu.

Einu prie lango, kurio dabar nedengia žaliuzės, nors žiūrėti nelabai yra į ką. Didžiąją vaizdo dalį užima kitas namas – lygiai toks pat kaip ir šitas. Jis taip arti, kad, atrodo, jei žmogus priešais atidarytų langą, galėtų paspausti vienas kitam ranką. Bet visur, kiek matau, akinai užtrauktos žaliuzės – tokios pat balsvos spalvos kaip ir pastatas. Iš viršaus šitas rajonas turbūt atrodo kaip milžiniškų medinių kaladėlių labirintas.

Kadangi daugiau nėra į ką žiūrėti, o nuo dangaus ryškumo skauda akis, pačiliui nužiūri visus langų kvadratus. Kaip viskas gali būti taip vienoda? Jau ruošiuosi sukstis, bet tolimiausias kampe žvilgsnis už kažko užkimba. Pats kampinis langas, kurį vos įžiūriu, kažkoks kitoks. Jame kažkokia forma, kurios ten lyg ir neturėtų būti. Kažkas... rožinis? Kaip gelė ar balerina. Prisimerkęs bandau įsižiūrėti, bet per toli. Keista. Čia niekas niekad nepuošia langų – nėra prasmės. Čia niekas iš tikrųjų negyvena. Pasidarė įdomu, bet negaliu vėluoti, todėl nusprendžiu, kad pažiūrėsiu iš lauko.

Pastaroju metu vienas iš nedaugelio dalykų, dėl kurių vis dar reikia išeiti, yra vizitai pas gydytoją. Jie būna lygiai kas tris mėnesius ir likus dvylikai valandų akių lygyje atsiranda įkyri raudona lentelė, atgal skaičiuojanti laiką. Kai ji pasiekia nulį, atjungia automatiškai, tiesiog išmeta, kad ir ką tuo metu veiktum. Kartais iš skrydžio, kartais iš... iš bet kur. Vėl nepastebėjau, kaip lyg niekur nieko praėjo trys mėnesiai, susimąstau imdamas nuo lovos trejų metų senumo džinsus ir išblukusius marškinėlius su grupe, kurios paskutinis narys mirė gal prieš dešimtmetį. Lygiai tą patį rengiausi praėjusį kartą, bet koks skirtumas, niekam nerūpi.

Prieš išeidamas pasižiūriu į aparatą, iš kurio šiandien galiausiai išlindau. Apskritas masyvus laikiklis dabar gali

palei žemę, o balkšvos spalvos, hm, įmautė kabo tuščia ir beformė. Kaskart pagalvoju, kad ji man primena kažką kita, ir tai yra viena iš priežasčių, kodėl vengiu išeiti. Lėtai mirksinčios žalios lempučių rodo, kad su sistema viskas gerai ir ji pasiruošusi priimti atgal, vos tik grįšiu. Keistas jausmas eiti į lauką. Atpratau būti Čia.

Leidžiantis laiptais mano žingsniai aidi mirtinaj tyloj. Matau į šonus besisakojančias eiles visiškai vienodų durų, tik su skirtingais skaičiais, kaip viešbutyje. Žinau, kad už jų visų yra žmonės, todėl stengiuosi kelti kuo mažiau garso. Jeigu kuris staiga išeitų pro duris, turbūt nusiridenčiau laiptais. Bet tai labai mažai tikėtina. Visi dabar Ten.

Tokie paprasti pavadinimai prilipo nuo pačių pradžių – Čia ir Ten. Nors esama skirtingų gamintojų, modelių, serverių ir versijų, kurios net ne visos sujungtos, yra tik vienas būdas tam nusakyti: Ten arba Čia. Ten yra toks pat kaip Čia, tik... labiau. Tik geriau, įtikinamiau ir... labiau. Nemoku paaiškinti – kartą pabuvęs iškart supranti, kad viskas dabar Ten. Čia neliko beveik nieko. Daugelį atėjus laikui tenka paprasčiausiai išmesti – kaip mane. Kaip ir aš, niekas turbūt savo noru ir negrįžtų. Kita vertus, grįžti Čia vis mažiau prasmės. Ten tiesiog geriau.

Išėjus į lauką pirmiausia pasitinka vos pakeliamas karštis. Degėsių kvapas ir pelenų skonis dabar jau erzina nosį ir gerklę. Degti čia nėra kam, tiesiog visas oras toks. Visas šitas rajonas toks pat – vienas kelias ir namas palei namą iš abiejų pusių iki pat horizonto. Apie medžius ar dar ką nors negali būti nė kalbos. Ši vieta skirta tokiems kaip aš, kuriems tiesiog reikia kažkur laikyti kūną, tad galima apsieiti ir be pagražinimų. O ir pasiklysti neįmanoma: eidamas į dešinę pateksi į kliniką, pasukęs į kairę prieisi stotį, jeigu turi, kur važiuoti. Aš neturiu nuo pat atsikraustymo.

Besukdamas link klinikos staiga pamačiau atsidarančias duris name priešais. Keista. Nėkart anksčiau pakeliui nebuvau sutikęs kito žmogaus. Taip ir likau sustingęs pakelta koja, kai tarpduryje pasirodė mergina, kuri, atrodo, nustebė ne mažiau nei aš. Kurį laiką taip ir žiūrėjom vienas į kitą nepratardami nė žodžio. Galvojau, ar nereikėtų pasisveikinti, bet galiausiai ji nūsiskuto ir ėmė eiti – aišku, kad kaip tik ta kryptimi, kur reikėjo ir man. Neliko nieko kito, kaip sekti. Pasistengiau išlaikyti atstumą.

Nesuprantu, kodėl staiga pradėjau taip jaudintis. Nieko čia tokio. Abu einam į kliniką, sutapo laikas, nieko ypatingo. Bet po tokios pertraukos matyti kitą žmogų buvo taip neįprasta, kad negalėjau atitraukti akių nuo jos nugaros. Juodi, gana trumpi plaukai, lengva, bet truputį nerangi eisena, džinsai, marškinėliai ir sportbačiai – visai kaip mano, tik stilingesni ir naujesni. Gal reikia ką nors pasakyti? Pasisveikinti? Pašaukti? Pašvilpti? Žiauriai karšta, kodėl staiga taip muša prakaitas?

Man taip besvarstant ji staiga sustoja ir atsisuka. Kurį laiką iš inercijos einu toliau, nežinodamas, ką daryti, kol galiausiai prieinu prie jos ir sustoju priešais. Ji žiūri tiesiai į mane. Aš žiūriu į ją. Aplink jokio garso. Nei vėjo, nei paukščių, nei balsų. Tik dusinantis karštis ir spengianti tyla. Ir mes. Kaip gali būti *taip* tylu?

– Labas, – galiausiai išspaudžiu pro gumulą gerklę.
– Panašu, kad mums ten pat, – absoliučiai teisingai pastebėjo ji vietoj pasisveikinimo.
– Panašu, – patvirtinu. – Čia daugiau nelabai yra kur eiti, – pridėdu akivaizdžiausią dalyką, kokį įstengiu sugalvoti.
– Mm, – tokio įvertinimo sulaukia mano pastaba. Ap-svarstau penkiolika skirtingų variantų pokalbiui pratęsti, bet nė vieno neišsirenku.

– Aš Eva, – galiausiai pasako ji.
Prisistatyti – apie šitą, aišku, nepagalvojuau.
– Adas, – beliko atsakyti man. – Nemačiau tavęs anksčiau, – kažkodėl pridėjau, nors nepasakyčiau, kad būčiau matęs nors vieną žmogų, išskyrus gydytoją ar jo asistentę.
– Ne taip seniai atsikrausčiau ir retai išeinu, – pabandė nusišypsoti ji, bet lyg kažkaip liūdnai.
– Mm, – dabar numykiau aš, nesugalvojęs nieko geresnio.
– Mums reiktų eiti, – pasakė ji nūsiskudama.

Dabar ėjom šalia vienas kito. Po poros nerangių, į pokalbį rįstis nelabai norinčių sakinių galiausiai radom bendrą temą – gyvenimas prieš atsikraustant čia. Pasirodo, ji čia perpus trumpiau nei aš – maždaug pusantrų metų. Prieš tai gyveno kitam mieste, dviejų kambarių bute, prižiūrėjo gyvūnus, bet pritrūko pinigų ir visas atsibodo, todėl nusprendė atsikraustyti čia. Aš tegalėjau pasakyti, kad dirbau korporacijoje, biure, kuris nelabai kažkuo skyrėsi nuo aplinkos čia – vienodi kvadrateliai ir kompiuterių sistemos juose, be jokių pagražinimų ar vaizduotės, kuri net ir gamina vieną iš dalių agregato, kuriame visi leidžiam dienas. Bet jai buvo pažįstama grupė ant mano marškinėlių, o tai buvo įdomiau, ir pokalbis kažkaip prasidėjo.

Kelią įveikėm nepastebimai ir po keleto vienodų namų eilių atsidadėm prie pastato, kuris iš aplinkos išsiskyrė tik tuo, kad buvo baltas. Prieš užeidama ji atsisuko į mane ir paklausė, ar palauksiu jos prieš einant atgal. Pažadėjau palaukti ir ji nuėjo koridorium į dešinę. Man neliko nieko kito, kaip tik eiti į priešingą pusę. Vadina moji klinika

yra nedidelis pastatas, kurio išorė ir vidus balti, tik viduje daugiau metalinių detalių. Kvapą viduje galima nusakyti tik taip, kad užuodęs iškart supranti patalpą esant steriliai. Prie stalo manęs jau laukė moteris, kurią žinojau esant gydytojo asistentę. Ji paragino vilktis marškinėlius, paėmė kažką panašaus į šalną, iš kurio kyšojo keliolika čiuptuvus primenančių laidų su elektrodais, ir nieko nelaukusi ėmė šiuos prie manęs lipdyti. Grįžusi prie kompiuterio ji paspaudė mygtuką ir maždaug minutę žiūrėjo kažkur į tolą, kol ekrane keitėsi skaičiai ir kreivės. Didžioji dalis kreivių buvo žalios, keletas oranžinių, viena kita, regis, raudona, bet ji jomis nė kiek nesidomėjo. Turbūt šią procedūrą ji atlieka keliasdešimt kartų per dieną, o analizuoti atvejus ne jos darbas. Pasigirdus signalui, ji priėjo prie manęs, greit viską atjungė ir parodė į duris koridoriaus gale. Pasibel-džiau.

– Prašom, – pasakė žemas balsas už jų.
Man atsisėdus baltu chalatu vilkintis gydytojas į mane net nepažiūrėjo. Buvo susitelkęs į kompiuterio ekraną, kuris apie mane turbūt galėjo pasakyti daug daugiau nei aš.
– Bėgot iki čia? – paklausė jis.
– Ne?... – ne iš karto supratau.
– Pulsas aukštas, spaudimas pakilęs, bet ėjot lyg ne taip toli, – toliau su ekranu kalbėjosi gydytojas.
– Pakeliui kai ką sutikau, atėjom kartu, – galiausiai raudau paaiškinimą.

Tai išgirdęs jis pirmą kartą pakėlė akis ir pažiūrėjo į mane su lengvu susidomėjimu. Nežinojau, ką dar pridėti, tai tiesiog spoksojau į jį. Galiausiai jo veide atsirado šypsnelė, bet jos reikšmė man liko neaiški.

– Supratau, – tepasakė ir grįžo prie duomenų ekrane. – Neatrodo, kad vitaminai, kuriuos skyrė, būtų labai padėję. Geriat juos? – galiausiai vėl paklausė ekrane.

– Kai tenka. Nėra labai scanūs, – pasakiau tiesą.
– Mm, – šįkart pasakė daktaras. – Pridėsiu kitų, kai anie pasibaigs, sudėtį atnaujins automatiškai. Bet...

Gydytojas užsižiūrėjo į kažką ekrane, kas jam turbūt kažką sakė, bet ko jis neskubėjo pasakyti man.

– Bet man ne viskas čia patinka. Parašysiu siuntimą į centrą. Ten ištirs tiksliau. Bus už dviejų savaitių, praneš, kaip ir dėl šio apsilankymo. Kol kas tiek, – pasakė vėl atsisukdamas ir su ta pačia keista šypsena.

Padėkojau, nors nebuvau tikras už ką. Nelabai norėjau važiuoti į centrą, bet kol kas apie tai galvoti nenorėjau. Pro stiklines duris pamačiau, kad lauke manęs jau laukia Eva. Ji buvo atsirėmusi į sieną ir, lygiai kaip ir asistentė, žiūrėjo į niekur. Kita vertus, tiesiog nebuvo į ką: absoliučiai vienodi pastatai neturėjo nieko, kas galėtų patraukti dėmesį. Pamatyti vabzdį šitam fone turbūt būtų panašu į stebuklą.

– Viskas gerai? – paklausė ji išgirdusi mane išeinant.
– Nieko naujo, – truputį pamelavau. Bet gal dabar neverta kalbėti apie būsimą kelionę, nors dėl nieko į centrą paprastai lyg ir nesiunčia.

– Palydėsi? – su šypsena paklausė ji.
– Mielai, – sutikau. – Kad nepasiklystum, – pridėjau ir abu pradėjom kažkaip truputį idiotiškai šypsotis.

Toliau kalbėjoms apie ankstesnį gyvenimą, kurį buvau gerokai primiršęs. Apie Ten ji nė kartą neužsiminė, todėl ir neklausiau. Tai buvo keista, vis galvojau, ar galėjom būti susitikę, bet Ten žmonės neatpažįstami. Dažnai neatskirsi jų nuo dirbtinio intelekto programų, bet, atvirai pasakius, tai ne taip ir svarbu. Keista, kad viskas gali atrodyti taip tikroviška, nors nebūtinai yra taip jau detalų. Užtenka matyti, girdėti, užuosti ir jausti, ir gali patikėti beveik bet kuo. Įtikinama, tik ne taip įdomu, kaip iš pradžių pasirodo. Naujumas irgi greit išgaruoja. Bet vis tiek norisi grįžti. Smegenys pripranta labai greit. Labai. Ir jokio skausmo, jokio diskomforto, jokio pavojaus, jokios baimės – kol grįžti. Tada prisimeni. Kaip tik todėl ir nesinori. Ilgainiui pradedi tikėtis, kad gal greit ateis toks laikas, kai nebereikės.

Vėl nepastebėjau, kaip visą kelią kalbėdami grįžom atgal ir sustojom prie durų.

Turėjau paklausti.
– Tai ar norėsi susitikti... turiu omeny, Ten?
Nuskambėjo kažkaip nejaukiai, o jos veidas iškart apsiniaukė. Atrodė, kad ji žiūri į mane labai jau atidžiai ir rimtai. Beveik dramatiškai.
– Ne, – galiausiai pasakė. – Bet galim susitikti Čia. Rytą vakare. Ką manai?

Vėl pajutau, koks tvankus ir karštas šitas oras. Pradėjau galvoti, ką reikės veikti, bet sustabdžiau save – atrodo, pačiu laiku. Vietoj atsakymo tiesiog linktelėjau prakaituoti vėl pradėjusią galvą, bet, atrodo, jai to užteko. Nieko daugiau nepasakiusi ji apsisuko ir dingo už durų. Kurį laiką taip pastovėjęs nuėjau ir aš.

Atidaręs duris pirmiausia pamačiau tą aparatą, į kurį grįžęs paprastai šoku nieko nelaukęs. Bet šįkart dvejojau. Priejavau prie spintelės ir išsitraukiau dar vieną buteliuką, vildamasis, kad su nauju receptu jo skonis kažkiek pasitaisys. Bet kol kas atrodė, kad su laiku jis tik blogėja.

Kaip manęs nepaleido „Poezijos pavasaris“

Pirmas rimtesnis mano susidūrimas su „Poezijos pavasariu“ buvo ekstremalus. 2008-aisiais studijavau paskutiniame bakalauro kurse Filologijos fakultete. Nuo rudens dirbau Lietuvos rašytojų sąjungoje. Visą pavasarį rašiau baigiamąjį darbą ir ruošiausi „Poezijos pavasariui“, kuravau festivalio užsienio svečius. Sutapo viskas tomis pačiomis dienomis: rytais laikydavau egzaminus, per pietus pasitikdavau svečius oro uoste, vakarais eidavau į renginius, po renginių – lydėdavau svečius po miesto barus.

Šiaip ne taip atlaikius darbo dienas, savaitgalį mane su poetais iš Švedijos išvežė į Šilavoto Davatkyną ir Birštoną. „Šitas festivalis – sukarinta stovykla poetams“, – verkė švedų poetai prieš septynias ištraukti iš lovų. Bet vaikštinėdami po gražiąsias Davatkyno kalveles ir apžiūrindami mažąsias davatkėlių trobeles švedai atsibudo ir vėl pradėjo šypsotis. Juo labiau kad gavo po šlaką naminės ir kaimiškų lašinių šmotelį jai užkasti, o veganai (tuo metu Lietuvoje dar veik negirdėtas daiktas!) – juodos naminės duonos, taip pat vietos medaus, vietos naminio sūrio, kurių veganai nevalgė, na ir vietos poetų eilėraščių, kurių švedai nesuprato, todėl ir „Poezijos pavasario“ paukštė tąsyk prasuko ratus virš jų galvų nepastebėta. Pa-veikta vietos organizatorių svetingumo ir ypatingos Davatkyno energijos, atsipalaidavau ir aš. Gulėjau pievoje, skaičiavau debesis, paskui kėliausi ir ėjau prie mikrofono skaityti švedų eilėraščių vertimų.

Šitaip atgaivinti nuvykome į Birštoną. Ten vyko piknikas, tik ne šalikėlėje, o ant Vytauto kalno, tad mums su švedais teko šiek tiek pajudėti. Iš paskutinių jėgų įsiropštę į piliakalnį gavome prizą – ne tik pasakojimą apie seniausią Lietuvos piliakalnį, bet ir duonos – skystuoju ir neskystuoju pavidalu. Vėliau buvo skaitymai prie Balio Sruogos paminklo. Po jų organizatoriai mus nukreipė nežinoma kryptimi. Iš paskutiniųjų vilkdami kojas patekome į laivą,

kurio denyje buvo gausiai patiekta gaivinamųjų užkandžių ir gėrimų, skambėjo akordeonu atliekamos šansonos ir poros sukosi šokio žingsniu.

Man lengvai sukosi galva. Ir nenuostabu, nes ją turėjau nuolat sukioti: ant vieno peties man rymojo ką tik išsiskyrusi švedų poetė, o ant kito – lietuvių poetė, neseniai tapusi našle. Jos abi liejo ašaras ir pasakojo viena kitai savo gyvenimų vargus ir džiaugsmus. Susikalbėti jokia kalba jos negalėjo, tad gelbėjau kaip galėdama savo studentiškomis pastangomis. Retkarčiais kas nors praeidavo pro šalį su stikleliu. Pokalbis, kurio paslaptis nusinešiu į kapus, vyko ilgai, poros sukosi, poetų galvos sukosi, kažkas pradėjo ir vėl skaityti eilėraščius, garlaisvis pūškuodamas plaukė Nemuno vingiu, o krantai žaliavo žaliau nei rūtų daržai. Oras buvo sodriai prisotintas kažko. Ir visi keleiviai, tarp jų ir aš, paskutinio kurso studentė ir Rašytojų sąjungos tarptautinių programų koordinatorė ant perdegimo ribos, to kažko įkvėpėme. O kai iškvėpėme, tas kažkas liko nusėdęs poetiniuose plaučiuose. Universitetą tais metais baigiau, „Poezijos pavasario“ – ne. Jis man tęsiasi iki šiol.

Šie metai – pirmieji, kai oficialiai nebedirbu festivalyje. Kaip bus keista, galvojau. O buvo visai ne keista, mane aplankė tikrų tikriausias šventės jausmas. Visų pirma – „Poezijos pavasario“ almanachas. Kaip gera buvo jį atsiversti, neieškant praspūdusių korektūros klaidų. Galų gale, atsiverčiant visa medžiaga jau būdavo skaityta kelis kartus, ieškant tų pačių pabėgėlių raidžių. Ir kaip jos pasprunka? Skaito keletas žmonių, o vis tiek nors viena raidė nepastebėta nusiplauna. Almanachą skaičiau visą savaitę lovoje rytais ir vakarais, sulaisčiau kava, peržiūrėjau, ką naujo šiemet parašę autoriai, susižymėjau mėgstamiausius eilėraščius. Paskambino festivalio direktorė Janina Rutkauskienė ir maloniai pakvietė dalyvauti skaitymuo-

se. Nejaugi atsisakysi, juolab kad dirbti nereikia, tik eik ir skaityk. Pasižadėjau.

O kitą dieną šeima man sako: pagaliau nebedirbi tame festivalyje, vyksime į kelionę, viskas užsakyta. Į kokią kelionę, juk pasižadėjau į skaitymus. Žinom mes tuos skaitymus, po jų tiek tave ir matysim, sako šeima ir linguoja galvas. Ką darysi – pabūsiu bloga poetė, juk kasmet kas nors į skaitymus neateina, kai kurie ir pranešti nepasivargina. Susikaupiu ir renku J. Rutkauskienės numerį – nedalyvausiu, šeima išsiveža. Atsiprašau ir jau manausi pasprukusi iš festivalio ito to almanache publikuojamo eilėraščio raidė. Tačiau tuoj pat suskamba telefonas – šeimos kelionė atšaukta. Darbe jau pasiprašyta atostogų, taigi vakarą praleidžiu ieškodama paskutinės minutės kelionių pasiūlymų. Randu. Kitą rytą vaikas atsikelia karščiuodamas. Baigta, nuplaukė ir paskutinė minutė... Ką darysi – liksiu Vilniuje ir eisiu į „Poezijos pavasario“ skaitymus. Staiga apima palengvėjimas. Važiuoju su šeima (vaikui temperatūra nukrito tą patį vakarą) į žydėjimo beprotybės apimtą VU Botanikos sodą, kur vyksta renginys, sveikinuosi su likimo broliais ir sesėmis poetais. Kvepia. Tik ar vien alyvomis? Įkvepiu ir lipu ant scenos kaip į 59-ąjį „Poezijos pavasario“ autobusą. Kur jis mane nuves? Dar nežinau, bet esu tikra – ten vėl sutiksiu švedų ar kokios kitos šalies poetų, išgirsiu pačių keisčiausių pokalbių, gausiu ne tik duonos ir lašinių, bet ir įkvėpsiu to kažko, tvyrančio ore, ką miestelių gyventojai saldžiai vadina „Poezijos pavasario“ paukštės plazdėjimu. Velniai rautų, tegul sklendžia toji paukštė virš Lietuvos miestų ir miestelių. Mums ji labai reikalinga.

– MARIJA MAŽULĖ –

Gegužinės

Architektūros festivalis „Open House“ Lietuvoje įsibėgėjo ir, sakyčiau, labai pavyko. Šiame festivalyje žmonės iš tikrųjų vartoja kultūrą, o ne ką kita. Nors sąrašė kasmet vis mažėja užkaborių, kuriuos norėčiau pamatyti (daugumą visur, kur įdomu, esu išlandžiojusi savarankiškai, o kur neįdomu, pvz., naujieji nuostabieji biurai, – neisiu), vis surandu bent dvi vietas. Šiemet tai buvo naujai atidarytas Bokšto skveras ir termofikacinė elektrinė. Kai dviračiu važiauvau pro Misionierių bažnyčią, pamačiau, kad ji jau beveik visa nuspalvinta, nedaug liko. Tikiuosi, kitais metais bus galima lankytis.

Bokšto skvere įdomi tik senoji istorija: šarītės, vienuolyno statyboms išgriovusios miesto sieną; naktinės plaštakės, kurias priimdavo į špitolę. Dabartinė koplyčia man negraži, visa balta, be jokių faktūrų, paruošta priėmimams. Kažkada Mindaugas Skudutis yra anglimi piešęs apleistus venerinių ligų dispenserio griuvėsius: buvo paroda „Akademijos“ galerijoje. Trijų šimtų metų senumo liepa kieme, dėl kurios neįmanomi kasinėjimai aplinkui, kad nebūtų pažeistos šaknys. Asimetriška barokinė arka. Su-tvarkyta

gražiai, bet nenorėčiau dirbti tokiuose biuruose. Prie termofikacinės elektrinės teko dvi valandas laukti eilėje; apsisprendžiau, nes su savimi turėjau knygą. Industriniai peizažai traukia žmones: vamzdžių raizgalynės gražios, geležinkelio bėgiai romantiški. Savo galvoje iš jų montuoju koliažus Rožanskaitės motyvais. Plytos, iš kurių skubiai (ir iš pažiūros negrabiai) sumūrytas pastatas, turi tapybiškumo. Durpių sandėlyje filmavo serialą „Černobylis“ – tas scenas, kur mirtininkai brenda užsukti sklendės. Kuras (medienos atliekos) kvepia šviežiu medžiu, šiltoje patalpoje gyvena katė.

Iš Muziejų nakties mačiau tik renginį Gaono muziejuje: kolegų eilėraščius neblogai žinau, tad neapėmė koks nors naujas įspūdis. „Eurovizija“, kurią įprastai žiūrime nebent pasiblevygojimui, pasižymėjo tuo, kad nemažai atlikėjų dainavo... gulėdami. Lietuviškos prezentacijos (Trakų pilis, idealus kičinis simuliakras turistui!) buvo dviprasmės: viena vertus, pratina mūsų pačių akis prie įvairovės, kita vertus, absurdiškai, net karikatūriškai atrodo neseniai priimto migrantus atstumiančio įstatymo šešėlyje. O juk „Eurovizija“ yra politika yra politika (ir poezijoms čia beveik ne vieta).

Lauke tiek kino, kad nebūna kada žiūrėti televizorių. Neseniai LRT rodė nuobodų „Alfaviilį“, įtikinantį tokius kaip aš, kad Godard'as buvo kino poetas. Rodė ir „Laukinę kriaušę“ (rež. Nuri Bilge Ceylan, 2018), kurios kadaise nespėjau pažiūrėti „Kino pavasaryje“. „Būk gera, tik netek už turko“, – pažiūrėjusi paprašiau dukters (nors filmas visai ne apie tai). „Kodėl?“ – paklausė ji. „Todėl, kad ten gilus patriarhalizmas, moterys turi nedaug teisių, o vyrai – dar mažiau savitvardos.“

Apie „Poezijos pavasarį“ per vieną Rašytojų sąjungos suvažiavimą buvome prašomi nerašyti nieko blogo (matyt, po teismų, kad ir sėkmingų, dėl almanacho leidybos kaip reikiant bijoma mažesnio finansavimo). Tad aš ir nerašysiu, juolab nieko blogo ir negalvoju. Tik tiek, kad tai ne organizatorių, o pačių rašytojų mentaliteto problema. Jeigu jiems tinka toji praraja, kurią savo akimis išvystame regionuose, – nėra ko rašyti į laikraščius. Praraja tarp aukštosios ir masinės (ir mėgėjų taip pat) kultūrų yra tokia didelė, kad ji primena socialinį atotrūkį tarp skurstančiųjų ir aukštesnės vidurinės klasės. Tik tiek, kad apie pastarąjį bent jau kalbama, o apie kultūrinį – beveik ne. Jeigu netinka – tegu važiuoja gyventi į regioną (nematau besiveržiančių). Dixi.

„Poezijos pavasariui“ itin tiko Botanikos sodas Kairėnuose, atsivėręs visu savo grožiu. Pritrenkiančiai žydėjo visas alyvų kalnas, traukė šiltnamiai, kuriuose beveik knietėjo paragauti geltonų ir raudonų kaktusų – atrodė tarsi valgomi. O dar japoniškas sodas, kažkuo primenantis žiemos sodą (gal baseino žuvimis), buožgalvių debesys tvenkiniuose. Gamtos poezija. Ten pat šiuo metu vyksta ir gegužinės su naktišokiais po pamaldų, gal dar spėsiu patikrinti. Visai gerai praėjo ir „PoPa“ moterų skaitymai prie Žemaitės – nors užsitęsė, ne visi žiūrovai sulaukė „Literatūrinių tašių“ dalybų, o kultūrinė praraja nelabai ir buvo jaučiama. Temos panašiai kaip ir „Eurovizijoje“ – arba apie meilę, arba apie politiką. Kai išeis laikraštis, vyks folkloro festivalis „Skamba skamba kankliai“ – Senamiestyje vėl skambės sutartinės, pasidainavimai, naktinės dūzgės. Kaip ir kiekvieną pavasarį.

Ukrainiečių knygų klube (nelabai kas ten veržiasi skaityti, bet ateina pasikalbėti) – pykčio nuotaikos. Šiuo metu kai kurie iš jų jaučiasi aukomis, toji laikysena sudėtinga. Likusieji tėvynėje galvoja, esą čia jiems labai gerai (o iš tikrųjų, deja, blogai). Jie pyksta ant darbdavių, pyksta ant norinčiųjų padėti, pyksta ant Europos. Dar sudėtingiau turėtų būti tiems, kurie yra fronte, – juk anksčiau ar vėliau gali ateiti perdegimas, potrauminio streso sindromas. Uždaras ratas, iš kurio klamposime visi.

Skambutis

► Atkelta iš p. 1

Ji įsispyrė į savo balerinkes ir pradėjo lakstyti po visą butą. Virtuvės kriauklėje prisipylė porą kibirų karšto vandens ir dingo vonios kambaryje, o paskui – svetainėje. Pro matinį durų stiklą Teresitos judesiai atrodė nežemiški. Grįžau prie vertimo: lenkų autoriaus kūrinys užstrigau ties savotišku Svajonių namų aprašymu. Pasionio miestelyje, kurį vasarį sniegas dengia lyg apsiaustas, apsigyvena rusė Natalija, pavarde Golanova. Ji pasamdo kelis vyrus, kad šie sutvarkytų nuomojamą būstą; tai vieninteliai miestelio bedarbiai: invalidai, būrelis suomių, – niekas nežino, iš kur jie atsirado, – ir keli mirštantys nuo plaučių vėžio. Visi kiti gyventojai dienas leidžia kasykloje. Vieną popietę du girti kalnakasiai padeda pakabinti užrašą ant švarios, renovuotos sienos: „Natalijos Golanovos svajonių namai“. Švilpimas, plojimai, nuostaba. Sklinda gandai, kad Natalija turi skardų balsą, išmano mediciną ir gali valdyti orus. Šių gandų užtenka, kad kai kurie kalnakasiai griebtųsi už tarpkojo laukdami neišvengiamo malonumo. Tačiau moterys neįleidžiamos į Natalijos Golanovos svajonių namus (visi kambariai vienviečiai). Užrašas ant durų skelbia, kad lovos yra naujausias mados klyksmas tiesiai iš Sankt Peterburgo, užtikrinantis puikų poilsį. Tai tiesa, raminau spyruokliuojantys čiužiniai užtikrina nepaprastą poilsį. Neprašius nė dviem mėnesiams vyrai kiekvieną sekmadienį susirenka Natalijos Golanovos svajonių namuose. Prie paradinių durų jie dalijasi savo sapnais, kurių dauguma tėra pasakojimai apie lytinį aktą, kurio metu lieknas Natalijos kūnas padeda jiems nuspėti Lenkijos ir Rusijos imperijos likimą pagal naujausias psichofiziologines teorijas.

Prisiminiau, kad sapnavau Eliną, kurios kūno formų negalėjau tiksliai prisiminti. O tai visuomet sukelia nepasitenkinimą.

Tuomet į virtuvę įsiveržė Teresita. Ant kairės rankos ji mūvėjo rožinę guminę pirštinę, todėl putlūs jos pirštai atrodė kaip deformuotos varpos. Pažvelgė į mane kaip į nesveiką vaiką, žaidžiantį su pistoletu.

– Ar ko reikia? – paklausiau.
– kažkas skambina į duris, – tarė ji.
Galvoje akimirka pasidarė tuščia. „Žmonės, kurie valgo vieni, tampa niūrūs ir šalti“, – pakartojau sau.
– Mes neatidarysime durų, – netyčia įtraukiau ir ją.
– Ar norite, kad aš atidaryčiau?
– Jei taip padarysite, mes sulauksime rimtų nemalonių.
Paaiškinu jai apie laiškus, pareigūnus ir savivaldybės kontrolę. Ji instinktyviai žengė porą žingsnių atstupsta ir atsistojo po šildytuvo angą. Perbraukė nykščiu per lūpas, svarstydama, ką daryti ar kaip į tai reaguoti. Vėl buvo basa.

Pripyliu stiklinę vandens ir padaviau jai. Ji išgėrė ją, žiūrėdama tiesiai, tarsi jos ragenos būtų išsausėjusios arba ji sirgtų hipertiroze. Ji pareiškė: „Man nepatinka“, bet neįvardino kas.

Antrą kartą suskambo skambutis.
– Ar galėtumėt pavaišinti mane cigarete, Teresita?
Prisidegiau. Užtraukus porą dūmų, ji pačiupo ją iš manęs ir užsirūkė, susidėjusi rankas ant šonų.

– Galite pasilikti tiek, kiek norite, jei nuo to jums bus geriau.

– Elina leidžia taip elgtis? – pasipiktinusi paklausė ji, užgesindama ką tik pridegtą cigaretę ir vis labiau ant manęs širsdama. – Kodėl gyvenate šiame bute?

Priėjau prie jos nuraminti. Aplėbiau per pečius ir stengiausi perteikti meilę bei pasitikėjimą. Kiek Teresitai metų: trisdešimt penkeri, penkiasdešimt penkeri? Ar ji turi vaikų? Pradėjau nekęsti Elinos ir įsivaizdavau elektroninio laiško antraštę, kuria jai pareikšiu, kad atsisakau mokėti už valymą.

– Ponas Kesas toks meilutis, – ji ištare kažką panašaus į *kičq*. – Ar pažįstate jį? Kartais jis man paskambina ir mes ilgai kalbamės.

Man jau įgriso.
– Šiandien užteks ir nesirūpinkite dėl pinigų. – Iš piniginės išsitraukiau keletą banknotų. – Galite pasilikti, kiek norite, jie čia jums netrukdyt.

Ji nuskubėjo ir užsidarė vonios kambaryje su savo krepšiu. Kelias minutes tvyrojo tylą. Per tą laiką įberiau į dube-

nėlį kačių ėdalo. Tada išsigandęs pabeldžiau į vonios duris. Ji atidarė duris nežiūrėdama į mane, apsilvilkusi gatvės drabužiais, su sportbačiais ir blizgiu lankeliu plaukuose. Skruostai įraudę, tarsi būtų išėjusi iš kokio garsaus teniso klubo rūbinės. Ji paėmė pinigų, kuriuos buvau palikęs ant virtuvės stalo, ir paslėpė juos po palaidine.

– Eime su manimi, – paliepė ji.
Nuėjau su ja prie laukujų durų. Ji mostu liepė man atidaryti duris. Kai tai padariau, paragino mane nueiti už kampo ir patikrinti, ar netoliese nėra savivaldybės pareigūnų. Nuėjau gatve iki metro stoties ir tada pasukau atgal. Priešais namą, aikštėje, kurioje buvo įsikūręs nežinomas ir ką tik nepriklausomybę atgavusios Azijos šalies konsulatas, kunigas ginčijosi su juodaodžiu elgeta, kuris suko ratus riedučiais. Atrodė, kad įvyks kova, kol kunigas išvydo mus.

Teresita paklausė, ar gali man užduoti klausimą. Radau ją sėdinčią ant šaligatvio krašto.

– Ar jums ne gėda?

Norėjau jos paklausti, apie ką ji kalbasi su Kesu. Nebuvo laiko. Kai jau ketinau jos klausti apie pokalbių su Elinos vyru pobūdį – ar ji būrė jam taro kortomis, sudarinėjo jo žvaigždėlapi, ar skaitė trumpus religinius pamokslus, – ji čiupo savo „firminį“ rankinuką, nusigrėžė nuo aikštelės ir labai greitai nukulniavo gatve palei sieną. Kai jos figūrą prarijo Briuselio metro eskalatoriai, pažvelgiau į kitą aikštės pusę ir pamačiau link manęs traukiančius kunigą ir juodaodį vyrą. Jiems artinantis pastebėjau, kad kunigas iš tikrųjų yra dar vienas elgeta su suplyšusia sutana, tarsi nužengęs iš postpanko parodijos. Jie pasileido bėgti, tad aš neriau atgal į butą ir nervingai užtrenkiau duris. Praėjo vos kelios sekundės, ir taidu emė skambinti į duris. Išjungęs telefoną susikoncentravau į skardų metalinį garsą, sklindantį iš gatvės. Vienas iš tūdviečių šuktelėjo „Bū!“ (tarsi norėdamas išgaudinti bejėgį vaiką) ir atsirūgo. Po kelių sekundžių prasiveržęs juoko pliūpsnis reiškė, kad elgetos pasitraukia, kaip ir visa kita, kas man nerūpėjo tos niūrios, šaltos vienatvės laikotarpiu.

Vertė Simonas Bernotas

Atstatyti žmones tarsi sugriautus miestus

► Atkelta iš p. 4

kad jeigu esu visuomeniškas, kultūringas žmogus – kalbu ukrainietiška. Tai tapo aktualu ir man, irgi noriu kalbėti šviesa ukrainiečių kalba. Vis dėlto egzistuoja toks nežodinis sutarimas tarp žmonių, kad nereikia engti rusakalbių ar šaipytis iš jų. Tokių irgi yra gana daug, bet nereikia jiems rodyti agresijos. Charkive žmonės net pasako – galite kalbėti ukrainietiška arba rusiškai, kaip jums patogiu, viskas gerai. Daug žmonių jaučia kalte: „Oi, aš rusiškai kalbu.“

– Kaune kalbėjau su ukrainiečiu savanoriu, kuris Lietuvoje renka paramą Ukrainai. Jis sakė, kad yra iš Lvivo, klausiau jo, ar kalba ukrainietiška, turėjau omenyje gimtąją kalbą, bet jo gimtoji – rusų.

– Aplink Lvivą visą laiką dar gerokai prieš karą kalbėjo ukrainietiška – jie nelabai mėgsta, kai rusiškai kalbama. Gal jis gimęs ne Lvive, tiesiog atvažiavęs.

– Gali būti, bet į tokių mano klausimą jis atsakė, jog myli Ukrainą ir stengiasi dėl jos. Ir jis tikrai daug gero daro jūsų šaliai, nes matau feisbuke, kaip aktyviai renka paramą savo organizacijos vardu (gal yra jos vadovas). Kalbos klausimas ne toks svarbus.

– Aš pasakyčiau, kad kalbos klausimas yra gan svarbus, – tas, kieno kalba skamba tose teritorijose, ir kontroliuoja teritoriją, kartu atsinešdamas ideologiją, kuri sklinda per kalbą. Dėl šios priežasties labai svarbu visiškai grįžti prie ukrainiečių kalbos. Ji gražesnė, aš ją labai myliu ir man ji labai patogi. Nors gimiau ir augau rusiškoje aplinkoje, vis vien noriu galutinai pereiti prie ukrainiečių kalbos ir galvoti ja, bet suprantu, kad tam reikia laiko. Tikrai manau, kad šį klausimą reikia spręsti delikatai, neagresyviai ir jeigu mūsų šalis išliks kaip valstybė, suprantama, pasikeitęs kartoms, daugumos kalba bus ukrainiečių. Norėčiau, kad mano anūkai kalbėtų ukrainiečių kalba. Kad susigrąžintume mūsų unikalią, anksčiau represuotą kultūrą ir kad ji vystytųsi. Tos kultūros lopšys – Kyjivo Rusia; tai ne Rusijos palikimas, tai dabartinių ukrainiečių labai stipri ir sena kultūra.

– Nuo 2014 metų Kyjivo Maidano Ukrainoje ir ne tik išpopuliarėjo ukrainiečius vienijantis šūkis Slava Ukraini! Herojam slava! Kai jis paplito, herojais buvo vadinami aikštėse stovėję protestuotojai, maidaniečiai, arba – jeigu siauriau – dangiškoji šimtinė (nebesna sotnia, virš šimto žuvusiųjų Maidane už permainas ir laisvę Ukrainoje). Susidaro vaizdas, kad tas šūkis kiek pakeitė savo reikšmę ir dabar herojai – žuvusieji ne tik Maidane, bet ir šiame kare, taip pat ir kovojantys už Ukrainos laisvę, aktyvūs Ukrainos piliečiai. Panašiai kalbėjo Zelenskis sakdamas naujametinę kalbą: „Mes visi herojai – ne tik kariai, bet

ir elektros tinklų transformatorines žaibiškai sutaisantys po Rusijos apšaudymų, psichologai, dirbantys su išgyvenusiomis aukomis, ir visi kiti, kurie neabejingi šiam milžiniškam Ukrainos išbandymui.“

– Ta kalba mane palietė, nors nesu valstybių vadovų naujametinių kalbų mėgėja – jos būna labai formalios ir nuobodžios. Stebėtina, šiais metais jos klausiausi ir mane iš tikrųjų sujaukino. Tai nesujie su ideologija ar dar kuo nors. Įdomu, kad atkreipė dėmesį į šią frazę (*Slava Ukraini! Herojam slava!*). Kai ji skamba, aš nepamenu dangiškosios šimtinės, man prieš akis iškyla tie, kurie žuvo, ir tie, kurie kariauja fronte. Daugelis mano kolegų, pažįstamų atsідūrė fronte, jie savanoriškai prisijungė – filosofai, psichologai, tik ne psichologais dirba, o su ginklu rankose kariauja. Režisieriai, aktoriai, muzikantai, netgi šokėjai – žmonės, kurie visiškai nesukurti karui, švelnūs ir minkšti žmonės, turintys itin jautrų pasaulio suvokimą. Aš tiesiog neįsivaizduoju, kaip jie išbūna ten, bet jie savanoriškai paliko savo profesinę veiklą, o kai skamba ta frazė, juntū jiems dėkingumą. Jie kovoja už tai, kad aš dabar galėčiau dirbti su teatru, prisidėti prie žmogaus dvasinės gerovės. Galiu tęsti psichoterapinius darbus, kalbėti su tavimi ir būti namuose tik dėl to, kad tie žmonės susiruošė ir išėjo į frontą protu nesuvokiamomis sąlygomis. Jie aukoja gyvybę. Praėjusį šeštadienį buvo draugų laidotuvės, o tiems kariams didžiausia šlovė.

– Kiek stiprus ryšys ir pasitikėjimas tarp visuomenės ir Ukrainos valdžios?

– Mano manymu, Ukrainoje dabar tas ryšys labai sustiprėjo, ypač pasitikėjimas Ukrainos armija. Viena priežastis – daug pažįstamų, draugų ar giminių atsідūrė fronte. Mes renkame labai daug pinigų, vaistų, specialios įrangos ir dar daug ko. Ko mes tik nerenkame... Vežame, darome, pasitikėjimas kariuomene yra labai aukštas. Kai tik prasidėjo karas, tai, kad Zelenskis liko šalyje, buvo labai svarbu. Jeigu jis būtų pasitraukęs, palikęs prezidento postą, kaip jam buvo siūloma, tai gal ir Ukrainos kaip tokios nebebūtų. Dėkingumas ir žmonių pasitikėjimas juo labai išaugo. Vis dėlto kyla nemažai klausimų, į kuriuos turėtų atsakyti valdžios atstovai. Korupcija niekur nedingo, išlaikoma daug paslapčių, kurios tebėra neatskleistos, europietiški gyvenimo lygio ir skaidrumo standartai dar nepasiekti, deja, visa tai egzistuoja ir atsakymų į šiuos klausimus mes ieškosime ne dabar, bet po karo, tikiuosi. Deja, Rusija prieš įsiveržimą vykdė didelio masto sėkmingą informacinį karą. Atrodo, mūsų šalis nepažiūrėjo į tai rimtai, todėl dabar neturi didelės įtakos, kad paveiktų Rusijos

visuomenę. Savo informacija labiau veikiame Ukrainos auditoriją ir pasaulį. Dėl to turime sąjungininkų, pagalbininkų, veikiame ne tik prieš Rusiją, bet ir drauge, išvien.

– Pastaraisiais karo mėnesiais buvo galima išgirsti, kad atsirado tam tikrų teigiamų pokyčių Ukrainos politiniame lauke – pagaliau emė veikti NABU (Nacionalinis kovos su korupcija biuras), pradėti teisminiai procesai prieš tarnybne padėti piktinaudžiusius politikus.

– Valdžioje ir vyriausybėje prasidėjo aktyvūs veiksmai, kuriais ką nors pašalina iš pareigų ar atskleidžiamos tam tikros korupcinės schemos, jei pagaunama su kyšiais. Tai, žinoma, teigiama tendencija, bet man norėtųsi, kad tai būtų atliekama kiek nuosirdžiau, sistema būtų keičiama iš esmės, apimtų ir platesnius valdžios sluoksnius. Tik nesu tikra, ar ši valdžia yra pasiryžusi keisti sistemą iš pagrindų. Žinoma, mūsų vyriausybė užsiima šalies gynyba, šalies išgyvenimu, bet ar yra pasiryžusi perkonstruoti šią sistemą, vadovaudamasi demokratiniiais principais... Net nežinau. Kai vyksta tokie vidiniai šalies procesai, nesinori per daug atvirauti. Vis dėlto man atrodo, kad tokie valdžios veiksmai yra šiek tiek parodomieji. Gal dirbama dėl to, kad gautume daugiau paramos iš Vakarų ir Amerikos. Gal aš klystu, duok Dieve, kad taip būtų.

– Ukrainos istorijoje būta daug didelių išbandymų, užtektų paminėti Holodomorą, nesibaigiančią rusifikaciją ir raudonųjų terorą. O šių dienų istorijoje, abiejuose Maidanuose, šiame kare tarsi yra kažkokia vara iš praeities, dėl kurios šis nepasitenkinimas ir nesuitaikymas su esama situacija egzistuoja. Kaip tau atrodo?

– Man atrodo, kad iš tikrųjų egzistavo galinga senovinė Kyjivo Rusios kultūra, kuri išsilaikė iki šių dienų, – palikuone galima laikyti Ukrainos valstybę. Stebiuosi, kad po tiek metų sovietinės okupacijos ji išliko. Kokiu būdu ta kovos dvasia, vidinė stiprybė, savų šaknų atminimas sugebėjo atgimti, stelkiant visą stiprybę, aš tiesiog nežinau, tai atrodo kaip stebuklas. Dar prieš tai, kai Ukraina buvo rusifikuota, nušluotas ir sunaikintas kultūrinis paveldas, buvo Holodomoras ir tautų trėmimai; kažkokiu būdu visa tai sugebėjo atgimti. Kažkokie labai sudėtingi procesai persiduoda per kartas, už viską aš dėkinga protėviams. Greičiau veikia ir kovoja prieš tai buvusių kartų dvasia. Tereikia prisiminti, kad mes beveik tapome sovietine tauta, beveik praradome ir užmiršome savas šaknis, bet tik išoriškai, o kažkur viduje tas ryšys išliko gyvybingas. Labai gerai, kad išsaugojome jį. Iš visos buvusios Sovietų Sąjungos yra daugybė įvairiausių tautų, tautelių, kurios niekaip Rusijai nepritinka, negiminingos, bet jos vis dar yra priespaudoje ir tik Baltijos šalims pavyko tapti visiškai autonomiškomis. Džiaugiuosi, kad tai pavyko, nors ir su aukomis, duok Dieve, kad ta laisvė toliau truktų.

Bukinistės istorijos (4)

41. Jehovos višta, arba Kai po peršalimo vis dar esi šiek tiek priekurtė

Į knygyną užsuko vaikas, klausia:
– Galbūt turit „Sidhartą“?
– Deja, tik „Stepių vilką“ šiuo metu.
– Aaaa, gaila. O gal tada turit „Jehovos vištą“?
Galvoju, kad Hessė tokios knygos tikrai neparašė. O kas čia apskritai per knyga, dar ir negirdėta. Gal kokia sviugdos? Labai jau skambus pavadinimas. Metaforiškas koks, o aš visai nesuprantu. Gūglinu. Siūlo visokias „Jonavos vištas“, „Jehovos liudytojus“.
– O gal galit dar sykį pakartoti? – pasiteirauju.
– Jo-ga Va-siš-tha...
Pratrūkstū juoktis. Turbūt dar niekam nesu taip linksmai pasakiusi, kad „na, ir šios knygos neturim, žinokit“.

42. Derybos

– Knyga ne vien labai reta, bet ir su autoriaus autografu, todėl ir kainuoja 14 eurų.
– Tai išplėskit tą autografą, jei jums reikia, ir parduokit pigiau.

43.

Paskambina ryte Tomas, sako:
– Labas, klausyk, noriu pasitarti. Išėjau iš Staniulio knygyno.
– Nuuu?..
– Jie turi Niliūno dienoraščius. Su parašu.
– Tai imamimam!
– Nu palauk, dar turi ir Meką bei Merą.
– Kaž? Nu tai imamimam.
– Jo, bet visai daug nori.
– Kiek?
– 120.
– O kas Mero?
– Tai... „Lygiosios“. Bet irgi su parašu.
– Eik tu sau, taigi imamimam!! – jau strykčioju.
– Su Balandžio 1-ąja, Skaiste.

44.

Anądien į knygyną užėjo labai maloni moteriškė, prisipirko knygų tiek, kad vos panešė.
Pasipasakojo, kad vaikai jau suaugę, kiekvienas formuojasi savo biblioteką, todėl dažnai iš jos pasičiumpa kokį knygos egzempliorių. Kai pastebi, kad knyga negrįžta, – nekaulija, nusiperka kitą.
Minėjo, kad prisigalvoja visokių žaidimų: sūnūs tarpusavyje konkuruoja ir privalo perskaityti po vieną knygą per savaitę, moteriškė jauniausiai dukrai moka pinigus už perskaitytą knygą (jei knyga storesnė nei 300 p. – 5 eurus). Šitaip, būdama 12 metų, dukra prasikeikdama perskaitė visą Prousto „Prarasto laiko beieškant“ knygų seriją (už kiekvieną knygą po 50 litų).

Gyvena su knyga ir atlikdami namų ruošos darbus – ravedami daržą, besitvarkydami namus, net eidami į dušą (tiesa, šiais atvejais su garsine knyga).

Dar pasikalbėjom apie lietuvių kalbos rašinius ir matematinės formules jiems parašyti, atsiveikinom, moteriškė jau buvo bešeinanti pro duris, bet naujienų lentynoje pamatė knygą „Ten, kur gieda vėžiai“. Nusipirko, nes „ai, turbūt ir šitos dukra negražins“.

45.

Užsuko vyriškis į knygyną, sako:
– O, sveiki, kaip laikotės? Knygom užsivertę. Žiūrėkit, toks reikalas. Pažįstami savaitgaliui apsisotojo Pylimo g., čia netoliese, užsiprašiau dešros, bet gali būt, kad nepavyks susitikti, tai nenustebkit, jei ateis ryt žmonės su dešrom, juk pasaugosit, ane? Nu aš čia pagalvojau, kad „Juodas šuo“, dešra, kaip ir viskas dera. Tai palaikysit, ane???

46.

– Labas, prieš kurį laiką pas jus knygyne mačiau, kad buvo Amerikos psichas. Ar vis dar yra?

47.

– Sveiki, dukra ieško knygos, galvoju, gal turėsit. Pavadinimas, rodos, „Tedas kalba“.
– Hm. Nematau. O gal žinote žanrą? Galbūt vaikiška bus?
– Nu baikite, visai ne. Dukrai virš 30. Ten tokia moko-moji, balta su raudonom raidėm.
Minutėlę galvoju, tada susijuokiu, randu, paduodu.
Knyga – Chris Anderson, „TED Talks. Viešasis kalbėjimas“.

48. Smagiausi autorių pavardžių MIX'ai (2)

– Mielai perskaityčiau kažką iš Kālėdos.
– Skaičiau Rausau „Išpažintį“ neseniai, tai kažko į tą pusę.
– O to Gāvelio, kur MO muziejuj mačiau, neturit?
– Gūstavo Flūberio ieškau.
– Tai ko nors tokio žinomo kaip Áusten.

49.

Užsuko vyriškis, apsidairė, sako:
– O jums čia nebaisu vienai dirbt?
– Ne, kodėl?
– O turėtū, – apsisuko ir išėjo.

50.

– Kažkoks skurdus religijos skyrius.
– O ko pasigedote? – pasiteirauju.
– Ateistų.

51. Specifinių lankytojų specifiniai norai

– Ieškau knygų apie peletrūnų auginimą.
– Domintų knygos apie dantis, geriausia būtų iki pokario pabaigos.
– Kažką apie sienų tinkavimą gal rasiu kur nors?
– Gal turit knygų apie juodąją magiją?
– Apie miego paralyžių. Tiktų visom kalbom.

52.

– Sveiki, kurioj vietoj pas jus galiu rasti knygų apie kenkėjus?
Parodau. Grįžta po minutėlės, juokiasi:
– Neblogas jūsų istorijos skyrius, bet mane labiau domintų augalų kenkėjai.

53.

Į knygyną atėjo vaikas, sako:
– Laba diena, rašiau dėl knygos, atėjau atsiimti.
– Taip, galit patikslinti, kokia tai knyga?
– Antiška.
Visokios knygos apie Antiką ateina į galvą, bet prie atidėtų knygų nieko nematau.
– Gal galite patikslinti?
– Na, knyga. Antiška.
– Na, taip, yra daug antiškų knygų. O kas autorius?
– Užstrigo pavardė, bet lietuvis.
„Na, jau geriau, ne tiek ir daug lietuvių apie Antiką bus rašę“, – galvoju.
– Gal bus „Antikos mitologijos žinynas“? – pasirenku atsitiktinį variantą.
Juokiasi.
– Knyga apie „Anti“. Grupę. Lietuvių, – patikslina.

54.

Užsuko pirkėja (anksčiau prašiusi atidėti knygą), teiraujasi:
– Sveiki, ar čia knygynas „Sena.lt“?

55.

Užėjo senyvas vyriškis, pakalbėjom apie knygas, pasiskundė, kad neranda knygų apie bitininkystę ir bridžą. Prieš išeidamas dar paklausė:
– O gal galite ką nors parekomenduoti, savo nuožiūra? Svarbu, kad būtų gamtos.
– Hmm. Gal tiktų Broniaus Radzevičiaus „Priešaušrio vieškeliai“?
Pavartė knygą rankose, sako:
– Ačiū, mergaite, geras jūsų skonis, bet aš šauktinis... Tenais (*parodo pirštu į dangų*). Man kažko ne tokio ilgo.

– SKAISTĖ ŠAUMANAITĖ –

Hanfeidzi

► Atkelta iš p. 9

Dalykai, kurių reikia saugotis rūmuose

Pasitikėjimas kitais valdovui yra pragaištingas, nes tas, kas pasitiki kitu, leidžiasi būti kito kontroliuojamas. Pavaldinys su valdovu nėra susietas kraujo ryšiais – pavaldinį prie valdovo prikausto pastarojo strateginis politinis pranašumas, ir šiam nelieka nieko kito, kaip tik vykdyti duotus nurodymus. Dėl to pavaldinys nuolatos, nepailsdamas slapta bando perprasti tai, kas slypi valdovo širdyje, ir vos tik valdovas nuo pavaldinių nusi-gręžia arba ima prieš juos pernelyg puikuotis aukštesne padėtimi, pavaldiniai, kaip kad dabar pasaulyje matome, ima kėsintis į valdovo turtus ar gyvybę.

Jei valdovas pernelyg pasitikės savo sūnumis, išdavikai netruks tuo pasinaudoti – palenks juos į savo pusę, idant pasiektų savanaudiškų tikslų. [...] Jei valdovas pernelyg pasitikės savo žmona, išdavikai lygiai taip pat suskubs pasinaudoti ir ja. [...] Vyras ir žmona yra vienas kitam artimi, ir su sūnumis jis yra artimas, tačiau jei ir jais nevalia visiškai pasikliauti, tai likusiais žmonėmis išvis nėra ko pasitikėti.

Nesvarbu, ar vyro valdžioje yra dešimt tūkstančių vežėčių, ar jis yra tūkstančio vežėčių valdytojas²⁵, visi – tiek jo sugulovės, tiek žmona ir jų pirmagimiai sūnūs, galintys tapti sosto įpėdiniais, – trokšta ankstyvos jo mirties. Iš kur žinau, kad taip yra?

Vyras ir žmona nėra susieti kraujo ryšiais. Jei jie myli vienas kitą, tai yra vienas kitam artimi, o jei nemyli – vienas nuo kito atitols-ta. Sakoma, kad mylimos moters pagimdytas sūnus irgi yra mylimas. Perfravus šį posakį galima teigti, kad nemylimos moters sūnus bus atstumtas. Penkiasdešimties metų sulaukusio vyro potraukis geidulingam moters grožiui dar nėra išblėšęs, o moters, sulaukusios trisdešimties metų, grožis jau ima nykti. Moteris, kurios grožis yra išblėšęs, tebetar-nauja savo geidulių nepraradusiam vyrui, tačiau praranda savo padėtį, patiria susvetimėjimą ir yra mažiau vertinama. Tokia mo-teris ima nuogaštauti, kad jos sūnus niekada netaps sosto įpėdiniu. Štai kodėl sugulovės ir žmona laukia savo valdovo mirties.

*Iš senosios kinų kalbos vertė
Rūta Ona Sruoginis*

²⁵ Karinės vežėčios – tų laikų keturkinkė karinė karieta. Dešimt tūkstančių ir tūkstantis čia reiškia skirtingą karinės galios dydį ir mastą.

Trumpam grįžus

► Atkelta iš p. 12

Pirmą kartą per trejus metus nuvaliau dulkių kailį nuo kampe sukrautų dėžių ir jas atidariau. Jose buvo viskas, kas liko iš ankstesnio gyvenimo, kurį tik šiandien prisiminiau. Visa kita seniai pardaviau, kad galėčiau įsikelti į šitą kambarį. Ilgai žiūrėjau visokius raštelius, atvirukus, su-venyrus ir tokias beveik šiukšles, kurias išsaugojau kaip vienokių ar kitokių įvykių atminimą. Kažkodėl tada norėjau jas pasilikti kaip fizinį vieno ar kito įvykio įrodymą, ypač iš kelionių. Turbūt tai dariau kažką nujausdamas, nes apie daugelį tų įvykių seniai negalvojau.

Kol peržiūrėjau visas dėzes, atėjo vakaras ir staiga pasijutau mirtinai pavargęs. Akys pradėjo lipti, nors, atrodo, nieko neveikiau. Tiesa, seniai tiek laiko nebuvau praleidęs Čia. Staiga prisiminiau ir Evą, dėl kurios ir pradėjau kraustyti tas dėzes – kad būtų apie ką kalbėtis. Ar gali būti, kad ji pasiūlė susitikti tik kitą dieną, nes žinojo apie šitą nuovar-gį? Dar kartą pažiūrėjau į aparatą ir kurį laiką svarsčiau, bet galiausiai pasukau link lovos.

Atsigulęs pagalvojau, kad visai patogiu, nors ir neįprasta. Bet tada supratau, kad liekant Čia žaliuzes reikia užtraukti ranka. Senoviškai. Nenoromis atsikėliau ir dar kartą apžiūrėjau namą priešais. Visi kva-dratėliai uždengti, visur tamsu. Visi kiti Ten. Išskyrus vieną langą, tą pačiame kampe. Apie jį buvau visai pamiršęs, bet dabar mačiau aiškiai ir galėjau įžiūrėti formą. Kaip neoninė iškaba lange švietė rožinis fla-mingas.

– MINDAUGAS EIDIMTAS –

Tekstas sukurtas Architektūros fondo projektui „Aikštėje“. Organizacijos veiklą finansuoja Lietuvos kultūros taryba.

Miranda, portugalų kalbos vertėja

Miranda Magelan Kamoens Papirtis dingo. Viena dieną, o jei tiksliau – antrą dieną po jos dingimo konferencijos metu, jos jau pasigedo visiškai.

Tyrėjas Liaudanskas atvyko laimingas, galų gale kitoks nusikaltimas. Girtuoklių ir bomžų taškymaisi jau stovėjo kauliniu kaulu ir sprangia ašaka skersai jo gerklės. Puse Svaro jo nevadins niekas. Na ir kas, kad palyginus su kitu Liaudansku, kuris yra muzikantas Svaras, tyrėjas yra truputį kitoks, jei atvirai – perpus mažesnis ir todėl visi jį šlykščiai už akių vadina Puse Svaro. Juk svarbiausia žmogaus protas ir kultūra.

Pirmas duoti parodymų atvyko poetas Putramentas. Lyg pavyzdys kitiems aktyviai bendradarbiauti su tyrėju.

– Aš esu Sarbievijus Putramentas. Gal teko girdėti?

– Taip. Žinoma. Klasikas ir šiaip... – susinepatogino, kaip aiškiau pasakyti, Liaudanskas.

– Ir šiaip... Ką gi, nevaizduosiu stovįs gyvas ant marmurinio postamento ir papasakosiu, ką žinau. Mes visi čia dar ieškome amžinųjų tiesų bei gyvename menu. Mes jau visi anapus, vienas kiek daugiau įkėlęs koją, kitas tik prisilaiko mūsų, įkėlusiu, švarko skverno.

– Miranda?

– Jaunuoli, bus pasakytą! Leiskite pradėti nuo ten, kur reikia, ir tada aš pabaigsiu taip, kaip reikia. Taigi anapuse, kur mums visiems atseikės pagal nuopelnus ir paskirs deramas vietas. Šiame gyvenime mes, aišku, buvome visokie, bet svarbiausia tai, kaip mes pasiruošėme susitikti su amžinybe. Portugalų kalba – tai ženklas. Jeigu tu išverstas į lenkų arba latvių kalbą, tai labai mažas žingsnelis. O jei tavo tekstus skelbia tokia didelė, bet tolima kalba kaip portugalų – o! tavo kūryba jau dideliame pasaulyje. Lyg Kristus Rio de Žaneire laimina tave. Todėl ir buvo išsiųstas kvietimas dalyvauti festivalyje Mirandai. Tiek aš žinau. Dingimo fakto nepastebėjau. Man pranešė vėliau.

Tyrėjas tik tiek suprato, kad vanduo, į kurį jis neapdairiai nėrė, bus šaltas it sausio mėnesį. O gal nereikėjo nerti?

Libretistas Julius Kalėda buvo malonesnis. Dėstė ne iš devinto aukšto. Jis Liaudanskui iškart pranešė, kad jam reiktų stikliuko stipresnio gėrimo. Tada mintys susidėliotų tvarkingiau. Na, bet jis supranta šiuolaikinę policiją, tad bus gerai ir be stikliuko. Taip, beveik niekas jau pas juos negeria. Julius yra mohikanas. Todėl puoselėjamas it egzotiškas botanikos sode žydintis krūmas. Rododendras. Jam leidžiama būti blogiuku. Tai vadina demokratijos švente. Į visas moteris literatūrinuose festivaliuose jis atkreipia dėmesį, tačiau Mirandos nepastebėjo. Vienu metu lyg ir kalbėjo portugalų kalba. Tai buvo arba Miranda, arba šiaip kalėdiniai fantomai. Blaivas portugalų kalbai nėra žodžio. Bet išgėrus jam dažnai atsiveria netikėti pasąmonės klodai. Rumuniškai ar portugalų kalbai pakalbėti gali. Apie dingimo faktą galys prisiminti tik tiek – pats buvo dingęs iš sąmoningos būsenos. O kartu ir Miranda, ta prasme ne su juo, o išvis iš jo buvimo lauko.

Kažkokia tamsa ir nusikalbėjimas, pagalvojo Puse Svaro. O gal teks išvelgti slėpinį jų žodžių prasmę. Jie gi paprastai nekalba? Vis su žyme, kitoniškai...

Kritikė Aliodija ilgai žvelgė į Liaudanską ir tam net pasidarė nepatogu. Prieš jį – liekna moters figūra, slėpiningas, neaiškūs, bet viltingus pažadus skleidžiantis stilius. Aliodijos žvilgsnis virš akinių stiklų vėrė tyrėją kiaurai lyg jauno prozininko apsakymą. Moteris ji buvo įdomi. Bet – bjaurybė – ji pati tai žinojo ir tuo naudojosi. Aliodija tvirtino mačiusi gražią tamsaus gymio moterį. Ji norėjo pakviesti ją kartu nusifotografuoti. Nuogoms, aišku. Jos dabartinis draugas puikus fotografas. Literatūrinis dvigubas aktas. Ir galbūt tai būtų skambesnis pareiškimas apie užsimezgsų tiltą tarp dviejų tautų literatūrų. Moteris pirmą kartą užmegztą literatūrinį tiltą tarp dviejų tautų. Tada nereiktų visų tų tuščių kalbų portugalų kalba ir lietuviškai. Juodai balta fotografija prasiskverbta po oda. Visa esmė iš karto atsiskleistų. Bet ta portugalų

atsakė skubanti ir dviejų valandų fotosesijai viešbutyje niekaip neatrastų. Nors norėtų... Aliodija tada pametė iš savo akločio portugalę. Bet griežtai tvirtinti, kad tai buvo Magelan Kamoens, negalėtų. Kalbėjo tik apie fotografavimąsi. Galėjo būti ir latvių arba slovėnų kalbos vertėja. Su ja kalbėjo angliškai.

Liaudanskui ši liudininkė sutrikdė sklandžią minties eigą. Jo mintis vis nuklysdavo į tą literatūrinį tiltą tarp dviejų tautų. Kažin kaip tai atrodytų? Bet drovėjosi toliau sugalvoti.

Klaidas Kazlauskas, detektyvų autorius vikriai laktančiomis po kampus akutėmis, ilgokai kratė Liaudanskui ranką. Kaip kolega kolegai! Na ar jums jau aišku, puolė it liūtas į Tomsono gazelių kaimenės vidurį. Man tai buvo aišku jau nuo pirmos konferencijos dienos, kai tik perskaičiau dalyvių sąrašą. Jūs jos pavardes atidžiai perskaitėte? Kamoens, Magelan ir – vyšnaitė ant torto – Papirtis? Lietuviškai portugalų kalbai brazilų kratinys. Ir kodėl pavardės trys? Ar Magelan – tai moters vardas? Portugalų pavardės dalys – tai garsiausių portugalų pavardės. Magelan – poetas. Kamoens – keliautojas. Arba atvirkščiai. Ir teisingiau ne Kamoens, o Kamoinis. Kažkas ne visai gerai moka portugalų kalbą. Suprato? Viskas yra fikcija, visa šita konferencija yra slaptas nusikaltimas. Bet idėjinis. Kažkokį portugalų atrodančią moterį mačiau. Po to nemačiau, savaime suprantama, kai ji dingo, dar labiau nemačiau.

Liaudanskas paprašė dešimt minučių pas jį nieko nekviesti. Išgėrė kavos, vandens ir dar kartą kavos. Lyg pradėdant Koheto knygą. Rūkų rūkas. Viskas yra rūkas. Baigiantis toms dešimčiai minučių galvon šovė išganinga mintis. Ar išvis buvo Miranda, portugalų kalbos vertėja? Kas vyksta ir ar yra nors vienas gyvas literatas, matęs Mirandą? Už kurio parodymų užsikabinti? Liaudanskui suspaudė skrandį šaltas rupūžės formos gniutulas. Jis nieko šioje byloje nesupras ir gal geriau grįžti pas savo pijokus. Pusė Svaro – tai jis. Svaru būti ne jo nosiai.

Bet, kaip visada būna, sėkmė šypsosi netikėtai. Modernistas Sabaliauskas, kuriam atėjo eilė liudyti, nuo durų prisipažino:

– Aš ne Kristinos Sabaliauskaitės giminaitis. Aš pats sau Sabaliauskas. Aš nešiau kūną. Nešėme dviese.

– Nusiraminkite. Išgerkite štai vandens ir ramiai papasakokite, iš kur nešėte ir į kur. Kodėl kūnas? Jau buvo atšalus?

– Mes ten buvome trise. Su senu rašytoju Ūza. Pavardė jo tokia, nes stilius užsėdėjo. Bet Ūza stambus. Nešti tiko. Buvo dar šilta.

Kaip tikras modernistas Sabaliauskas painiojosi ir painiojo parodymus. Tačiau Liaudanskas galų gale nustatė tokias aplinkybes.

Jie sėdėjo prie stalo trise. Visi liūdėjo. Kartu sėdėjo Sabaliausko draugė. Staiga prie jų staliuko prisvyravo tamsaus gymio moteris, pasakė „oi“ ir nuleipo ant kėdės. Nuo moters sklido viskio tvaikas. Visi ten sėdėję nusprendė, kad tai festivalio dalyvė, labai negražu ją smigusių čia palikti, todėl Ūza pasiūlė nunešti į Sabaliauskų numerį. Modernisto draugė paprieštaravo: kaip jie trise miegos dvigulėje lovoje? Ūza sakė, kad jis yra šiek tiek išgėręs, tad, nors ir senas, vienas su jauna dailia moterimi atskirame numeryje negali būti, nes neat-sako už savo veiksmus. Ir tai provokacija galų gale. Ką jam pasakys žmona? Visą gyvenimą taip! Provokacijos ant provokacijų! Galų gale ilgokai pašūlavęs Ūza sutiko padedamas Sabaliausko nusinešti viskio debesėlį – moterį į savo numerį.

– Ką gi, einam į Ūzos numerį. Kūnas dar ten? – ryžtingai pašoko Liaudanskas.

Aiškumas, ryžtas ir veikla! Į atkutusį tyrėją buvo gražu pažiūrėti. Jis nekantriai pasikasė rankas.

Prie Ūzos numerio durų pasiklausė. Kūnas dar buvo ten ir gal net du kūnai buvo ten. Kūnai skleidė gyvoms gyvybėms, kurios kuria kitas gyvybes, būdingus garsus. Liaudanskas ryžtingai pabeldė kumščiu. Tyla. Dar kar-

tą pabeldė. Aktyvi tyla ir staiga pasigirdo sunkus kūno šlumstelėjimas iš antro aukšto į krūmus apačioje. Liaudanskas rėžė koją į duris. Lovoje antklode prisidengė nuoga moteris. Ji iš karto pranešė esanti Natalija Vorobjova, Minskas, Respublika Belarus. Abiem sutarus. Pažvelgus pro langą žemyn išlaužytuose rododendruose dejavo rašytojas Ūza. Visą gyvenimą taip. Provokacijos ant provokacijų! Koja, dėl Dievo meilės!!! Greitąją jam iškvietė.

Liaudanskas prisiminė, kaip mažas įsitverdavo į stiprią, bet švelnią mamos ranką. Ašaros išdžiūdavo akies mirksniu. Net pasukiojo galvą į kairę ir į dešinę – gal kas paduos jam ranką. Byloje nė vienos vertingos detalės. Tai nors pasilaikytų už rankos. Jis vėl susirado tamsų kambarį ir ten atsitūpė ant kėdės krašto. Lyg žmogus-paukštis, kuris norėtų išskristi pas savo geruosius girtuoklius ir narkomanus. Ir štai, tupint ant kėdės krašto, tyrėjui toptelėjo viena mintis. Vertėjos būna iš portugalų kalbos arba iš portugalų kalbą. Štai kur slapties šifras ir kodas. Aš – Svaras. O mūsų Miranda... Staiga jis atplėšė tamsaus kambario duris ir išlėkė ieškoti Sarbievijaus.

Rado jį fojė, ramiai sunerimusį, sėdintį krėslė patogio pozo.

– Pone Putramentai, vardas Miranda juk kažkurios Šekspyro komedijos personažo?

– Taip, jūs visiškai teisus, Miranda veikia Šekspyro komedijoje, mano galva, „Vasarvidžio nakties sapnas“.

– Kokia ji?

– Komedijs gana paklaikusi. Miranda? Jaunuoli, skaičiau gal prieš pusę amžiaus, negalėčiau...

Ūmai iš tamsaus kampo pasigirdo tylus švilptelėjimas. Dar kartą švilpt. Klaidas Kazlauskas mojo ranka. Jo akys žibėjo kaip auksiniai eskudai piratų skrynioje net visiškose kampo tamsose.

– Aš žinau! Miranda yra iš kitos Šekspyro komedijos „Audra“. Putramentas nori jus suklaidinti. Nepasidukite! Miranda išsigelbėja per laivo katastrofą. Komedijs veikia dvasios ir pilna stebuklų.

Aha. Štai. Tyrėjas vėl grįžo į savo kambariuką, sudribo ant kėdės lyg viso viešbučio šeimininkas. Visu užpakaliu priplojo sėdimąją dalį. Užpakalis jo buvo didelis it viso Svaro.

Štai ir bylos pabaiga. Mirandos, portugalų kalbos vertėjos, niekada nebuvo. Jie įsirašė į sąrašus Mirandą kaip ano pasaulio, apie kurį pasakojo Putramentas, kodą. Jie visi gauda savo Mirandą ir retas pagauna. Tas, kuris neranda savosios Mirandos, iš pavydo pasiunta ir praneša policijai apie Mirandos mirtį. O man ką daryti, pagalvojo Liaudanskas. Parašyti dokumentuose – portugalų kalbos vertėja yra gyva ar vis dėlto mirusi. Ar žuvusi? Ar niekada neegzistavo? Bet kam ir kas tada mokėjo už Mirandos kambario nuomą viešbutyje? Kuris rašytojas slepia Mirandą?

Tyrėjas Liaudanskas net pašoko nuo minčių kratinio galvoje.

Aš susigaudžiau, kas yra Miranda, bet kaip man paaiškinti kolegoms? Ir svarbiausia – prokurorui?

– REGIMANTAS DIMA –

„Šiaurės Atėnai“: dėl ko verta tikrinti pašto dėžutę!

Lietuvos prenumeratoriai mūsų leidinį gali užsiprenumeruoti bet kuriame pašte arba internetinėje svetainėje www.prenumeruok.lt. Metų prenumerata į užsienį kainuoja 70 Eur. Elektroninio varianto prenumerata – 25 eurais. „Šiaurės Atėnus“ jau ketvirtadienio pavakare galima rasti Vilniaus knygynuose „Akademine knyga“, „Eureka!“, „Keistoteka“ ir „Mint Vinetu“.